

אגן הסהר

חלק שני

דברי חיזוק והתעוררות

ומקצת מהנהגותיו הנשגבות

של מורנו ורבנו הגאון האדיר

רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל

להערות והארות ולהשגת הקונטרס

משפחת פיש

רחוב הרב קוטלר 21

בני ברק

03-6188995

**דברי חיזוק והתעוררות
ומוקצת מהליכותיו הנשגבות
של מורנו הגאון האדיר
רבנו אברהם גנחובסקי זצ"ל
שנתבקש לישיבה של מעלה
בכ"ה תשרי תשע"ג
משולבים בהרבה דרושים עובדות והנהגות
שזכינו לראות ולשמוע
מפי קדשו ומפי תלמידיו**

[חלק מהדברים נאמרו בתוך השבעה במוצש"ק פ' בראשית קודם תפילת ערבית
בביהמ"ד הליכות חיים. וכן בצהרי יום ב' לסי' נח לתלמידי ישיבת בית מדרש עליון. ובאור
ליום ה' לסדר לך לך בביהמ"ד הליכות חיים בחבורת "מחשבת מוסר". וכן בליל ש"ק פרשת
חיי שרה בביהמ"ד חניכי הישיבות בקרית הרצוג. ובמוצש"ק בביהמ"ד צעירים שברחוב
האדמו"ר מצאנז, ובביהמ"ד קהל חסידים ברמת אלחנן, ובביהמ"ד "שלייכער" ברח' מיימון].

בסייעתא דשמיא

ע"י אחד מהזוכים להסתופף בצל האילן הגדול

שמואל אהרן פיש

מח"ס משברי ים ודבר בשם אומרו

החלק הראשון יצא לאור במלאת השלשים לפטירתו כ"ה חשון תשע"ג

וכעת ח"ב

חודש כסלו תשע"ג

תוכן עיניים

- 8.....ראה תמיד רק את החלק הטוב.
- 10.....שקיעותו בתורה וחסד בכל המצבים.
- 12.....גדולי הדור על גאונותו.
- 13.....איזהו חכם הלומד מכל אדם.
- 14.....להשליט השכל על הרגש.
- 17.....המדות הטובות הם הכלי קיבול לתורה.
- 17.....אינו נפגע ומבטל את עצמו לפני כל אדם.
- 18.....זיכך ותיקון מדת ההטבה.
- 21.....הריחוק ממדת הכעס.
- 22.....כשפוגעים בטעות יש לפייס בחכמה.
- 23.....שמחת התורה ואהבתה.
- 23.....רודף צדקה וחסד.
- 26.....בחיים אין אני יש רק אתה.
- 27.....חסד זה מה שאחרים חושבים.
- 27.....אין צורך להכיר את המתחסד.
- 28.....עד היכן השיעור בעשיית חסד.
- 29.....מוסר השכל ממשחק הדוקים.
- 29.....טעם מנהגו לכנות בתואר הג"ר כל אברך.
- 30.....דאגתו לרוחניות של הבאים אצלו.
- 32.....זהירותו המופלאה מפגיעה בזולת.
- 36.....מוריד את רמת השיעור להצלחת חברו.
- 36.....מסיים את השיעור בסיפור או בהלכה פסוקה.
- 37.....מתחשב בכל אחד משומעי השיעור בנפרד.
- 38.....צלצל בפעמון בשבת.
- 38.....קדושת פיו ועיניו.
- 39.....ליקר כל רגע וכל מעשה קט.
- 40.....ביטול החומריות ועיני הגשמיות.
- 41.....זכה לסייעתא דשמיא במעשיו.
- 42.....להחזיק ראש בצרכים של כל אחד.

- 43.....מגדיל כבוד חמיו
- 44.....התייחסותו לחלומות בזמננו
- 45.....ירא וחרד על מצוותיו עד רגעי האחרונים
- 45.....מחילה להבירו בפה ולא בלב
- 46.....סוגית שיעור קומה
- 47.....ולא יבוש מפני המלעיגים בעבודת ה'
- 47.....התבטלותו המופלאה לגדולי הדור
- 48.....ענוותן ושפל ברך ובורח מן הכבוד בכל כוחו
- 50.....מגלה רק מקצת מחכמתו
- 51.....אמרות נכבדות מהרבנית שתחי'
- 52.....הכבוד משיגו בשעת הלוייה
- 53.....בקשת השלום והבריחה מן המחלוקת
- 53.....להזהר מלומר הגדרות על אדם גדול
- 55.....דוגמאות של השכנת שלום בבתי ישראל
- 55.....הדרך להשיב להמתרעם כנגדו
- 56.....סיפורי מופת שסיפר מו"ר בגודל מעלת הצדקה
- 58.....גאונות עם סייעתא דשמיא
- 59.....לפעמים צריך ללכת עקום כדי להגיע לישרות
- 60.....אהבתו לכל אדם אהבת נפש
- 62.....קביעות מקום בתפילה
- 62.....חסד שעושה האדם עם אחרים חוזר לעצמו
- 64.....זהירותו שלא להטריח שום אדם
- 65.....עד היכן ביטול תורה
- 65.....התעניינות בחדשות
- 66.....סיפורים שסיפר מו"ר על הרב מטשעבין בעל הדובב מישרים זצ"ל
- 68.....רבב על בגדו
- 68.....בכל דרכיך דעהו
- 70.....לומר הדברים בשם אומרם
- 71.....ברכה בכוונה סגולה לעשירות
- 73.....לדון לכף זכות גם כאשר צד הזכות רחוק מאד

74.....	צוואת רבינו יהודה החסיד.....
75.....	חידונים לילדים [שפיץ שפיל].....
76.....	סיפורי מו"ר על בעל הדרת מרדכי.....
77.....	סגולות בדוקות לישועות גדולות.....
79.....	להקדים את ההולך עם ספר בידו.....
79.....	עצתו לזקן המדוכא ביסורים.....
80.....	כל החיים זה עשה דוחה ל"ת.....
82.....	שמא יטה בחשמל.....
83.....	פרטים במלאכת בורר.....
84.....	דברי תורה פרין ורבין.....
85.....	דברים שבכתב אי אתה רשאי.....
85.....	תיקון הצות.....
86.....	הוכחה בדרך כבוד ובחכמה.....
88.....	הנהגות במוצות תפילין.....
89.....	רקידה בקידוש לבנה.....
90.....	בסוד שיח שרפי קדש.....
91.....	יהלומים על הדף.....
91.....	סגולה להנצל מהיצר הרע.....
93.....	כי בשמחה תצאון.....
94.....	דרך חינוך הבנים הראויה בזמננו.....
96.....	הוראותיו לשליח ציבור.....
98.....	שלא לעבור ברמזור אדום.....
99.....	זירז והמליץ למי שיכול להתחזק בתפילת ותיקין.....
100.....	הוראותיו בעניני כתובה וסידור קידושין.....
105.....	סנדק סגולה לעשירות.....
105.....	פסק נפלא של בעל האבן ישראל.....
106.....	מהיכן דנתוני.....
107.....	זהירותו בממוזן חברו.....
111.....	הקפיד מאד שלא לצאת לדרך אחר זמן תפילת מעריב אפי' לדבר מצוה.....
113.....	מבקשים רחמים פעמיים.....

114		להתהפך לבן ארץ ישראל באמצע יו"ט שני
115		התאמצות בחסד יכולה להציל מבאר שחת
117		לא נעשה עמו דבר
117		"עת לשמור ועת להשליך" [לחייב נכרי בהיזק של גרמא]
119		קידוש על הכוס שלא במקום סעודה
120		ברוחניות צריך לשאוף למקסימום
121		הנהגות במלזה מלכה
122		על מי מותר לומר בשידוכים שאין לו יראת שמים
123		הדרכותיו לבחור מבוגר בשידוכים
125		לחפש בלימוד איזה דבר אשר נוכל לקיימו
127		אל תטוש תורת אמך
127		גם את האמת צריך לדעת מתי לומר
128		הריחוק מחבר רע
129		כדאי להשקיע כדי לחיות בשלום עם השכנים
130		עדיף להישאר בקושיא
131		רגלי חסידיו ישמור
132		להחזיר ספר תורה לארון מפני הידור מצוה
133		כתר שם טוב עולה על גביהן

ראה תמיד רק את החלק הטוב

ילד נכנס עם אביו למו"ר [בתקופת מחלתו בשבועות האחרונים לחייו], ואמר לו האבא שהבן מרגיש ממורמר כיון שהאחים והילדים בתלמוד תורה מציקים לו ומבקש ברכה. אמר לו מו"ר בזה"ל: תשמע, השי"ת זיכה אותנו פעם בשנה לאכול מרור ואז עלינו להרגיש את המרירות, אבל בכל השנה כולה אנחנו מאמינים שכל מה שאנחנו מקבלים זה מתוק מדבש ובטוחים אנו שהכל לטובה.

שמעתי שכאשר הוכרח מו"ר לספר לרעייתו על דבר מחלתו אמר לה בזה הלשון: קיבלנו שתי מתנות גדולות בחיים, האחת זו מחלת בנו רפאל יונה זצ"ל והשניה זו המחלה שלי.

ומבנו הגרש"י שמעתי עוד שאמר לה שאין לאדם לפחד מן המוות כלל שאין זה אלא כמעבר מחדר לחדר, ואדם צריך לפחד מהעבירות שבידו.

סיפר חתנו הגר"א מאיר שליט"א שבאחד מימי מחלתו הודיעו למו"ר שנמצא חיידק אלים בגופו [שבדרך כלל אחרי חצי יום יש כבר קריסת מערכות במצב זה וה"י], ואמר מו"ר נו. נו. אח"כ עיינו יותר בבדיקות וראו שטעו ואי"ז אותו החיידק, ובשרו זאת למו"ר ושוב הגיב נו. נו. וראו בזה עד כמה מקבל הכל לטובה.

באחד משיעורי היא"צ של בנו הבחור רפאל יונה זצ"ל [שהתקיימו בקביעות בביתו של מו"ר בר"ח אדר, שהיה מנהגו לקחת איזו הערה קטנה שרשם בנו על גליון הגמ' שלו ולפתח ממנה שיעור שלם]. נסוב השיעור על קושיא שהעיר בנו על דברי הגרע"א בתשובותיו [ח"ג סי' ל"א] בענין מיגו להוציא. בסיום הדברים אמר מו"ר שיש לו חקירה היאך מגיעים לקושיא כל כך נפלאה בדברי רע"א, האם בזכות הארת הפנים שהיתה לו לבעל ההילולא לכל אחד או שבזכות שלמד את חידושי רע"א זכה שתהיה לו הארת פנים לכל אחד. [א. ה. מו"ר רצה לרמוז לנו ששני הדברים צריכים זה לזה וזוכים לכאלו קושיות רק כאשר יש גם הארת פנים לכל אדם].

סיפר תלמידו הותיק הגר"י מנת שליט"א שהיה פעם בירושלים עם מו"ר והיה צריך מו"ר להגיע לחתונת בחור שהתקיימה ברמת גן, והנה הגיע בחור ואמר למו"ר שאיחר את האוטובוס של השמחה [והמשמעות היא שצריך לנסוע במס' אוטובוסים עד שיגיעו לאולם], והנה דרך העולם במצב שכזה היא או לומר אוף באנחה או במקרה הטוב לשתוק ואילו תגובתו של מו"ר היתה שמיד מחא כפים ואמר "איזה יופי".

לפני תקופה, כאשר שהה רבינו זצ"ל בירושלים התעלף ומיד לאחמ"כ העירוהו ולא רצה לספר זאת לרעייתו כלל. והנה אחד האנשים שנכח שם התקשר לביתו שבבני ברק ושאל בשלום הרב, והבינה הרבנית שהתרחש דבר מה, עד שהוכרח הלה לספר את אשר

ארע, והבין האיש שמחמתו נודע לה הדבר, ובא אח"כ לבקש סליחה ממו"ר על העגמת נפש שנסתבבה מחמתו. ומיד אמר לו מו"ר: יישר כח, עשית לי טובה, רציתי לבשר לה ולא ידעתי כיצד, ואתם עשיתם זאת בצורה הכי טובה שיכולה להיות. [הגר"י ברונפמן שליט"א הוסיף: בשבוע השלישי אחרי שנודעה מחלתו, אחרי מנחה נכנס לסנדלר וביקש להוסיף חור בחגורתו, לפי שהרזה מחמת חוליו, ובקש מהנוכחים שלא יספרו זאת לרעייתו כדי שלא תצטער מזה].

סקיעותו בתורה וחסד בכל המצבים

סיפר בנו הגרש"י שליט"א שבשעת הקבורה של אחיו הבחור רפאל יונה ז"ל כאשר נתנו לאביו ולו לכסות את הנפטר בעפר ראשונים, לחש לו אביו באזניו באותה שעה: תכוין לקיים מצות עשה דאורייתא של קבורה "כי קבור תקברנו ביום ההוא" (שהרי מצוות צריכות כוונה). עכ"ד.

בערב זאת חנוכה תשס"ד סיפר לנו רבינו זצ"ל שכאשר נסע עם בנו רפאל יונה ז"ל למרכז הרפואי בבוסטון, הדליק נר חנוכה בשדה התעופה קנדי על תנאי שאם אספיק להגיע לבית בבוסטון איני רוצה לצאת בהדלקה זו [דהדלקה בברכה באיחור הזמן כשיש בני בית עדיפא מהדלקה מחוץ לבית שאינו מברך עליה] ואם לאו שאצא בזו. [ונקט רבינו זצ"ל לעיקר שאין דין בית למצות נר חנוכה. ומה שהוכיח המהרש"ם מדברי רש"י שבת כ"ד ע"א שכתב להיושב בספינה

שמברך ברכת רואה, דחה רבינו דאיירי שיש רוחות ואין יכול להדליק דאל"כ מהיכי תיתי לחדש דבעינן בית לנר חנוכה].

[תלמידו הגר"י מנת שליט"א אמר בהספדו שהרופא בשערי צדק שטיפל ברבינו אמר ששליטה עצמית של האדם על עצמו (כפי שראה אצל רבינו) בצורה כזו לא ראה כל ימיו].

סיפר בנו הגרש"י שליט"א שנסע עמו לומר שיעור בישיבת בין הזמנים וקודם לכן הכין אתו יחד את השיעור על סוגיית הגמ' ביבמות [דף ס"ד ע"א] בשהתה עמו עשר שנים ולא ילדה שצריך לגרשה, ובמה שדנו האחרונים בפרטי הלכה זו, והיה שיעור נפלא בענין אונס ורצון יחדיו. ובהגיעם למסירת השיעור לא הזכיר מו"ר כלל מסוגי' זו, אלא אמר שיעור אחר לגמרי. וכאשר נשאל מדוע, השיב שכאשר בקשו ממנו לדבר אמרו לו שזו ישיבת בין הזמנים של בחורים, אבל כאשר הגיע למקום ראה שיש שם הרבה אברכים וחלקם כבר מבוגרים, וחשש שמא יש ביניהם אחד שאין לו ילדים שעלול להיפגע מהדברים וד"ל.

והנה דרכו של מו"ר היתה שהיה כותב את חידושיו במחברתו ואנו לצידו, והיה אומר בפה בקול את מה שכותב ואנו הנוכחים היינו מעירים ומאירים על דבריו. ובביקורנו הראשון שביקרנוהו בביה"ח שערי צדק אע"פ שהיה חלש ושכב על מיטתו ביקש את המחברת וכתב כדרכו שאמר בקול את מה שכתב. אבל בביקורנו השני כבר נחלש יותר וביקש את המחברת וכתב קטע והראה

לנו כל קטע וקטע שכתב והיה נפלא לראות היאך שרושם באותה צלילות הדעת כמו בעת בריאותו. והענין שכתב הוא על דברי הביאור הלכה בסי' תרל"ד שכתב שאין נפ"מ לדינא בין התוס' והר"ן האם כאשר שולחנו בתוך הבית אינו יוצא אפי' מן התורה או רק מדרבנן, ורשם מו"ר ג' נפ"מ, ואחר שגמר אמר לנו שרוצה לחשוב אולי יש עוד נפ"מ וסגר את עיניו ואחר מספר דקות כאילו נתעורר משנתו ואמר שיש עוד נפ"מ ורשם זאת במחברתו. וראינו שגם כח החידוש שהיה כמעין המתגבר לא פסק אפי' לרגע קט.

הרמב"ן באגרת כתב שאחרי שהאדם התרחק מהכעס והגיע לענוה ואח"כ ליראת חטא זוכה שתשרה עליו רוח השכינה וזיו כבודה וחיי העולם הבא, ונראה שאין הכוונה לרוח הקודש אלא לשלוות הנפש באופן שבחיי העולם הזה הוא מרגיש כל רגע שהוא בן עולם הבא, ואולי זה מקצת הסבר לשלווה והבטחון והשמחה שראינו אצל מו"ר בכל רגע ורגע.

גדולי הדור על גאונותו

הגאון הגדול רבי דב לנדו שליט"א ראש ישיבת סלבודקה (שהכיר את רבינו זצ"ל עוד מבחרותו) בהספדו על רבינו בזמן הלוייה אמר בזה הלשון: משחר נעוריו כל דיבור ודיבור עמו בדברי תורה היה תמיד משהו מיוחד, מעורר הלב מבונן ומרחיב עמקי מחשבה, והכל בנועם ובענות חן שמפליא לבבות,

גאון אמיתי וצדיק אמיתי במובן המקורי והאמיתי של המילה אשר גם בדורות הקודמים אשר שלטה בהם האמת היה לשם ולתהלה בפי כל עכ"ל.

הגרי"מ שניאורסון שליט"א ראש ישיבת טשעבין סיפר שכאשר היה רבינו זצ"ל חתן, התקיים האופרוף שלו בישיבת טשעבין בנוכחות הרב מטשעבין בעל הדובב מישרים זצ"ל, ולאחר התפילה ניסה רבינו לומר דבר תורה והפסיקוהו המשתתפים כמנהג העולם, וחמיו הרב ברנפלד (שהיה בן חורג אצל הרב מטשעבין) רצה שיתנו לרבינו לדבר, אך מרן הרב אמר שזה המנהג ואין ראוי לשנותו, ולאחר הקידוש נכנס רבינו זצ"ל לחדרו של הרב מטשעבין זצ"ל ואמר לו את מה שרצה לומר בדרשה והטשעבין רב יצא בהתפעלות עצומה מהדברים ואמר **שלא ראה בימיו מעולם בחור שידע כל כך הרבה פרי מגדים...**

איזהו חכם הלומד מכל אדם

כמה קיים מו"ר זצ"ל בעצמו את המשנה איזהו חכם הלומד מכל אדם. ועיין בפירושו של הרע"ב שאפשר לעשות כן על ידי שלא יביט לאומר אלא לדברים בעצמם ובזה יזכה ללמוד מכל אדם. [והיה משתמש בכח זה גם לאידך גיסא. כאשר ראינו בעינינו כמה פעמים שכאשר אמרו לו דבר שאמר אדם גדול והוא תמוה, מיד היה אומר שודאי לא אמר כן אלא בשינוי מהותי שמשנה את הענין והכל כדי שלא יהיה

אפי' לרגע קט אותו גדול מזולזל בעיניו]. ובזכרוני שבאחד מהשיעורים שהיה במעמד של ת"ח מופלגים ביותר היה ילד קטן ששאל שאלה טובה, ושיבחו מו"ר עד מאד והמליץ עליו המקרא בתהלים "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז", והרחיב הרבה בקושייתו של אותו קטן.

והנה כנודע כמה זהירות צריך שלא לשאול באמצע שיעור שאלה שיש חשש שהרב יתבייש ולא יוכל להשיב עליה, ואצל מורי ורבי הרגישו כולם שאפשר לשאול מה שרוצים ומאיזה מקום שרוצים, וכהרף עין היה משיב. ואם צדקו דברי השואל מיד היה חוזר בו בשמחה כזו עד שהרגישו בחוש שחוץ מבקשת האמת אין לו למו"ר שום דבר אחר כלל. [והעירני הרה"ג משה פרץ שליט"א ממקסיקו שאין לתמוה מהמבואר במס' שבת כי קיימא רבי בהאי מסכתא לא תשיילא ממסכתא אחריתי, דכבר כתב החתם סופר בתשו' [ח"ז סי' ח'] שבמילתא זוטרתא שאינה צריכה עיון רב לגברא רבה מותר לשאול גם ממסכתא אחריתי].

להשליט השכל על הרגש

בהזדמנות אמר מו"ר שתשעים אחוז מהבעיות שבין אדם לחבירו נפתרות בשכל רגיל, ועשר אחוז כאשר יש שכל קצת יותר. והוסיף מו"ר דיש לבקש על כך וכמו שהזכיר הפייטן בסליחה דנעילה [המתחלת מי יעמוד חטא אם תשמור] "גדול וקטון רוח שכל החלים גבורי כח רצונך חזק והאלים". וכן היה מנהגו של מו"ר הרבה פעמים כאשר נשאל על שאלה הדורשת

התבוננות היה אומר שאחרי בקשת "אתה חונן" של התפילה הבאה שמא ידע היאך להשיב.

מעולם לא ראיתי את מו"ר מוריד דמעות. ושאלתי את בנו הגרש"י בימי השבעה האם ראה לאביו בוכה, והשיבני שמעולם לא ראהו בוכה, אמנם בתום השבעה של אחי הבחור רפאל יונה ז"ל כשחזר מלהספידו בישיבת סלבודקה אמר הייתי צריך לבכות שהרי כתוב שצריך לבכות [עיין יערות דבש ומעבר יבוק].

והיה מי שיכל לחשוב שמו"ר אינו בעל רגש, אך דבר זה מופרך לכל מי שעמד לצידו כאשר ראו שחש ברגשותיו של הזולת עד הדקות הקטנה ביותר. וכמו כן אמר לי חתנו הגר"א מאיר שליט"א שבזמן ששר בזמירות של שבת ידיד נפש ראהו ששם ידיו על עיניו והיו מוצפים בדמעות [ועיין בט"ז או"ח רפ"ח ס"ק ב' שדמעות של דביקות בשבת הם מצוה]. וכמו כן סיפר שכנו אהובו הבה"ח יעקב וידר נ"י שכאשר עמד לצידו בתפילת יוה"כ ראה שבוכה בזמן אמירת הפיוט על עשרה הרוגי מלכות.

שוב שח לי מקורבו מגדולי תלמידי הגר"מ וקנין שליט"א ששמע מהגר"ר יחזקאל מאיר שליט"א שהיה יושב לצידו של רבינו בתפילותיו בישיבת סלבודקה, ואמר לו שבאופן קבוע בזמן קריאת התורה של עקידת יצחק בראש השנה וכן בזמן קריאת מגילת רות היה רבינו זצ"ל בוכה בדמעות.

כמו כן שח לי הג"ר יעקב ברונפמן שליט"א שישב לצידו של מו"ר בתפילת ליל תשעה באב תשע"ב ואמר שכאשר הגיעו לפסוק באיכה "השליך משמים ארץ תפארת ישראל" פרץ מו"ר בבכי בדמעות שלישי עד שכל גופו רעד מחמת כן וכן נשאר בבכיה עד סוף המגילה ותוך כדי בכייתו העיר לבעל קורא על מלעיל ומלרע. ואע"פ שבסוף הקריאה כשהגיעו לפסוקים "קצפת עלינו עד מאד, השיבנו וגו'" היתה התגברות גדולה בבכייתו מכל מקום תוך כדי כך ניגש בסיום הקריאה לבעל קורא להודות לו על קריאתו המדוקדקת.

כמו כן שח לי הגאון רבי יהודה פרנקל שליט"א שישב סמוך לרבינו זצ"ל בתפילת יוה"כ ובתפילת כל נדרי ראהו בוכה ושנה אחת שמע שבכה בכיה נסערת ממש. והגר"י שורץ שליט"א שג"כ ישב לצידו הוסיף שכמו כן בתחילת תפילת לחש של נעילה ראהו בוכה. [גם העיר וכן ראיתי בעיני שהקפיד שלא להתפלל תפילת לחש כאשר ילד קטן לפניו עובר או יושב וטעמו לפי שנראה כמשתחוה ואכתי טעון בירור].

עוד שח לי הגר"מ וקנין שליט"א שזוכר בבירור שבאחד הימים בשהותו בבית רבינו זצ"ל היו עסוקים שם בהסכם של סידור גט לסדר ולפשר בין הצדדים הכאובים, ובאמצע נאנח אבי הכלה ואמר מתוך צער עמוק דהנה לא רק הצרה הזאת שבאו לידי גירושין אלא שגם יוצא מופסד בממונו. וכששמע זאת רבינו זצ"ל געה בבכיה גדולה בהשתתפות בצערו, עד שהרבנית אשת רבינו שתחי' לאוי"ט ששהתה בקומה התחתונה שמעה

קול בכייתו ונכנסה לביתה לשאול מה אירע לרבינו. ואמרה באותה שעה להגר"מ שאיננה זוכרת מימיה שראתהו בוכה כפי שבכה עכשיו. [א. ה. ולמדנו שכאשר הרגיש רבינו שהאפשרות היחידה לעזור לשני היא לבכות עמו בצרתו יצא מגדרו וקיים מצוותו].

המדות הטובות הם הכלי קיבול לתורה

באחד השיעורים אמר זאת רבינו זצ"ל בזה הלשון: התורה היא סם חיים רק אחרי שהאדם עובד על מידותיו, והטשעבינר רב זצ"ל אמר שהמידות הטובות הם הבקבוק של התורה, וכן בכתבי האר"י מפורש שכאשר האדם כועס נשמתו מתחלפת, ולא כדאי לשבור את הבקבוק עכ"ל.

אינו נפגע ומבטל את עצמו לפני כל אדם

תלמידו הותיק הגר"י מנת שליט"א בהספדו סיפר שכאשר שאל מרבינו את אחת ממחברותיו על בבא בתרא מצא בה איזה דף ששכח רבינו בתוכה ורבינו זצ"ל כתב שם לעצמו כמה עצות שלא להיפגע מהשני ואחד מהם כתב שם (קרוב לדברים אלו) "שאם אתה במהלך איזה זמן יש לך להיפגע" והיינו הדברים הנ"ל.

עוד כתב שם רבינו עצה שלא להיפגע שיש לחשוב על השני שפוגע בך שכלפיך הוא אינו בעל בחירה כלל, דמה שהוא הצליח לעשות הוא רק היכי תמצי לקיים את גזירת המקום א"כ איזה מקום לפגיעה יש כאן הרי לא

הוא הפוגע. [א. ה. יסוד זה מבואר בספר החינוך באזהרת לא תיקום ע"ש. ועיין עוד חזו"א או"ח (סי' נ"ו ס"ק ד' ד"ה ומ"מ) וז"ל: וכשם שאין ראוי לחכם לכעוס ולנקום במריע לו מתוך חולי רוח, כן אין ראוי לנקום ולשנוא את המריע מתוך חולי נפש המשכלת וחסר משקל המידות ואין בין בליעל למטורף הדעת ולא כלום וכו' ע"ש].

זיכור ותיקון מדת ההטבה

בהושענא רבה תשס"ט ערך מקורבו הג"ר מנחם הבלין שליט"א סיום עמ"ס גיטין בסוכתו לשומעי לקחו, ודרש שם מו"ר. ובסיום הדברים אמר לפרש מה שאמרו בגמ' "כל המגרש אשתו ראשונה אפי' מזבח מוריד עליו דמעות", שלכאו' צריך ביאור מדוע בדיוק המזבח הוא זה שבוכה במאורע כזה ולא כלי אחר שהיה במקדש.

ופירש מו"ר דהנה תפיסת העולם היא שאדם נושא אשה כדי לקבל ממנה ולהשלים את עצמו [וכמובן גם לתת כי אחרת לא יוכל לקבל]. אבל האמת לא כן היא שעיקר מטרת הנישואין היא לתת ולא לקבל. והביא כן מו"ר מדברי הכלי יקר שמפרש את הפסוק בבראשית "לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו", וכבר נתקשו המפרשים ורש"י בכללם מדוע לא טוב הרי היה אפשר לברוא את האדם יחידי ולדאוג שיהיה לו טוב בלא עזר כנגדו, וא"כ מדוע נעשה האדם במבנה כזה שמוכרח לעזר.

ומפרש הכלי יקר שהיות והאדם צריך להדמות לקונו במדת ההטבה כדכתיב והלכת בדרכיו מה הוא רחום וכו', א"כ כדי שיוכל האדם להשלים את מדת הטוב

שבו הוא מוכרח לעזר שיוכל כל הזמן לגמול עמה חסדים ובזה להשלים את מדת טובו, וזה הלא טוב שמחמתו רצוי שיברא האדם באופן שנצרך לעזר כנגדו. [ועיין בכלי יקר שכתב קצת באופן אחר. אמנם מו"ר ביאר את הפסוק באופן זה וכיון שלא היה דרכו לקנות דברים של אחרים בשינוי וליחסם לעצמו על כן יחסם לכלי יקר שממנו התעורר לביאור זה].

ולפי זה מבואר היטב מדוע דווקא המזבח הוא זה שמוריד דמעות יותר משאר כלים, כיון שהמזבח כל מהותו הוא לאכילת גבוה ולעצמו אינו לוקח כלום ועל כן הוא בוכה שהרי הוא כאומר לאדם מדוע לא למדת ממני את מדת ההטבה שמכבדה יותר מגופו, ובזה ודאי היה ישובך נאה (כלשון הרמב"ם פט"ו מהל' אישות הי"ט) ולא היית בא לידי מידה זו של קטטה וגירושין.

תלמידו הגאון הדיין רבי ישראל ברגר שליט"א הביא ששמע ממנו כמה פעמים את פירושו של החת"ס [בספר חוט המשולש] על הגמ' בגיטין [דף מ"ז ע"א] שריש לקיש השאיר בסוף ימיו קבא דמוריקא וקרא על עצמו המקרא "עזבו לאחרים חילם", ומפרש החת"ס שעזבו הוא מלשון עזוב תעזוב עמו והיינו דמה שאדם עוזב מעצמו ונותן לאחרים זהו חילו האמיתי שנשאר בידו. שני בחורים בישיבת טשעבין באו למו"ר זצ"ל לדין תורה. האחד אמר שהוא רגיל לספר את הבחורים בישיבה זמן רב וההכנסות קודש לקרן חתנים והשני טען לעומתו שרוצה לזכות במצוה ולהתחיל לספר את הבחורים בחינם אך הראשון לא המסכים לו כי טוען שמפסיד את קרן החתנים ע"י מצותו. ודן מו"ר הדין עם

מי, ואינני זוכר את מסקנת דבריו אך אחד מהצדדים שהעלה היה דהנה כתב הרמב"ם בפיה"מ במס' פאה [פ"ג מ"ט ובמשנה ראשונה פ"ד מ"ה] לפרש מה שאמרו הכל לפי רוב המעשה שמוטב ליתן מאה פרוטות למאה עניים יותר מאשר ליתן מאה פרוטות לעני אחד כיון שבזה מזכך מידותיו שמתרגל להיות נותן ודן לומר שסברא זו שייכת גם כאן כיון שזה שמספר בחינם הרי הוא יותר מזכך את מידותיו שעושה שירות עבדות כזו מאשר זה שאוסף לקרן חתנים שיש לו סיפוק ממעשיו.

בהקדמת הרמב"ם למסכת אבות הנקראת שמונה פרקים [בפרק הששין] כתב שיש לו חידוש נפלא והוא שיש חילוק גדול בין המצוות שבין אדם למקום למצוות שבין אדם לחבירו, שבמצוות שבין אדם למקום אסור לאדם לומר אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי ואפשי והתורה אסרתו, משא"כ במצוות שבין אדם לחבירו התורה מעוניינת שהאדם יבין מעצמו שטוב הוא להיטיב עם חבירו בצדקה ולהשיב אבידתו ולכבד אביו ואמו ע"ש. וזה חלק מקיום המצוה לתקן את מידותיו של האדם בדרך הישרה.

ובספר לבני בנימין לאחיו של המהרי"ל דיסקין [באמצע סוגיא דעליה] כתב שלפי דברי הרמב"ם הללו מיושבת קושית הראשונים [עין שו"ת הרשב"א ח"א סי' ח"י וסי' רנ"ד ובתומים סי' צ"ז] מדוע אין מברכים על מצוות שבין אדם לחבירו, שטעם הדבר הוא שכאשר יאמר האדם אשר קדשנו במצוותיו וצונו זה יראה כאילו עושה כן רק

מחמת הציווי, ואין חפץ התורה בכך דרצון התורה שיבין האדם שכדאי לו לנהוג עם חבירו בדרך זו שבזה יתוקנו מידותיו.

אחד הגיע לרבינו זצ"ל בשבת ובפיו שאלה בענין הפלטה שהחזירו את החמין עליהם באופן האסור, האם יש מקום להקל, ואמר לו רבינו שיש להחמיר, ותיכף ומיד המשיך שיבוא אליו עם כל ב"ב לסעוד שהרי השבת אין להם חמין. [מהגר"י ברנפמן שליט"א].

הריחוק ממדת הכעס

באחד השיעורים אמר רבינו זצ"ל עצה לאדם שנמצא בסערת רוחות של כעס (שנובע מגאווה) שפגוע, שיכנס לאותו חדר בבית שאין בו מזוזה ויתבונן על פחיתות גופו ותהלוכותיו שדומה לבהמה ובזה תסור ממנו גאוותו ותשקט רוחו.

ובהזדמנות אחרת יעץ שיקבל על עצמו שלפני הכעס הוא לובש טלית ורק אח"כ יכעס, וזה בדוק ומנוסה שעד שילבש כבר ישכך כעסו.

בתפילת אלוקי נצור אנו מבקשים "ונפשי כעפר לכל תהיה". והראתי למו"ר זצ"ל שהחת"ס בפ' כיסוי הדם [דף פ"ח סוף ע"ב] מפרש דכוונת התפילה היא שהעפר אע"פ שכולם דורכים עליו יש בו גם כן דבר גדול שממנו צומח המזון לכל הבריאה כולה ואנו מתפללים להיות בבחינת העפר שכל העולם כולו יהיה ניזון בזכותנו [וכהא דאמרו כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא

בני]. ואמרתי למו"ר שבזה מיושב יותר היאך מתפללים על זה דאטו אדם יכוון כפשוטו שיהיה כעפר לכל. והיה נראה שלמו"ר לא היה קשה קושייתי כלל והתפילה כפשוטה וד"ל.

כשפוגעים בטעות יש לפייס בחכמה

מו"ר היה רגיל לומר שגם כאשר בטעות פוגעים באדם מסוים, אפשר אח"כ לפייסו ויש לעשות כן בחכמה. וסיפר בנו הגרש"י על אביו זצ"ל שאברך ניגש לאביו ושאל אותו איזו שאלה ומיד השיב מו"ר שזה גמ' במקום פלוני, ואח"כ העירו למו"ר שהוא מוסר שיעורים בישיבה פלונית ואלו שהיו על ידו בעת ששאל הם תלמידיו, ונתעורר רבינו שיש בזה חשש פגיעה שהראה בתשובתו שנעלם מהר"מ שלהם גמ' מפורשת, שוב נודע לבנו ע"י אחד מבחורי הישיבה שהסיח לפי תומו שאביך היה בישיבה וניגש לר"מ פלוני לשאול אותו שאלה לפני תלמידיו, ואמר בנו שזה היה אותו הר"מ שחשש שאולי נפגע מחמתו, ועשה זאת כדי לפייסו ולהראות לו כמה הוא מחשיבו. וסמוך ונראה סיפר את הדברים לראש ישיבת סלבודקא הגר"ד לנדו שליט"א והגיב הרי זה כל כך מתאים לאביך סיפור כזה.

כמו כן סיפר לי אברך שרב ביהכ"נ של חוג מסוים פגע בו ברבים בטעות [ואינני יכול לפרט כל העובדא]. והלכו למו"ר ואמר שידאגו שאותו אברך יבוא בשב"ק

לקריאת התורה ויתנו לו מפטיר, ובזה הרב יוכיח שהלה נקי מעוון.

שמחת התורה ואהבתה

ונכדו הג"ר ברוך שליט"א מוסיף לספר דגם במוצאי שמחת תורה שאל את רבינו שאלות בעומק העיון והשיב לו רבינו בצלילות ובבהירות כבעת בריאותו. [שאלתו נסובה על המבואר ביבמות דף ק' ע"א דמי שהוא ספק כהן ספק ישראל ע"י שנולד ספק בין ט' לראשון ספק בן ז' לאחרון שאסור לו להיטמא ואינו סופג את הארבעים והק' דנחייבנו מלקות מטעם ספיקא דאז' לחומרא והשיבו רבינו זצ"ל לפי המבואר בתוס' ב"ב (והגר"ד לנדו שליט"א פי' לנכדו שכנראה התכוון לתוס' בדף נ' ע"ב) שבספק מלקות יש ג"כ את הדין של והצילו העדה והרחיב בזה הקו"ש שם. ועוד פלפל עמו בדברי הגרע"א בסוף תשו' ו' בגדר ספיקא דאז' לחומרא מה גדרו].

רודף צדקה וחסד

בספר החיים לרבינו חיים אחי המהר"ל כתב לפרש מה הדבר המיוחד של החסד שמצינו אצל אברהם אבינו יותר מאצל שאר גומלי חסדים. ומפרש דהנה מצינו הרבה מכניסי אורחים אבל זה רק כאשר מתדפקים על ביתם ומבקשים להתארח משא"כ אברהם רודף היה בחוצות לבקש אורחים כדי שיבאו לביתו.

העידו עדים נאמנים על כמה עובדות שראו אצל רבינו שכשהיה רואה אדם [ובפרט אם היה זקן או תלמיד חכם] שהולך עם חבילה מסוימת ושואלו להיכן הוא לוקחה וכאשר היה משיבו למקום פלוני היה אומר לו רבינו זצ"ל

שבדיוק הוא צריך להגיע לאותו מקום והיה לוקחה במקומו לשם אע"פ שכלל זה לא היה הדרך שהוצרך לילך בה. [א. ה. נימוקו היה שהיות ורצה בעשיית החסד א"כ זה בדיוק מה שרצה לילך למקום פלוני שהרי רק באופן זה יוכל לעשות את החסד, וזוהי רדיפת חסד כפשוטו].

אצל מו"ר היה דבר נפלא שכאשר היו באים להתיעץ עמו על ענין מסוים ובתוך הדברים דרך אגב הוזכר איזה בן אדם שנתון במצוקה, אע"פ שאותו אדם כלל לא היה הנושא שעליו נידון השיחה והוזכר רק כפרט בעובדה מכל מקום היה אומר מו"ר שצריך לדאוג לו והיה אומר ועושה בתבונתו הרבה.

כמו כן סיפר לי אברך ת"ח [שביקש להשאר בעלום שם] שיום אחד התקשר אליו מו"ר ואמר לו שמעתי על אברך בכולל שלך שנתון בשברון רוח אנא ממך תעודד אותו, והיה מתקשר מו"ר יום יום לשאול אותו מה הוא פעל היום עם אותו האברך, ואחרי שלשה או ארבעה חודשים [ובמקביל בקש זאת מעוד אברך שיעשה כן ושלח אתו סכום כסף גדול] כאשר ראה מו"ר שאותו אברך עדיין לא נרפא משברונו דאג מו"ר להטיסו יחד עם עוד אדם להרי האלפים בשוייץ לשבועיים כדי שיחליף כוחות. ואע"פ שלא היה למו"ר שום הכרות אישית עם אותו האברך השבור. [עיין במשלי (פט"ו ל') "מאור עינים ישמח לב" ופרש"י וז"ל: לפי פשוטו כמשמעו דבר שהוא תאוה למראות עינים משמח הלב ומצחצח תוגת הלב כגון גן ירק ונהרות המושכים עכ"ל. הערת הגר"מ גולדמן שליט"א].

סיפר הג"ר מנחם הבלין שליט"א שנסע עם מו"ר ברכבו ברח' רבי עקיבא, והנה הם רואים אברך שרץ לתחנה להספיק את האוטובוס קו 402 לירושלים ועד שהגיע הוא כבר נסע. וביקש מו"ר ממנו שיעלהו לרכבו ויסעו אחרי האוטובוס להעלותו בתחנה הבאה, אמנם האוטובוס היה זריז יותר מהם ולבסוף השיגוהו רק בכביש גהה. ושמח מו"ר מאד על החסד שעשה עם אותו אברך ואע"פ שכלל לא הכירו.

סיפר חכם אחד ממקורבי רבנו וז"ל: פעם באתי לספר לו על בחור שאין לו ישיבה, ותיכף ומיד עשה טלפונים להכניסו לישיבה [ובתחילה אמר לי להיות בחדר, כדי שאם ישאלו שאלות ידע להשיב על מצבו של הבחור וכו', אכן מיד כששמע שהאנשים שאליהם התקשר מכירים את הבחור, ויש להם פקפוקים עליו, אמר לי שיש חשש לשון הרע, וכמובן אמר שהוא יצא ולא שאני יצא...], ושבוע שלם טרח עד מאד עד שחששתי כבר לעלות מרוב שמטריחו העסק בזה, ולא נח עד שדאג לו לישיבה מעולה, וב"ה הבחור פרח שם מאד וכבר הקים משפחה מפוארת בס"ד. עכ"ל.

סיפר הגר"י ברונפמן שליט"א ממקורבי רבנו זצ"ל שסבו הג"ר עזרא צ'ולק שליט"א התקשר פעם לרבנו לשאול אם מסכים לעשות לו טובה מסוימת והסכים, ויצא סבו מביתו ללכת לבית רבנו, וכמה הופתע לראות את רבנו בא לקראתו והולך לביתו, באמרו שאין זה דרך ארץ שמי שיותר מבוגר ממנו בשנים יבוא אליו.

עוד סיפר הנ"ל: שבליל תשעה באב תשע"ב חזר עם רבינו זצ"ל מהתפילה ולפתע אמר שצריך שידוך לבת פלוני, ואמרתי לו האם עכשיו הזמן לדבר ע"ז? ואמר שמצוות צריך לחטוף מתי שאפשר ומיד בלי עיכוב כלל. אז אמרתי לו שיש לי דודה שעוסקת בשידוכים, ואמר אז נעלה לביתה עכשיו, ושוב תמהתי עכשיו? הרי אפשר במוצאי ת"ב, ואמר לי שאין לעכב כלל. ובתחילה אמר שהוא יעלה וישאל כדי שיראו גודל הנחיצות, ושוב נמלך שאולי זה יגרום אי נעימות, ואמר שנעלה ביחד והוא יעמוד מאחורי הדלת, ואם אראה שהזמן מתאים הוא יכנס וישאל, וכך עשיתי. וכשראיתי כמה טורח רבינו בתענית בחוליו לדבר מצוה היה לי בזה מוסר השכל עצום בחשיבות זריזות למצוה בלא איחור כלל. עכ"ל.

בחיים אין אני יש רק אתה

סיפר נכדו הג"ר ברוך שליט"א שבאחד הימים נסע רבינו עם בני המשפחה ברכב ובדרך היה אדם זר שרצה רבינו לעשות לו טובה ולצרפו, והגיב אחד מבני המשפחה אני לא מסוגל לצפיפות הזאת ולא כדאי להעלות עוד אחד ברכב, ואמר לו רבינו איזה מין דבר זה אני אין אני, יש רק אתה, ושוב חזר ואמר אין אני יש רק אתה מה אתה רוצה מה אתה צריך.

חסד זה מה שאחרים חושבים

סיפר הג"ר אליהו בוים שליט"א שראה את מו"ר במוצאי שמחת תורה שבא לביהכ"נ הליגמן וחיפש את הערבות שחבט בהו"ר. (שכרגיל רגילים להניחם מעל ארון הקודש ויכל לפי סימן האגד שעליהם למוצאם) וכאשר ראה שתמהים על מעשיו, אמר להם שהעולם אומר שלהחזיק את הערבות החבוטים בבית זה סגולה, והיות וביקשו ממנו את אותם הערבות שחבט על כן הוא בא לחפשם. והוסיף לפרש דבריו שחסד זה לא מה שאני חושב אלא מה שאחרים חושבים שלפי מחשבתם צריך להיטיב עמהם.

סיפר אברך בר אוריין שהיתה שריפה שכילתה את דירתו, בחדש ניסן בערב חג השבועות דפק אצלו רבינו בביתו ואמר לו יש כאן סכום כסף כדי שתקנה תכשיט לרעיתך לחג שהרי השריפה כילתה את כל תכשיטיה. [שמעתי בשם אביו של האברך].

אין צורך להכיר את המתחסד

בחודש מרחשון תשע"ג ימים ספורים לאחר הסתלקותו של רבינו זצ"ל נכנסתי לחנות לקנות דבר מה שהוצרכתי לקנות איזה כלי לצורכי ביתי, וכשראני המוכר שאלני, האם אני הוא זה שהייתי לומד אצל הרב גנחובסקי זצ"ל במוצ"ש. וכשהשבתי בחיוב אמר לי: דע לך שאין אדם כזה בעולם, שהוא לא הכיר את אבי ואמי כלל ואעפ"כ הכניס את ארבעת אחיותי לסמינר הכי

חשוב בבני ברק [שבגלל סיבה מסוימת היו קשיים בקבלתם], ובזכות זה נשתדכנו עם משפחות חשובות שלולא זה לא היו מסתכלים עלינו, ורק לאחרונה דאג גם להכניס את בתי לסמינר פלוני.

עד היכן השיעור בעשיית חסד

סיפר אברך מבני ברק שחיבר ספר תורני והנה נודע הדבר לרבינו זצ"ל ושאלו האם הוא צריך להעביר חבילות ספרים לירושלים כיון שבלאו הכי הוא נוסע מידי שבוע בשבוע (שכידוע רבינו זצ"ל היה רוב ימות השבוע ישן בישיבה בירושלים יחד עם הבחורים). וגם את חיבורי משברי ים רצה מו"ר לקחתו לישיבה למוכרו שם וכמובן שסרבנו שלא להטריח רבותיו אבל בקשתו לעשות כן היתה באמת מכל לבו הרחום שחפץ ואהב לעשות חסד. [מהג"ר מנחם ורמברנד שליט"א].

באחד השיעורים הביא רבינו את המעשה עם הגאון רבי חיים עוזר בעל אחיעזר שידוע היה בחסדיו לבריות (שכאשר שאלוהו היכן האחיעזר חלק ה' הראה על ספר הרשימות של האלמנות והיתומים שסייע בידם) ופעם אחת בא אדם לביתו ובקש איזה חסד עצום ממנו בקשר לרבנות וילנא ונכנסה הרבנית לחדר ואמרה האם אין שיעור לחסד, והשיב לה האחיעזר הצדק איתך יש שיעור אבל אולי תוכלי לומר לי מהו השיעור המדויק...

מוסר השכל ממשחק הדוקים

סיפר נכדו הג"ר ברוך שליט"א שזוכר שכאשר היה ילד קטן והלכו לבקר את דוד רבי נחום זצ"ל בת"א, והם שיחקו שם במשחק דוקים שכידוע כללי המשחק הם להוציא אחד אחד בלי שיזיז אחד את חברו. ואמר להם רבינו אתם יודעים ילדים איזה מוסר השכל אפשר ללמוד ממשחק זה? שגם כאשר נמצאים הרבה יחדיו ומאד צפוף אפשר להסתדר בלי לפגוע אחד בשני כלל וכלל.

טעם מנהגו לכנות בתואר הג"ר כל אברך

רבינו זצ"ל היה נוהג בשנותיו האחרונות במכתביו בדברי תורה לכל אברך לכתוב הג"ר ואפי' כאשר הוא היה צעיר לימים, וכאשר שאלו בנו הגרש"י שליט"א מדוע נוהג כן, השיב משום שפ"א כתבתי לאיזה צורב צעיר ואח"כ פגשתי את חמיו והנה אני רואה שאין פניו אלי כתמול שלשום, ושאלתיו מה יום מיומיי, והשיבני בתרעומת היאך יתכן שאתם כותבים לחתן שלי ואינכם מכנים אותו בתואר הראוי לו הרב הגאון. ומאז התבוננתי שלפי מצב דורנו הדבר נחשב לפגיעה ואינני יכול לפגוע בבני אדם.

ובאותה הזדמנות הוסיף ששמע מרבו הגר"י אברמסקי זצ"ל בעל חזון יחזקאל שבאינפלציה של התוארים שנוהגים היום עוד יבוא היום שהתואר גאון יהפך לתואר גנאי שכאשר יאמר אדם לחבירו הגאון ישיב לו חבירו אני גאון? אתה גאון...

דאגתו לרוחניות של הבאים אצלו

אחד מתלמידיו שהוא מלמד באחד התתי"ם החסידיים סיפר למו"ר שמתכוון לצאת עם כל הכיתה לטיול בירושלים ורוצה לבוא אליו לישיבה עם התלמידים לקבל את פניו, ומיד הסכים. אח"כ שאל מו"ר איך יעשו קריעה בכותל, ואמר שהם לא יעשו כיון שגם האדמו"ר שלהם לא עושה. ואמר רבינו שא"א לומר להם לעשות, אבל הוא לא יכול לקחת אחריות בזה שיהיה חלק בהטיול הזה, ועל כן הוא מבטל הסכמתו ויבואו אליו לביתו בבני ברק. [מהגר"י שכטר שליט"א].

כמו כן סיפר לי אברך ת"ח מופלג שכאשר בתו הגיעה לגיל בת מצוה שאל את מו"ר ששמע מנהג שהולכים לכותל קודם לכן האם כדאי ג"כ לנהוג כן. ושאלו מו"ר ומה תעשה עם קריעה וכאשר לא מצא פתרון הבין האברך ממו"ר שעדיף שלא תלך.

עוד סיפרו שפגש באוטובוס בחור ושאלו להיכן הוא נוסע והשיב שנוסע לכותל. ושאלו רבינו מה יעשה בהלכה שצריך לקרוע על מקום המקדש, וכאשר לא ידע מה להשיב הציע לו רבינו שיבוא עמו לישיבה ויחליפו חולצות וילך לכותל בלא החליפה בחולצה של רבינו ובכך יפטר מחיוב הקריעה כיון שאין הבגד שלו. וכך הוי שהחליפו חולצות, וכאשר מסר רבינו את השיעור באותו יום ראו שנזהר רבינו להניח את ידיו באופן שלא יזיע במיוחד שהרי החולצה פקדון היא בידו.

ועד היכן הדברים מגיעים סיפר הגר"י וינגרטן שליט"א שיום אחד הוצרך רבינו זצ"ל לנסוע להר הזיתים ובאותה תקופה חברת אגד לא עשתה נסיעות סדירות לשם, והתקשר רבינו לברר במודיעין מתי יש אוטובוס וכאשר הדבר לקח זמן רב ניגשו למו"ר ואמרו לו שלוקחים מונית לשם ויש כבר מי שמשלם על כך. והתעקש רבינו לנסוע דווקא באוטובוס, וכיון שראה שתמהים על הנהגתו ביאר טעמו ואמר כאשר אני נוסע במונית הרי יתכן שאני מכשיל את הנהג בזה שאני מביאו אל מקום המקדש ואינו מקיים חיוב קריעה, משא"כ באוטובוס שבלא"ה הנהג נוסע למקום זה אין כאן לפני עור כיון שאין אני מכשילו.

באחד השיעורים אמר רבינו זצ"ל, שכידוע כאשר בא אדם שאינו שומר תורה ומצוות לאיזה עבודה בבית, ומגישים לו כוס שתיה, נהוג ליתן לו גם כיפה ולומר לו שיברך. והעיר רבינו שבנוסף לכך יש ללמדו מקודם שלא לשוח בין הברכה לאכילה, כיון שהמכשול בזה מצוי ונמצא שהכשילו בברכה לבטלה.

כמו כן סיפר לי בנו הגרש"י שאחד מהתלמידים היה רגיל לבא ללמוד עם מו"ר בשבתות מתל אביב ע"י שהיה מניח לו אדם עירוב תחומין. והנה שבת אחת נודע למו"ר שמי שהיה מניח את העירוב לתלמידו לא יוכל לעשות זאת באותה שבת, וכבר נכנסה שבת וחשש מו"ר שיבוא התלמיד כהרגלו ובלא עירוב. ויצא מו"ר לדרך ארוכה לעמוד בגבול העירוב לבקש מאדם שנמצא

בקצה הגבול השני שילך להודיע לתלמידו שהשבת לא יבוא. אך באמצע הדרך נמלך מו"ר מכיון שאמר גם כאשר אמצא אדם שם מסתמא הוא אדם שמטלטל בשבת ויש לו מטפחת בכיסו ושעון על ידו ובזה שאומר לו לילך להודיע לתלמיד נמצא שטלטל מחמתי על כן חזר מו"ר לביתו.

[באחד השיעורים פירש מו"ר על דרך דרוש "איזהו כיבוד אב לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו", שהכוונה בזה דגם בן שהוא יותר מדרגת אביו והיינו שאינו יושב במקומו שאביו במערב ואילו הוא כבר מנכבדי העם ומקומו במזרח אעפ"כ יזהר שלא יסתור את דבריו ולא יתנשא על אביו אלא יבטל את דעתו מפניו.

ובשיעור אחר פירש בשם הדרשנים, באופן שונה. שהחכמה לכבד היא לא רק כאשר יושב הבן במקומו של אביו אלא אפי' כאשר הבן יושב בריחוק מקום ואביו אינו רואהו אעפ"כ לא יסתור את דבריו של אביו אלא עליו לכבד את רצונו בכל מצב].

זהירותו המופלאה מפגיעה בזולת

מפליא היה לראות היאך שכל מי ששואל שאלה בשיעור גם באופן שכל הנוכחים מגחכים על סברתו של השואל, מו"ר היה מתייחס לדבריו בדרך כבוד באומרו בנימת כבוד וענות חן שהדבר יתכן או שזה מהלך ליישב וכדו' ולעולם לא היה מביך בן אדם שבא עמו באיזה

מגע. והרבה פעמים כשטעה השואל באופן הניכר הצליח מו"ר להסביר שכוונתו היתה לשאול את השאלה שיאמר בעוד רגע. וכמה שרומם בזה את השואלים. [באחת הפעמים שאל השואל בישיבה את שאלת התוס' במקום, תשובתו של מו"ר היתה שלפי התשובה של תוס' אפשר גם ליישב את קושייתך, ובזה הצילו מן הגנאי ששכח את התוס' על אתר].

אחד מהגבאים בבית הכנסת חשוב בבני ברק נשאל מדוע הפסיק מו"ר לבוא למסור שיעורים אצלם בלילות שבת הרי מדי כמה שבתות היו מזמינים אותו, והשיב שאכן הזמין את מו"ר כהרגלו אלא שמו"ר סרב ונימק טעמו משום שבפעם האחרונה שמסר את השיעור הבחין שאחד מהנוכחים שהוא ידידו [שלמדו יחד בישיבה קטנה] היה נראה על עיניו שזה גורם לו חלישות הדעת [המציאות הזו שמו"ר מוסר השיעור והוא המקשיב] על כן מאז לא היה מוכן מו"ר למסור שם שיעור יותר בליל שבת. ולא הועילו כל תחנוני הגבאי שניסה לשכנעו שאין הדבר כן. [ואע"פ שלמו"ר היה לפעמים הרבה טעמים למעשיו, מדקאמר טעם זה לימוד יש כאן שגם בשביל סיבה כזו ראוי שלא לומר את השיעור ותתקיים המצוה ע"י אחרים].

שח לי הגר"י פרנקל שליט"א זכורני לפני ארבעים שנה שמצאנו בתשו' הרמב"ם דמי שמתפלל תפילת נעילה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו [והמשנ"ב נקט לעיקר שזמנה הוא מפלג המנחה והרמב"ם נקט שם

שהזמן הוא כשהחמה בראש האילנות] והנה קודם נעילה הכריזו שיש סדר מוסר כעשר דקות וכיון שישבתי בסמוך לרבינו זצ"ל הערתי לו שלפי החשבון של עשר דק' מוסר יתחילו להתפלל נעילה קודם הזמן ומיד אמר לי שאשים יד לפה ולא אדבר על זה רק שאני בעצמי ימתין להתפלל רק מזמן הפלג, ואמנם לא דברתי בזה עם הבחורים אבל כאשר ראיתי שהגר"ד לנדו שליט"א יוצא החוצה ליטול ידיו הערתי לו דבר זה, והנה המשגיח ג"כ יצא ליטול ידיו והעיר לו הגר"ד את ההערה ומיד אמר שחשב על זה וחשבן שעשר דקות מוסר וכך וכך דקות אשרי ובא לציון וקדיש ונמצא שמתחילים בדיוק בזמן ואמרתי זאת לרבינו זצ"ל והגיב כמה גדולים דברי חכמים. [א. ה. כמה חידוש יש כאן שבחור אין לו לעשות דברים שיגרום זלזול בראשי הישיבה אע"פ שיש כאן שאלה של ביטול זמן תפילה דרבים].

באחד מהשיעורים סיפר מורי ורבי על הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל בעל נפש החיים שמלבד שהיה ראש ישיבת וואלוז'ין היה גם רב בעיר. והיה מעשה שבאו לפניו ב' אנשים לדין תורה ואחד מהם היה תלמיד חכם גדול ופסק הגר"ח לחובתו, ושם לב שהוא נקיט לי' בליבי' על זה שהכריע לחובתו. והנה תקופה לאחר מכן הוצרך הגר"ח לעזוב את העיר באופן פתאומי ובצאתו מן העיר הלך לאותו תלמיד חכם וביקש ממנו שהיות ומוכרח לעזוב את העיר ויש דיון דחוף שעליו להכריע בו האם יוכל לדון במקומו. ואכן נענה לדבריו, וכן הוה שכאשר הלך הגר"ח דן במקומו. וכאשר חזר הגר"ח

שאלו הגר"ח מה דנת לטובת מי ואמר לו את הפסק ושיבח הגר"ח את הפסק עד מאד. ואמר לו הגר"ח שכאשר תעמיק תראה ששורש הפסק שלך ושורש הפסק שלי בשעתו הוא אותו הדבר ובזה הצליח להסיר מעליו את הקפידה. והנה לאחר פטירת הגר"ח פגש הת"ח שדן את אחד מהבעלי הדינים ושאלו נו היאך קבלתם את הפסק שפסקתי בשעתו ואמר לו עכשיו אני יכול לומר לך את האמת הגר"ח קרא לי ולחברי וביקש מאיתנו לבוא לפניך בתור שני בעלי דינים ולימד את כל אחד מאיתנו מה לטעון ואמר לנו מה לעשות ועד היום איננו יודעים מדוע הוא עשה את כל זה. אמנם אותו תלמיד חכם מיד הבין את המתרחש, שהגר"ח שידד מערכות שלמות כדי להסיר את אותה קפידה בכדי שלשום אדם לא תהא תרעומת עליו.

ולמד מזה מו"ר שבכל מקרה שבעולם אדם יכול להסיר קפידה מהשני שיבין לרוחו ולא יקפיד עליו. וכאשר יש לאדם רצון אמיתי שלא יהיה לאנשים אחרים קפידות הדבר אפשרי והכל תלוי באדם עצמו.

עוד למד מו"ר מסיפור זה מהי עוצמת הנגיעות שיש לאדם שכל זמן שזה נגע לו בעצמו היה בטוח שהפסק בטעות יסודו אבל כאשר זה נגע לאחרים הוא ראה את האמת.

מוריד את רמת השיעור להצלחת חבירו

כבר נודע ברבים הנהגתו של מורי ורבי זצ"ל לפני רבות בשנים כאשר הגיע מגיד שיעור חדש לישיבת טשעבין ורצה מו"ר שיכנסו לשיעורו של הר"מ החדש ורצה מאד שהבחורים יכבדוהו ויכנסו לשיעורו, ועל כן עשה מעשה מופלא של מסירות נפש שהוריד מו"ר את הרמה בשיעור עד שהרגישו רבים שאין להם מה לשמוע והלכו בגלל זה לשמוע את הר"מ החדש. (א. ה. כמה מסירות נפש וגאונות בחסד שיש במעשה זה עד להפליא). [וברבות השנים סיפר זאת אותו הר"מ בעצמו ועל כן אין חשש בפרסום הדברים]. בהזדמנות סיפר מו"ר על הפרי מגדים שכאשר ראה שמפריעים אותו מלימודו יתר על המידה התחיל לענות לשואלים בצורה שהרגישו שאין עם מי לדבר, והפסיקו לבוא אליו וממילא יכל ללמוד במנוחה.

מסיים את השיעור בסיפור או בהלכה פסוקה

עוד טעם יש לדבר מדוע מו"ר נהג כן והוא משום שהקפיד מאד לסיים את שיעורו מתוך הלכה פסוקה שעל פי רוב השיעור היה סמוך לתפילת מנחה או מעריב וזו הלכה פסוקה [באו"ח סי' צ"ג על פי הגמ' בברכות ל"א ע"א] שאין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה והרבה פעמים היה אומר שזה עצמו שהזכיר שאין עומדין וכו' זה עצמו ההלכה פסוקה. והרבה פעמים היה אומר על המוסר השכל שלמד מתוך הדבר הלכה שגם אם על

הדבר הלכה שהזכיר אכתי יש לדון, אולם המוסר השכל שלמד זה דברים ברורים וזה ודאי הלכה פסוקה שאין עליה עוררים. [ולדוגמא כשדן במי שבין הברכה להדלקת נרות חנוכה דחף את הנר ונשפך השמן האם צריך לברך ברכה אחרת כדין החליף שופר שחוזר ומברך, ודן מו"ר לחדש שכיון שנשאר קצת שמן ספוג בפתילה שאינו צריך לחזור (דלחד לישנא אין השיעור מעכב) סיים מו"ר שמוטב להיות מן הנדחף במרפק ע"י אחרים מאשר להיות דוחף אחרים במרפקו].

מתחשב בכל אחד משומעי השיעור בנפרד

מצוי אצל הרבה מגידי שיעורים שמתחשבים ברוב השומעים והמיעוט שאינו כשרוני נשאר מקופח. אבל אצל מו"ר ראינו דבר יוצא מן הכלל שדאג לספק את מבוקשם של כל משתתפי השיעור, והדברים הגיעו לידי ביטוי בזה שרוב הפעמים תחילת השיעור היתה בצורה איטית ונינוחה שברוב המקרים גם ילד שנכח יכל בקלות לקלוט את הסיפור ורק אח"כ היה יורד לתוך העומק. ואת החשבונות המסובכים או שהיה אומרם כהרף עין ובדרך כלל רק בסוף השיעור, או שהיה אומר לנו כן בדרך כשחזרנו משם. גם היה נזהר במיוחד כאשר אחד מהשומעים היה מאחר לשיעור דאחרי שהתיישב ונח מהדרך היה מו"ר מסכם שוב את השיעור מהתחלה בלא שהציבור כולו ישים לב שעושה כן בשביל אותו אחד, והנהגה זו לפעמים היתה חוזרת כמה פעמים לכמה מאחרים.

כאשר הפתיע אותנו מו"ר בגילוי דעתו לפני כשלש שנים שרצונו להדפיס את חידושיו, שאל האם אנו מכירים מקליד שיש מצוה לפרנסו. ונתפעלנו מכך שעוד לפני שמברר על טיבו של המקליד באיזו רמה וכדו' הוא שואל מי זה שנצרך כדי שיוכל על ידי כך להיטיב עמו בממונו ולקיים שניהם.

צלצל בפעמון בשבת

עוד מספרים שפעם אברך היה צריך לפגוש את רבינו זצ"ל בשבת קדש, וכאשר עמד על מפתן ביתו של רבינו צלצל בשגגה בפעמון, וחשש רבינו שיתבייש כאשר יפתח לו את הדלת מיד על כן לא פתח לו את הדלת רק לאחר כעשר דקות שדפק שוב ואז פתח לו רבינו עם פיג'מה [אע"פ שלא היה מנהגו ללבוש פיג'מה בצהרים כלל] באומרו לו שהיום היה עייף במיוחד ושקע בשינה עמוקה, ועל כן מתנצל אם קרה שלא פתח מיד, ובזה הצילו מן הבושה. [שמעתי מבנו של רבינו הגרש"י ששמע זאת מבעל המעשה בעצמו].

קדושת פיו ועיניו

והגר"י ברונפמן שליט"א ממקורבי רבינו זצ"ל הוסיף וז"ל: כמו כן כששאלוהו בעניני שלום בית, היה שומע הדברים הגם שיש בהם לשוה"ר, דזה ודאי לתועלת. ברם היה בוחן כל מילה האם היא לתועלת, ופעמים רבות היה קוטע משפט מסוים שלדעתו היה בזה ייתור לשון, והיה מפעים לראותו שומע זמן ארוך

מענינים אלו, [שכידוע היו עצותיו בזה מופלאות מאד] ואעפ"כ אינו משיח דעת משמירת הלשון בדקדוק נפלא. וכן בת"ב הייתי מלוהו אחר התפילה לביתו, ושאלתיו רבות בהלכות ת"ב, והשגיח על כל שאלה שלא יהיה בה עיון בהלכות אלו, שזה חשש ת"ת האסור ביום זה, והסכים לשמוע רק שאלות למעשה או שאלות פשוטות ביום זה. עכ"ל.

דרכו של רבינו זצ"ל היה לומר "כל טוב" במקום "שלום". וגם כשהתקשרו בטלפון היה אומר כל טוב מה אתה אומר, ושמעתי שגדר בעצמו כן שמא יאמר לאשה או לאבל [מהגר"י ברונפמן שליט"א]. ובנו הגרש"י שליט"א הוסיף שחשש שמא יאמר כן נגד אויר בית הכסא וכדו' שיש מחמירים בזה משום שהשלום הוא שמו של הקב"ה.

כמו כן קדושת עיניו היתה להפליא ומכל מקום לא נמנע מלהתייחס באופן מיוחד לאלמנות ושבורי לב וכן לשכנותיו והכל בחכמה ובתבונה ובחן נפלא.

רבינו מימי צעירותו היה רגיל במקואות לטהר עצמו כפי שהעיד לי הגר"י פרנקל שליט"א. [א. ה. ועיין בארחות יושר לבעל דרך אמונה שליט"א בערך טהרה מה שהביא דברים נשגבים בזה].

לייקר כל רגע וכל מעשה קט

החפץ חיים בספרו מחנה ישראל [פי"ד ד"ה בכללות] כתב וז"ל: והנה כללות החסד הוא להתחסד עם חבירו

בכל מה שיוכל בין בגופו ובין בממונו, וגם בדבריו ליתן לו עצה נכונה באיזה ענין או להפיגו מדאגותיו כאשר נבאר לקמן, וגם זה בכלל חסד וכל אשר בכוחו לעשות יעשה לחבירו ואין חילוק בין רב למעט הכל מצוה דאורייתא קעביד, וכתבו הספרים דאפילו להחליף מעות בפרוטות או כגון להשאיל לחבירו אלונטית או מסרק במרחץ וכה"ג שהם קלים לעשות עד שכמעט זה נהנה וזה אינו חסר ובני אדם מזלזלים בעו"ה ולא ידעו מה שהוא חסד ומה רב טובו, וכל שום טרחה שהוא מטריח את עצמו בעד חבירו בכלל גמ"ח הוא. עכ"ל הח"ח.

וכמה הדברים ראויים להאמר על רבינו זצ"ל שהיה מייקר כל מעשה חסד אפי' הפעוט ביותר כגון להרים לרעייתו את שפופרת הטלפון שלא תצטרך לטרוח. או לתת מילת עידוד לילד קטן שעבר לצידו, וכדו' לאלפים. והרגישו כמה יקר הוא בעיניו כל מעשה קטן שכאשר ניסו למונעו מכך מצטער כמו שלוקחים לו איזה חפץ יקר.

ביטול החומריות ועניני הגשמיות

וכן אמר לי בנו הגרש"י שליט"א שאינו זוכר מעולם שראה את אביו מורח דבר מה על הלחם דמה שמביאים לו היה אוכל בלא הטעמות ושיפורים למיניהם

בספר מעשה איש [ח"ז עמוד ס"ו] הביא שמו"ר זצ"ל אמר ששמע מהג"ר חיים ברים זצ"ל מעשה על החזו"א שאחד מתלמידיו ראהו שוכב על הספסל

במרפסת ביתו כאשר ראשו מונח על הקיר בתנוחה לא נוחה. התלמיד הראה פנים מפליאות על הלימוד מתוך אי נוחות זו, החזו"א הבחין בתמיהתו וענהו **אשריך בעולם הזה.**

באחד השיעורים סיפר רבינו זצ"ל שראה איזה בחור שהביא מכשיר לחמם את הלחם, ואמר שראה איזה אדם שהוכיחו על כך. ונהנה רבינו זצ"ל מהמוכיח כיון שאין זה מן הראוי שבחור יתרגל לדברים אלו.

הג"ר יעקב ברונפמן שליט"א ממקורבי רבינו זצ"ל סיפר וז"ל: פעם באתי בשעה עשר בלילה לשאול שאלה, והרבנית תליט"א אמרה שהרב לא נמצא וביקשה שלא אבוא שוב הלילה. ושאלתי למה, וענתה לי תוך כדי שעיניה זולגות דמעות "האם הרב גנחובסקי הוא אדם או מלאך" ? ופירשה כוונתה, הנה היום הזה הרב צם (איני זוכר אם בגלל יא"צ או סיבה אחרת), ובלילה שעבר ישן רק שעה, וכבר עבר שעתיים מסיום הצום ועדיין לא טעם מאומה, והרב עכשיו אומר שיעור נוסף ורק אח"כ יבוא לשבור את הצום. ואם תבוא לשאול ודאי יענה לכן אבקש שלא תבוא.

זכה לסייעתא דשמיא במעשיו

והכל עשה רבינו זצ"ל בחן מופלא וזכה לסייעתא דשמיא עצומה בכל מעשיו וקרן אור פניו, ובסייעתא דשמיא שלוותה אותו בימי חייו ראו בחוש כמה מצא חן בעיני ה'.

ודוגמא אחת מני אלף שח לי הג"ר עמנואל ברגר שליט"א שאירע פעם שארגנו אסיפה של ענין צדקה בבית מו"ר והזמינו כאלו שידעו שיש להם ממון. ובטעות הזמינו גם שני אברכים שאין המעות מצויות בכיסם כלל. ומו"ר דרש בכינוס בענין שמנתינת צדקה אין מפסידים כלום. ושני האברכים שאין פתם מצויה בביתם חתמו על הוראת קבע של סכום גדול. והנה בערב פסח ניגש אלי אחד מהם והייתי בטוח שרצונו לבקש מצות לחג והופתעתי מדבריו דהנה הוא מספר שהתקשר אליו קרוב ממדינת הים ושלח לו שיעור ממון נכבד וכל מה שנתן לצדקה בשנה זו כבר חזר לו בנתינה זו.

להחזיק ראש בצרכים של כל אחד

דבר מופלא בחסדיו של מו"ר עם הרבים ראינו אצלו שהיה זוכר שכאשר יפגוש את פלוני במצב זה עליו לדבר אתו כך וכך, וכאשר יפגוש את פלוני בעוד חודש עליו לדבר עמו כך וכך, והיה מחזיק ראש עם כל אחד על איזה ענין הוא עוסק. והיה זה דבר מופלא לראות היאך שמיטיב עם כל כך הרבה אנשים ועם כל אחד הוא זוכר היכן הוא עוסק ועם מי עליו לדבר ומתי לעשות זאת.

וכיוצא בזה כתב הגר"ש איגר זצ"ל על אביו הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל כנדפס בספר תולדות רע"א מכת"י ז"ל: ענין הטבה לבריות הי' כל כך חזק אצלו עד שפעם אדם אחד ביקש ממנו במכתבו אליו לדבר טוב

בעדו עם איזה אדם נכבד, ואמר לו המבקש שהעת המוכשר לכך הוא בזמן פלוני כי אז ישיא את בתו שאז הוא עת שמחה אצלו ובטוב לבו יכנסו הדברים ללבו, והי' הזמן שהגביל לו לאחר תשעה ירחים. המבקש הלך ונסע לדרכו, ובהגיע הזמן הוא לא שכח וכתב להאיש ההוא. עכ"ל. וכמה הדברים מתאימים למו"ר כפי שידעו כל מקורביו שכל נצרך היה חקוק על לבו שמיד בבוא העת שיוכל לסייע היה מו"ר נזכר בזה כהרף עין ודואג להושיעו.

ודוגמא אחת מיני אלף שח לי אברך יקר שחיבר ספר על אחד הגדולים אשר בארץ שבתקופת עיסוקו בכתיבת חיבורו היה מו"ר בכל עת שפוגש אדם - שהיה לו צד שהוא ראה את אותו הגדול - מתענין שמא יש לו איזה משהו לספר עליו והיה מקשר ביניהם. וגם כאשר מו"ר היה במדינת הים לצורך ענינים העומדים ברומו של עולם לא שכח לשאול את האנשים שפגש האם יש להם מידע על אותו הגדול וקישר ביניהם.

מגדיל כבוד חמיו

בכמה הזדמנויות ראינו היאך שרבינו מזרז חתן צעיר לכבד את חמיו [כמבואר בשו"ע יו"ד סי' ר"מ סעי' כ"ד ויש מדייקים מהגר"א באגרתו לאשתו שהוא מדאורייתא] שהרבה פעמים כשבא אברך צעיר לשאול היה אומר לו הרי חמיך הוא גאון גדול ומה לך לשואלני וכמה הוא רומם

בזה את כבוד השווער שלפעמים לא הכירו כמעט כלל
רק שראהו פ"א וכדו'.

והרבה פעמים כשבא אליו אחד עם ילדיו לשאול
שאלה רבינו השים עצמו כאינו יודע והיה פונה לילדיו
ואומר להם אביכם תלמיד חכם ושואל שאלה מצוינת...

התייחסותו לחלומות בזמנו

[כמה פעמים ראינו את מו"ר עושה הטבת חלום
ושכנו אהובו הגר"א וידר שליט"א אמר ששאלו הרי
החזו"א אמר שאי"צ לעשות בזמננו תענית חלום, והשיב
לו מו"ר תענית חלום לא אבל הטבת חלום כן. והיה
מזכיר מו"ר לבעל החלום שיחשוב על החלום בזמן
ההטבה].

סיפר בנו של רבינו הגרש"י שליט"א שאביו זצ"ל
סיפר לו שבימי בחרותו בישיבת סלבודקה כל הישיבה
רעשה מסיפור של חלום. וכך הוי עובדא שהרב רפאל
סטפנסקי זצ"ל שהיה סופר סת"ם, חלם שתפילין של
בחור פלוני שהוא תלמיד בישיבת סלבודקה פסולות,
ושאל האב את בנו הבחור שלום שלמד בסלבודקה
[הגר"ר שלום סטפנסקי שליט"א] האם אתה יכול שידאגו
להביא את התפילין של בחור פלוני לבדיקה והביא את
התפילין לאביו הרב רפאל, ובדקם, ואכן נמצא בהם
פסול דאורייתא, ואמר רבינו זצ"ל שיתכן שאביו של
הבחור שהיה רב חשוב וכבר היה בעולם האמת דאג

לכשרות של התפילין של בנו. [הגר"ש סטפנסקי שליט"א
בזמן הניחום אבלים אישר שוב מעשה זה].

ירא וחרד על מצוותיו עד רגעי האחרונים

והרי ידע מו"ר את מצבו שהרי אמר למקורבו הדיין
הגאון רבי ישראל ברגר שליט"א לעשות עמו את קנין
הצוואה בחוה"מ משום דבר האבד. ואעפ"כ הזהירות
המופלאה שלו באמירת דברי תורה במקום נקי ובגוף
נקי [שכבר כתב רבינו יונה שהזהירות בזה היא מיסוד
היראת השמים], ובכל פרט ופרט עם כל החשבונות
לצאת את כל שיטות הפוסקים. [רבינו זצ"ל באחד השיעורים
אמר שיש להזהר מלומר דברי תורה כנגד אויר בית הכסא שהדבר
מצוי שהדלת פתוחה ואע"פ שאין רואין את הכסא עצמו מכל מקום
האויר ג"כ דינו כצואה ויש לחוש לזה אפי' בבית הכסא של זמננו. ואמר
רבינו ששאל על האויר שבין הדלת לרצפה (גם כאשר הדלת סגורה
שמצוי שהדלת מוגבהת קצת מהארץ) והורו לו שאין לחוש לכך. ע"כ
שמעתי. והעיר בנו הגרש"י אמר ששמע ממנו לדון שמעיקר דינא יש
להתיר מטעם ס"ס חדא פלוגתת הרא"ש והרשב"א בצואה ברשות
אחרת, ועוד דדנו רבנן בתראי דבתי כסאות דידן דינן כבית הכסא
דפרסאי].

מחילה לחבירו בפה ולא בלב

הגר"ר יעקב ברונפמן שליט"א ממקורבי רבינו זצ"ל כתב
ז"ל: שאלתי את רבינו זצ"ל האם אדם שפגע בחבירו
מאד, והחבר אינו מסוגל למחול, האם יש טעם שלכל
הפחות ימחל לו בפיו ולא בלבו, האם זה יעשה איזה
כפרה לפוגע. ואמר רבינו שלא רוצה לענות. ושאלתי

למה, והשיב כי מהר"י ענגל בגליוני הש"ס בקידושין [דף מ"ט ע"א] כתב דמהני [משום שדברים שבלב אינם דברים], ויש לו מה להשיב על זה ואינו רוצה, כי עתה אחר שכן פסק אדם גדול, כן נקבעה הלכה למעלה, ותו אינו רוצה להקשות על זה, שמא ישנו את ההלכה גם למעלה, ונמצא מפסיד לאנשים רבים מחילתם... [והדברים נשגבים גודל קדושתו ויראתו הנלמדים ממעשה זה] עכ"ל.

סוגית שיעור קומה

כאשר לויתי את רבינו זצ"ל במצות ניחום אבלים והיה הנפטר בעל חסד גדול סיפר רבינו לאבלים שיהודי מקובל נכנס להצדיק רבי ישעי' קראטירר זצ"ל ואמר לו מדוע הרב עוסק כל היום עם יתומים ואלמנות ונצרכים שיעסוק קצת בתורת הקבלה העמוקה מיני ים, ושאלו רבי ישעי' באיזה סוגיא בקבלה הוא עסוק כעת, והשיב בסוגית "שיעור קומה" שזה אחד מהסוגיות העמוקות בתורת הקבלה, ואמר לו רבי ישעי' הנני גם עסוק באותה סוגיא אני לוקח אנשים שנפלה שיעור קומותם ומעמידם על רגליהם שיחזרו לקומותם הראשונה... [א. ה. באותה הזדמנות אמרתי לרבינו זצ"ל מה שמספרים על רבי ישעי' שזמן קצר קודם הפטירה אמר לגבאי שיכין אוכל ושתיה לציבור שעומד להגיע כאן עוד מעט להלוי' (שלו בעצמו) שהרי היום חם ויהיו צמאים..].

ולא יבוש מפני המלעיגים בעבודת ה'

באחד השיעורים סיפר רבינו ששמע מאדם נאמן סיפור על בעל האגרות משה זצ"ל דכידוע בתשו' ניו"ד ח"א סי' מ"ז – מ"ט ועיין שם עוד ביו"ד ח"ד סי' ה' התיר בחו"ל חלב עכו"ם בגלל שיש פיקוח ממשלתי ויש כאן היתר של מירתת אבל אעפ"כ לעצמו החמיר וכמו שכתב בתשו' שם שראוי לבעל נפש להחמיר בזה ואין בזה משום יוהרא. ומסופר שבאחת השמחות שהשתתף הביאו לו חלב ואמרו לו שזה חלב ישראל ושתה, ולאחר מכן אמרו לו שזה החלב שהתיר ואי"ז חלב ישראל ומיד הכניס אצבעו לפיו והקיא את החלב לפני המסובים שם ולא חשש לכבוד עצמו כלל. [דכל שיהוי במקצת היה גורם שיבלע יותר באברים].

התבטלותו המופלאה לגדולי הדור

עוד היה נוהג שכל מה שזכה לדבר עם גדולי הדור בדברי תורה וכן מה שהיה שומע (מעד שנאמן עליו) את דבריהם, שהיה רושם במחברת מיוחדת וקראה בשם **"עטרה לראש"** שענדם רבינו זצ"ל עטרה לראשו להתפאר בהם.

רבינו זצ"ל היה רגיל להביא אנשים שזקוקים לישועה להתברך אצל בעל הדרך אמונה שליט"א. ובאחת הפעמים לאחר שהציע רבינו את האנשים שהביאם לברכה בקש ברכה לעצמו ואמר לו הגרח"ק

בזה"ל: אתה לא צריך ברכה אתה הברכה בעצמה עכ"ל.
[מפי מקורבו הג"ר ארי' לייב בן יעקב שליט"א].

ענוותן ושפל ברך ובורח מן הכבוד בכל כוחו

וראוי להדגיש ששמנו לב שאצל מו"ר כמות השומעים לא שינתה אף פעם את צורת השיעור. דבין במקומות שהיו מאות ובין במקומות שהיו חמשה אנשים הסדר והדברים היו באותו הצורה. וכמה היה נפלא לראות את מו"ר מגיע לשיעורו הקבוע בביהכ"נ צ'ורטקוב בערבי יום א' שלפעמים היו שם רק שני זקנים שומעים ומו"ר מוסר את השיעור באותה רצינות ונעימות כתמיד.

רבינו זצ"ל סיפר שגבאי של אדם גדול סיפר לו שיום אחד ראה כתב שימצה על גדר ביתו של הגדול מבחוץ ומיד מחקו. וכאשר הגבאי סיפר זאת להגדול התחיל לבכות ושאלו מדוע הנך בוכה והשיב שלאחרונה קיבל כבוד מלכים ועובד על עצמו כל היום להוציא מליבו את הכבוד שקיבל ועכשיו היה לו כלי עזר לעבודה זו ונלקח ממנו.

כמו כן כאשר הוצרך בערב שבת לטבול במקוה והמקום הרגיל שהיה הולך היה בשיפוצים, שאלני היכן יכול להשיג מקוה קר וחשוך, [עיין ראשית חכמה שער האהבה פ' י"א אות ל' שביאר הענין במקוה קר, והענין של חשוך הוא מחשש עמידה בפני הנר ערום. עיין בפסחים קי"ג ע"ב דגורם לנכפות ובמסכת דרך ארץ פי"א איתא שדמו בראשו. ושמעתי מהג"ר ארי' לייב בן יעקב שליט"א שבעל דרך אמונה ג"כ מקפיד על ענין זה ויש לו בזה

עצה אחרת, ובחוט שני שבת ח"ד סי' רס"ג ס"ק ד' כתב שנורת
פלורוסנט אינה נחשבת נר לענין זה וחוט לוחט יש להסתפק]. כיון
שיש לו צוואה מאביו לטבול רק באופן זה [ובס"ד עלה
בידנו להשיג לו את מבוקשו]. וכן שלא להיות סנדק בלא
טבילה [ובשבת נהג מו"ר כהחזו"א שלא לטבול מחמת כמה
חששות, וכאשר הזמנתי אותו להיות סנדק לבני כאשר חל הברית
בשבת אמר גם אם יתנו לי מליון דולר לא אשנה ממנהגי שלא להיות
סנדק בלא טבילה ובשבת איני טובל. (א. ה. ולא שמעתי ממנו אף
פעם פתגם זה על ענין אחר וכשאמר זאת לא היה כאן הגזמה אלא
כפשוטו)]. ובאמת גם כאשר היה סנדק בעת חוליו
וכיבדוהו בסנדקאות הלך לטבול קודם לכן אע"פ שהיה
הדבר כרוך בקושי ובמאמץ רב.

כמו כן כאשר רצו לערבו באיזה ענין פוליטי
והכריחוהו לכך באופן שהיה קשה לו להשמט (איני יכול
לפרט אפי' ברמז) אמר שיש לו צוואה מאביו שלא יהיה
שותף בשום ענין ציבורי.

כמו כן כאשר בקשוהו להספיד את אחד מידידיו
בחדש אלול אמר שיש פלוגתא האם בראש השנה ישנה
ההלכה שקודם הרגל ל' יום אין סופדין ויש לו קבלה
מאביו להחמיר בזה. וסבור הייתי שכוונתו של מו"ר
היתה שיש לו צוואה מאביו שבשמים, אמנם הגרא"מ
גולדבלט שליט"א העיר שאמר לו מו"ר שכוונתו בזה
לצוואה שאביו ציוהו לשמור את התורה והכל בכלל.

מגלה רק מקצת מחכמתו

הג"ר יעקב ברונפמן שליט"א ממקורבי רבינו זצ"ל כתב וז"ל: שמתי לב הרבה פעמים שכשדיבר עם קבוצת אנשים על שאלה מסוימת, ורבים מהם העירו ושאלו, ענה לכל אחד כפי מה שהוא. לאחד שלא היה כ"כ בענין היה אומר שמעיר טוב, ולמי שהיה בענין היה אומר שתלוי בתי' התוס' בסוגיא, ולמי שת"ח היה עונה כפי ערכו. וכשהייתי זמן רב בביתו ראיתי נכנסים ויוצאים ועונה לכל אחד כפום דרגא דילי', למתחילים כערכם, ולמופלגים כהפלגתם, עד כדי שרבים לא שיערו אפס קצה גדלותו, כי לא ראו אף פעם אמיתת ידיעתו, ורק בעת שיחתו עם ת"ח אמיתיים ראו את נביעות מעיינותיו, וגם נפלאתי מאד שפעם אחת בא ת"ח עצום לדבר על עניני קדשים, וענהו במהירות ובקיאאות מבהילה, [כערכו של ת"ח זה שכך היה מדבר], מה שלא ראיתי אצלו כמעט מעולם. עכ"ל. [א. ה. גם אנכי ראיתי פעם לפני שנים שדיבר רבינו זצ"ל עם אחד מחשובי הפוסקים בעירנו בעניני תערובת נ"ט בר נ"ט. וכמה מפעים היה לראות את שיחתם וראו בחוש היאך כל הסוגיות ושיטות הפוסקים מונחים בחדרי תורתו בסדר נפלא ובבהירות באופן מפליא].

וכיוצא בזה מספרים על הגרי"ח זוננפלד זיע"א שעם בני ישיבת חברון היה מדבר כסגנונם על פי דרך רבני הישיבה, ועם אנשי ירושלים כסגנונם והיה לפלא שהיה משנה לכל איש כצורת דיבורו, וכך היה ממש אצל

רבינו, שראו שעם כל אחד שח כערכו של השואל לבעה"ב ולאברכים ולת"ח מופלגים וכנ"ל. עכ"ל.

וכמה נאה מה שאמר מקורבו הג"ר ארי' לייב בן יעקב שליט"א שחשב לעצמו: הנה כתוב "עשה לך רב" והנה אני מקיים זאת המשנה במו"ר. וכתוב "קנה לך חבר" וגם זה אני מקיים במו"ר. א"כ יש כאן פשט חדש איזה רב כדאי שתעשה לך תבחר רב כזה שיהיה לך גם לחבר. זו היתה ההרגשה שנתן לתלמידיו אהבת ידידות שאין כדוגמתה.

וכאן ראוי להדגיש שאע"פ שהיתה עם מו"ר הרגשת ידידות היה ג"כ מציאות של מורא רבך. ודוגמא לדבר דהנה רבות בשנים נתקשינו מדוע לוקח למו"ר ברכת אבות בתפילת שמונה עשרה בערך שמונה דקות הרי כח הריכוז שלו היה להפליא ומהירות מחשבתו לא ראינו בדומה לה א"כ על מה ולמה לוקח לו כ"כ הרבה זמן ואעפ"כ לא היה לנו התלמידים הקרובים את האומץ לשאול זאת ממנו עד סוף ימיו. (אמנם כשהיה ש"ץ היה מתפלל האבות במהירות אך קצת יותר לאט משאר התפילה).

אמרות נכבדות מהרבנית שתחי'

ושמעתי שבאחד מנסיעותיו של רבינו זצ"ל אמרה הרבנית למו"ר טוב שאתה לא הנהג משום שאם היית הנהג לא הייתי נוסעת איתך כיון שהיית נתקע בדרך

בכמה דפי גמ'. והשיב לה מו"ר את צודקת באמת גם
אני לא הייתי נוסע עם עצמי...

הכבוד משיגו בשעת הלוייה

ראש ישיבת ברכת התורה הגר"מ לסמן שליט"א
אמר שבשעת ההלוייה של מו"ר הרגיש את הפירוש
שנוהגים לומר בדרך חידוד במשנה "כל הבורח מן
הכבוד הכבוד רודף אחריו" ושואלים דא"כ מה החילוק
בין הרודף אחר הכבוד לבורח ממנו אלא מבארים
שהנפ"מ ביניהם היא שהרודף לעולם לא ינחל כבוד
משא"כ הבורח כל זמן שהוא חי בריחתו מצלחת אבל
כשמת אזי מפסיק הוא לברוח והכבוד משיגו. [א. ה.
ומקור אמרה זו בספרים היא בשם הרה"צ ר' גרשון חנוך
מרדז'ין בעל התכלת והסדרי טהרות. וכן מובא כעי"ז
בשם הרבי מקוצק. ויש להוסיף דהכבוד בשעת מיתה
הוא טובה גדולה להנפטר כמובא בשם משמואל בכמה
מקומות (בפרשת ויחי ובפרשת יתרו ובפרשת בא) בשם אביו
בעל אבני נזר זצ"ל].

וזו היתה הרגשת הרבים בשעת הלוייה שכל מי
שרק ראהו פעם אחת או שתיים קלט את נקודת הגדלות
והאהבה שרכש לכל אחד וממילא לא היה צורך להעמיד
הסעות חינוך להלוייה ולא לבית החיים כדי שיבואו
הרבים לחלוק לרבינו את הכבוד האחרון.

בקשת השלום והבריחה מן המחלוקת

וכמו כן אמר לי אחד מגדולי תלמידיו הגר"י מנת שליט"א שאמר לו פעם מו"ר תלמד ממני אני הולך לחכם פלוני ומדבר עמו בדברי תורה ואח"כ הנני הולך לחכם השני ומדבר עמו בדברי תורה אע"פ שהם חלוקים בשיטתם וכל הדור מעורב בזה ואינני מתייחס לזה כלל דמה הויכוח הזה נוגע לי שאראה צורך להכריע בו. [א. ה. ואין זה סותר שכאשר אחד מהם רבו שיעשה מה שרבו אומר לו אפי' נגד רבים שאומרים להיפך, אבל שמחמת כן ידבר רע על הת"ח השני ולקנתרו לא מצאנו שום היתר שבעולם, ועיין חזו"א יו"ד ריש הלכות כבוד רבו שיכול לילך לפי דברי רבו אפי' נגד רבים ע"ש התנאים הנדרשים לכך].

להזהר מלומר הגדרות על אדם גדול

אחד ממקורביו של רבינו זצ"ל סיפר שבאחד הפעמים שיצאו מבית אחד מגדולי הדור והרב דיבר בשבחו אמר לו המקורב אומרים שהוא גדול בידיעות וגדול אחר גדול בהעמקה [בנקבו בשמותיהם] נעצר רבינו מהליכתו ואמר בלשון תימה לא ידעתי שאתה יודע להבחין בהבדל הגבהים שיש בין שני הרים גבוהים.

שח לי אחד מידידי רבינו שזכר לפני רבות בשנים שהיה נוכח בעת שהיה רבינו אצל אחד מגדולי הדור והובא ספר תשו' של אחד מחכמי הזמן והראו להגדול

שנעלם ממחבר הספר תוס' מפורש וטעה בהוראתו ותמה הגדול היאך ניגשים לכתוב תשו' כאשר עדיין לא למדו את התוס' בש"ס. וכאשר יצאו מבית הגדול אמר אחד לרבינו נו מה דעתך על החריפות של הגדול (שידע שאין זו דרכו של רבינו בתגובות שכאלו) והשיבו רבינו בזה"ל **מלאכים מלאכים**. [א. ה. היינו דמה לו לחוות דיעה בשיח של מלאכים].

סיפר לי הגאון רבי אברהם ישעי' קרליץ שליט"א שבהזדמנות נתן לו מו"ר זצ"ל עצה, שכאשר שומעים לשון הרע על חוג מסוים, כדאי ללכת לביהמ"ד שלהם ולשבת שם ללמוד כרבע שעה ואז רואים שזה לא בדיוק. [באחד השיעורים שאל רבינו על המשנה במידות פעם אחת ישן בן אחי אבא דהא הוי לשוה"ר, ותי' דעל מת אי"ז אלא חרם הקדמונים ובזמן המשנה עדיין לא נהג].

הגר"ח פאלאג'י ז"ל בספרו כף החיים כותב וז"ל: במקום שיש מחלוקת הברכה מסתלקת משם כנודע ואני הגבר ראה עינ"י מיום שעמדתי על דעתי דבכל איש ואיש משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר שהי' ביניהם מחלוקת לא יצאו נקיים מנזקים וחבלות שאירע להם בין בגופן ובין בממונם ר"ל... [ס"א ס"ה].

וכמו כן במכתבו של בעל שו"ע הגר"ז לר' משה מייזליש כתב וז"ל: שאלתי ובקשתי לעורר החרטה בלבו הטהור להעביר על מידותיו כמארז"ל כל המעביר על מידותיו וכו' ולעשות זאת למעני ולמען השלום כי אין שלום יוצא מתוך מריבה ח"ו ובפרט ממחלוקת לש"ש

אשר רוב הצרות והתלאות הם ממחלוקת לש"ש
הרחמן יצילנו ממנה. עכ"ל.

דוגמאות של השכנת שלום בבתי ישראל

הג"ר יעקב ברונפמן שליט"א ממקורבי רבינו זצ"ל
מספר וז"ל: אחר פטירתו נכנסתי לבית אלמנה אחת
מבוגרת, ושמעתייה בוכה מאד על פטירת רבינו.
ושאלתייה למה היא כ"כ בוכה עליו. וסיפרה שבתחילת
שנות נישואיה עם בעלה המנוח ז"ל, היו מבני משפחתה
שלא הסכימו עם זה שהיא תנשא לבן תורה, ונתנו פגם
ודופי בבעלה, "מה לך לחיות עם כזה לא יוצלח" וכו'.
ושמע על כך רבינו, ועלה לביתם כמה פעמים, ושיבח
את בעלה בפניה עד מאד, וכל שלום ביתם כל חייהם
היה מכח זה, ואכן אותה אשה מאז כיבדה את בעלה
באופן מופלא ונתבטלה לכל דבריו, ולא שתה ליבה יותר
למאום. עכ"ל.

הדרך להשיב להתרעם כנגדו

עוד רגיל היה לייעץ ולהתנהג בכל ויכוח
שמתעורר שלא לעמוד על שלו מיד אלא תמיד לומר
לשני דבר ראשון אתה צודק [ולעשות זאת מכל הלב
ומתוך הבנה שהשני לפי מצבו מתנהג כך], ורק לאחר
מכן יש מקום שיסכים לשמוע גם את הצד השני. והיה
רגיל לומר שזה בדוק ומנוסה.

ובכמה הזדמנויות ראיתי היאך שאנשים התרעמו על מו"ר בטענה על דבר פלוני או אלמוני והיה רגיל להשתמש בעצה זו, אבל היה עושה זאת מכל הלב והיינו דכאשר היה אומר לשני אתה צודק היה באמת מבין לרוחו שלפי מצבו מבינו שכך מתנהג ורק אח"כ היה מו"ר רומז לו את הצד הנוסף שיש כאן.

סיפורי מופת שסיפר מו"ר בגודל מעלת הצדקה

עוד סיפר מו"ר עובדה ששמע מאדם שנאמן עליו כמאה עדים דהיה אדם אחד שירד מנכסיו וידידו עשה עמו צדקה גדולה ותמך בו בסכום של שלושים וחמש אלף דולר (והוא נתן לו את זה כאשר הוא אירס את בתו ע"י מסמך בעורך דין שזה נועד רק לצורכי החתן ולא לשום דבר אחר). ולאחר שבעה חדשים חלה אחד מבני משפחת הנותן והוצרך לטיפול חירוגי מורכב ורצה לעשות זאת בחו"ל והקופ"ח לא רצתה לממן לו הטיפול בחו"ל כיון שטענו שאפשר לטפל בזה בארץ ומצא עצה הלך לכמה רופאים וקיבל מהם כמה חוות דעת שחלוקים זה מזה וכיון שהיה חילוקי דעות בין הרופאים בארץ, הלך למנהל הקופ"ח ואמר תראה כאן בארץ כל אחד אומר אחרת ועל כן מוכרח אני לפנות לסמכות גבוהה יותר לקבל דעה ברורה בנושא והיה סייעתא דשמיא מיוחדת וזיכו אותו בסכום של שלושים וחמש אלף דולר. וראו בחוש השגחה פרטית של שכר מצוה.

הג"ר יעקב ברונפמן שליט"א ממקורבי רבינו זצ"ל מספר וז"ל: זכיתי להיות שלוחו להעברת סכומי עתק לצדקה, ובדרכי כבוד מופלאים, ובתנאי שלא ידעו שהוא הנותן (בדרך כלל רשם הצ'קים על שם אחרים ע"י שמסר מזומן לשליח ובקש שיביא צ'ק משלו, ופעם אחת היה צ'ק שלו ובקש שאפקיד בחשבון שלי ואח"כ אתן מזומן משלי כנגד זה כדי שלא ידעו שזה ממנו). ופעם אחת סיפרתי לו על אברך שנקלע למצוקה וזקוק בדחיפות לחמשת אלפים ₪, והתקשר תיכף לגביר אחד ואמר לו שעתה יבוא אליו אברך עם מקרה מיוחד ויתן לו כי זה זכות גדולה. ואמר לו הגביר שעתה תבעוהו במשטרה על סכום גדול והוא אובד עצות. ואמר לו רבינו, אם תתן למצוה זו, יהיה הכסף הזה תחת הכסף אשר תבעוך שמה ותנצל מידם. וכששמע זאת מיד אמר לו שאבוא ונתן לי צ'ק עם הסכום. ונפלאתי על הנהגת רבינו שכלל לא היתה דרכו לומר משפטים כאלו, אכן כשנגע הדבר לצדקה יצא מגידרו למען רווחת לומדי התורה. עכ"ל.

מו"ר סיפר שהחזו"א תיווך מגרש לאחת הישיבות הגדולות והם הודו לו מאד. ולאחר יום שלח החזו"א שליח לבקש דמי תיווך [אחוז אחד מהמגרש] והתפלאו מאד על כך ושלחו לו ולמחרת שלח להחזיר את הכסף שקיבל. ופירש מו"ר שכוונת החזו"א לא הייתה כדי לקיים כאן מצות צדקה, אלא שרצה לחנך את בעלי המוסדות שכאשר מקבלים צריך לתת.

גאונות עם סייעתא דשמיא

תלמידו הותיק הגר"י מנת שליט"א ראה את מו"ר שישב בחבורת כמה מרבני ירושלים ומו"ר עישר שם את הפירורין מדבר מאכל. והנה ניגש בחור [שהיה לו חוסר טאקט] ושואל את רבינו בפני כולם האם רבינו מעשר שוב מדינא או לחומרא ומו"ר שתק, והוא שוב שואל את שאלתו בקול רם וכולם שותקים ומוסיף שיש לו נפקא מינה שאם זה מדינא גם הוא צריך לנהוג כן. והשיבו רבינו בחכמתו בזה"ל: אני יודע דבר אחד שאם אני מעשר איני אוכל טבל עכ"ל.

סיפר הג"ר יעקב ברונפמן שליט"א ממקורבי רבינו זצ"ל וז"ל: בשנת תשס"ט סיפר לי אדם שעוסק רבות ברפואת הנפש, ופקיע שמיה טובא בחכמה זו, שמנהגו היה שכאשר היה רואה על מקרה מסוים שאינו יכול לו, שהיה בא לרבינו והוא היה מוצא לו פתרונות ועצות מופלאים. וכל מה שאמר לו רבינו זצ"ל לעשות תמיד הצליח באופן מופלא, ואמר שמרגיש שמשיב לו תשובות כעין רוח"ק. ופעם אחת היה בחור שנכנסו בו הרהורי כפירה רח"ל, והביאו הנ"ל לפני רבינו שיורה איך לחלצו מזה, והבין רבינו בחכמתו שזה מגיע לבחור מחוסר תעסוקה ולא שבאמת יש לו ספיקות ח"ו, ואמר לו שכל פעם שבאים לו מחשבות ע"ז ילך מיד לישון, הבחור שמח מאד על הפתרון הקל והנחמד הזה, ואכן בבוקר באמצע הסדר בערך ב-11:00 הלך לישון, ואח"כ אה"צ שוב ב-5:30 הלך לישון וכך כמה פעמים, עד שנמאס לו

והיה קשה לו לישון כ"כ, אבל פחד לסטות מההוראה שקיבל, אז פשוט הפסיק לחשוב ע"ז וכך נרפא מהרהורים אלו. ומאד התפעל החכם הנ"ל מתשובת רבנו שיש בה הבנה עמוקה בכוחות הנפש, להבין שכאשר יגרום לבחור לרצות שלא לחשוב על זה הסתלקו המחשבות מאליהם.

עוד סיפר הגר"י ברונפמן שליט"א וז"ל: פעם בא אליו אברך (ראיתי מעשה זה בעיני) שהיה זמן רב שבור מזה שאין לו "ידיעות" כשאיפתו, וכבר שאל רבים ויעצו לו ללא הועיל. ורבינו השיבו תשובה ויצא בפנים זורחות, ובקשתי לידע מה השיבו, וסיפר שהוכיח לו שהוא כן יודע... ועשה זאת בחכמה נפלאה כ"כ שהאברך השתכנע ויצא בשמחה גדולה ופנה ללמוד בחשק מרובה, אשרי עין ראתה זאת. כשנה או שנתיים אח"כ בא אחד לשאול את רבינו איזה שאלה שיראה לו מראה מקום, ואמר לו שישאל את האברך הנ"ל [ששהה אז בבית רבינו וידע רבינו שיש לאותו אברך ידיעה בנושא זה] והכריז רבינו בקול רם, למה שואלים אותי אם יש כאן אברך זה שיודע כל כך, ונהרו פני האברך עד מאד, ופני רבינו נהרו שבעתיים על שזכה לרומם בן תורה. עכ"ל.

לפעמים צריך ללכת עקום כדי להגיע לישרות

עובדא שמעתי ממקור נאמן מאד: בחור שהוריו היו גרושים [וגרו כל אחד במדינה אחרת במדינת הים]

למד בישיבת טשעבין והבחור היה גר אצל אדם שלישי. וכאשר דברו בו נכבדות הציעו לו המשפחה שדר אצלה שידוך וגמרו זאת בלא ידיעת האב והאם כלל, וכאשר נודע הדבר לאם כעסה מאוד עליו היאך הוא גומר שידוך בלעדיה. ושמע מורי ורבי את הדברים ואמר שאם אפשר להשיג לו את הטלפון שלה ינסה לסדר את הענין והשיגו לרבינו את הטלפון והתקשר אליה רבינו ואמר לה: ברצוני לומר לך שלש דברים הראשון מזל טוב [ואז התחילה להתרעם היאך גומרים שידוך וכו' ואמר לה רבינו שיש לו עוד שני דברים לומר ואח"כ הוא ישמע אותה עד הסוף]. השני הוא שהשידוך כלל עוד לא נגמר שהוראת ראש הישיבה שבלא שהאמא של הבחור מסכמת אין גומרין שום שידוך. ודבר שלישי שהוא רוצה לומר לה את מה שהוא מתכוון לדבר בדרשת האירוסין של הבחור ותוכן הדברים בקצרה הוא שרואים על הבחור החתן את הכח הנפלא של אמו דשמחת חייו שקיבל מאמו משפיע על כל הבחורים בישיבה לטובה. ואכן הבחור נסע לבית אמו ורק אז הודיעו שגומרים את השידוך על הצד היותר טוב ולא ידעה האם שהכל כבר היה גמור ועומד מקודם לכן.

אהבתו לכל אדם אהבת נפש

והנה אע"פ שהיה רבינו זצ"ל מיראי ההוראה כידוע שאפי' בהכרעות פשוטות היה שולח לרב לשאול, אמנם בדברים שידע שאין אחרים שיענו וכגון כיצד לנהוג עם שבורי נפש או בתים שיש בהם מריבות, אף שהיו בהם דיני נפשות היה מורה ופוסק בתקיפות דקדושה

ובבהירות מופלגה מאד, ולא נפל מדבריו ארצה כחוט השערה [ממקורבו הגר"י ברונפמן שליט"א].

עוד שמעתי שסיפר הגר"ח קורנברג זצ"ל שבעל חזון יחזקאל אמר לו יש לי שני תלמידים רבי אברהם גנחובסקי שהוא למדן אמיתי והגרמ"מ שולזינגר שיודע את הש"ס, [וי"א שאמר זאת בנוסח אחר: השארתי שני תלמידים בקיאים בש"ס]. וכשנאמרו הדברים למו"ר הגיב שחצי מהסיפור לא נכון. [א. ה. לא שמעתי ברור את המשך הדברים על כן אינני כותבם ודי בתועלת של תחילתם].

סיפר הגאון הדיין רבי שמואל חיים דומב שליט"א ששמע מחותנו הגאון רבי יחיאל וילנסקי זצ"ל אב"ד ת"א שהוריו של מו"ר רצו מאד בצעירותו שיבחן לדיינות ואביו הפעיל בשבילו קשרים שיקבלוהו למבחן על אף גילו הצעיר [שהיה מתחת גיל שלושים] וסיפר לו חמיו שהבוחנים היו הגרש"ש קרליץ זצ"ל, הגרי"ש אלישיב זצ"ל, והוא. ומו"ר הצליח במבחן יותר מכל הנבחנים. והוסיף ששלושתם דברו בהתפעלות עצומה על מו"ר, [ומקורבו הגר"ז ברלין שליט"א סיפר בהספדו שתגובת הגרי"ש היתה אחרי המבחן שאמר "איני יודע מי בחן את מי"].

וסיפר לו חמיו שאביו של מו"ר פגשו ובקשו שידאג שבנו ישמש כדיין בפועל, ואמר לו חמיו שאמרתי לו דו ווילסט עם מאכן אגליקלעכר און דו מאכסט עם אאומגליקלעכר [ובתרגום ללשוה"ק: אתה רוצה לעשותו מאושר, והאמת היא שהינך הולך להופכו לאינו מאושר],

בהיות ובנך הוא גאון ואת כל השאלות החמורות יפנו אליו, ובהיות והנו אדם טוב לב מאד יקשה עליו להשתמט מהם.

הגר"ב רימר שליט"א סיפר שחמיו פוסק הדור הגרי"ש אלישיב זצ"ל היה קם לפני מו"ר בהכנסו אליו.

סיפר הגאון רבי אברהם ישעי' קרליץ שליט"א שמו"ר זצ"ל בצעירותו [לערך בשנת תשל"א] הגיע עם בחור לאביו בעל חוט שני שליט"א ואמר שהחבר שלו יש לו שאלה ושאל. ואחר שיצאו אמר לו אביו דע לך שזה אינו חבירו [זה שבא עמו] זהו תלמידו, והשאלה איננה של הבחור אלא הוא העמיד לו את השאלה. ושאל הגרא"י לאביו מי הוא [שלא הכירו עדיין], והשיבו זה רבי אברהם גנחובסקי שיודע בכל מקום בתורה. והוסיף לו אביו אל תתפלא "זה הוא".

קביעות מקום בתפילה

רבינו זצ"ל גם במקרים שהוצרך להשלים פסוקי דזמרה [או קרבנות שהקפיד רבינו זצ"ל לאומרם ופ"א התפלא היאך אנשים מדלגים על דברים המפורשים בסידור] הקפיד לחזור למקומו הקבוע שלו ולהשלים.

חסד שעושה האדם עם אחרים חוזר לעצמו

במשלי [פי"א – י"ז] "גומל נפשו איש חסד" ופירשו המפרשים [עיין בריטב"א בהקדמה להל' ברכות] שחסד שעושה האדם עם השני עיקר הטובה שעושה בזה הוא לעצמו.

וכנודע מה שכתב הבעל הטורים בפרשת כי תשא שהמילה "ונתנו" נקראת ישר והפוך, לרמז שהנתינה שנותן האדם לחבירו חוזר לעצמו.

בכמה הזדמנויות שמענו מרבינו זצ"ל שכאשר המשנה למלך הלך לעולמו השאיר הרבה כתבים לא מסודרים ולא מבוררים ותלמידו רבי יעקב כולי ז"ל סידר את כל חידושיו על סדר הרמב"ם ובזכות זה יש לנו את הספר של המשנה למלך וגם סידר את ספרו פרשת דרכים, ורבי יעקב כולי זכה אח"כ לכתוב ולהדפיס את ספריו מעם לועז על התורה ונ"ך שדבריו מתבדרין תמיד בפי כולם. וגם בימינו שכמעט פסו דוברי שפת לאדינו שהגר"י כולי חיבר בשפה זו את ספרו (שזו הייתה שפת מדינתו) זכה שנתרגם ספרו ללה"ק וג"כ לתפוצה אדירה.

כמו כן אמר רבינו אנו מוצאים על רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל בעל אבן האזל שהקדיש מזמנו היקר לערוך את חידושי הרמב"ן, ואמר על עצמו שמיד כשגמר עבודתו עם הרמב"ן חלפו כל ההפרעות להדפסת ספריו וזכה להדפיס את ספריו אבן האזל הנפלאים.

כמו כן אנו מוצאים על אחי בעל הקצות החושן שהקצוה"ח משבחו בהקדמה שהקדיש חצי שנה מזמנו היקר לנפות וללבן את הספר קצות החושן ואח"כ זכה להוציא את הקונטרס הספיקות והתרומת הכרי שהם שני ספרים שלא יורדים משולחנם של הוגי התורה ועמליה.

באחד ההספדים שאמר רבינו זצ"ל הביא מה שכתב הגאון רבי שמעון גרינפלד זצ"ל בשו"ת מהרש"ג [ח"ד] שהמסייע לעליית חבירו בתורה זוכה שכל עלייתו מתייחסת אליו אבל את מה שאמרו כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו זה לא קיים אצל המסייע אלא רק אצל הגדול בעצמו. וזה הפשט בתהילים קי"ט ט"ש "שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול" דמי שמאהיב את התורה על אחרים זוכה שלימודם מתייחס אליו אבל את חלק המכשול של היצר אינו מקבל ונמצא מרויח מכאן ומכאן.

זהירותו שלא להטריח שום אדם

וכאשר נכנסו גדולי ישראל לבקרו בשבועותיו האחרונים אמר רבינו בלשון התנצלות מטריח את רבותיו [א. ה. מקורו של רבינו במס' מועד קטן דף כ"ח ע"ב פתח רבי ישמעאל ואמר רבו עוונותיו, תכפוהו אבלין, הטריח רבותיו].

כמו כן בימי חוליו כאשר הגר"ד לנדו שליט"א רצה לבקרו כמה פעמים והיה מתקשר קודם שרוצה לבוא, מיד היה מו"ר דואג שהמצוה תסתיים בטלפון שלא יטרח לבוא אליו. ופעם אחת תכננו התלמידים פגישה שיבוא בלא ידיעת מו"ר, והנה באותו יום מסיבה מקרית [שקשה לפרטה] הוכרח מו"ר שלא להתפלל במנינו הקבוע אלא לילך לביהכ"נ אחר, והנה מו"ר מבקש שיקחוהו לבית הכנסת הגדול וניסו לשכנעו שעדיף שילך

לבית הכנסת אחר הסמוך יותר לביתו ששם יש הרבה יותר סיכוי שימצא מנין אך ללא הועיל ונסעו להיכן שמו"ר ביקש ובהגיעם בדיוק נזדמן שם מנין שרצו להתפלל, ובגמר התפילה נכנס הגר"ד לנדו מאיזו סיבה לאותו ביהכ"נ, ופגשו זה בזה בשמחה ודברו יחדיו. וראו תלמידיו שרצון יראיו יעשה וכיון שלא רצה מו"ר להטריח לא יועילו כל תחבולותיהם.

עד היכן ביטול תורה

כמו כן סיפר אחד ממקורביו ששאלו איזה שאלה שהיה ניכר שאינו מעונין לדבר על נושא זה והשיבו רבינו שברגע זה נפלה עליו עייפות גדולה עד כדי שאינו מסוגל לדבר מילה וכך נשאר בשתיקה עד סוף הדרך.

התעניינות בחדשות

בספר משנת חיים על מס' תענית בהסכמה של אבי המחבר הגאון רבי שרגא פייבל שטינברג זצ"ל (תלמיד מרן החזו"א זצ"ל) כתב בתוך הדברים בזה"ל: ישנם ג' תקופות בחיים, הליכה – עמידה – ישיבה, ולכל התקופות אורבים רשעים חטאים ולצים, וכן בחיי יום יום להחזיק מעמד בכל תקופה ותקופה מגלה לנו דוד מלך ישראל שזה לא ע"י ויכוחים עם הרשעים וכו' אלא רק ע"י בתורת ד' חפצו וכו', הכלל הזה קבלתי מאת מו"ר רבן של ישראל בעל חזו"א זצוקללה"ה, וסיפר לי שבהיותו צעיר לימים שלמד בביהמ"ד בקוסובה שכל אלה שהתווכחו בלהב ובחריפות עם המתחדשים

בביהמ"ד נפלו אח"כ בפח, ולי לא הי' מעניין להתווכח ולהוכיח צדקת דרכנו, רק ישבתי ולמדתי. עכ"ל.

וכזאת ראינו אצל מו"ר שבכל הפרשיות שהסעירו את כל הציבור כולו וגם את הת"ח מו"ר כלל לא מצא עניין להתעסק בזה והתורה שעשועיו בכל עת ובה ובמצוותיה כל חפצו וכלשון החזו"א שכלל לא היה מעניין אותו להתווכח עמם ולא שכפה על עצמו את הדבר.

כאשר רציתי לברר אצלו על איזה ספר שיש עליו עוררים ואנשים השקיעו זמן רב על טיבו של המחבר האם היה אדם כשר והאם כדאי לעיין בספרו ושאלתי למו"ר מה דעתו בענין, והשיב לי שיש סוגיות קודמות בש"ס שעדיין דרוש לבררם שהם קודמים לסוגיא זו.

באחד הפעמים אמר רבינו דרך צחות על מה שדרשו חז"ל מהפסוק ועלהו לא יבול שאפי' "שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה תלמוד" דהכוונה שאפי' שהתלמיד חכם כבר מדבר באיזה הזדמנות דברי חולין מה הם הדברים שאומר שצריכים ללמוד והיינו "צריכה תלמוד".

סיפורים שסיפר מו"ר על הרב מטשעבין בעל

הדובב מישרים זצ"ל

שח לי הג"ר חיים שלמה רוזנטל שליט"א [מח"ס שר התורה על הטשעבינר רב ועוד הרבה ספרים יקרים] שמו"ר זצ"ל סיפר לו על גודל שימת לבו של הטשעבינר רב לכל אחד, ששנה קודם אירוסיו נזדמן לו להתפלל

מנחה של שבת יחד עם הטשעבינר רב ולאחר שנה שכבר היה מאורס שוב נזדמן לו להתפלל יחד עמו תפילת מנחה ואמר לו הטשעבינר רב בשנה שעברה גם היית כאן במנחה.

והוסיף הגר"ש אמנם הרב סיפר זאת כסיפור על הטשעבינר רב היאך שזכר כל אחד שהיה לפניו פעם אחת ונתן לו את ההרגשה הטובה שזוכר אותו אבל האמת היא שגם מכאן נלמד את גודל ענותנותו של מו"ר דבאמת הטשעבינר רב לא היה זוכר כל אדם שראהו רק פעם אחת אלא שעל פניו של מו"ר ראה הטשעבינר רב את גדלותו בתורה וזכרו. אולם מו"ר בענותנותו העצומה היה פשט"ל שלא ראה בו שום דברים מיוחדים יותר מאדם אחר ועל כן נתפעל מהטשעבינר רב היאך שהיה זוכר כל אחד שראהו אפי' לאחר שנה שלמה.

שח לי אברך יקר שבאחת משיחותיו עם רבינו זצ"ל כאשר התעניין רבינו בשלומו השיב: נו, אני לומד דף היומי [בניגון המשתמע שאיני שווה כל כך]. לחש לו רבינו באזנו "גם הטשעבינר רב למד דף היומי". ומספר האברך שכל כך נתרומם מזה שנתן לו הרגשה שהוא כבר מתקרב לדרגת הרב מטשעבין.

בכמה הזדמנויות אמר שהטשעבינר רב אמר על בעל שו"ת בית שלמה וישרש יעקב על יבמות שהוא היה גדול בדורו והגדירו "החתם סופר של גאליציה".

רב על בגדו

מו"ר נזהר מאד שיהיו בגדיו נקיים אבל לא הכניס ראשו להשקיע מחשבה על צורתו החיצונית בבגדיו כלל וכלל. וכפי שסיפר עד ראייה שמו"ר בא לקנות כובע חדש בכובעי פוקס ומתאר העד שכך היה: מו"ר נכנס ומיד שאלו המוכר איזה מידה הוא לובש והשיב מו"ר שאינו יודע, ואמר המוכר הבה נמדוד והניח כובע מסוים על ראשו ואמר מו"ר זה מצוין כמה זה עולה והכל כהרף עין.

וכדאי לציין כאן מה שסיפר מקורבו האהוב הגר"מ פכטהלט שליט"א שבאחד מביקוריו של רבינו זצ"ל אצל אחיו ר' דב שיבדל לחיים ארוכים סיפר ר' דב שהיה פעם אצל החזו"א וראהו לובש את הכובע על ראשו והעיר לו שהכובע מרופט והיה כדאי שיחליפנו לכובע חדש. והשיב לו החזו"א בזה"ל: כובע שראה את ר' חיים עוזר לא מחליפים כל כך מהר.

בכל דרכיך דעהו

שח לי ידיד נעוריו של רבינו זצ"ל הגאון רבי בצלאל פכטהלט שליט"א: לפני למעלה מארבעים שנה כאשר נולד בנו הראשון של רבינו זצ"ל [לאחר שעברו כמה שנים מנישואיהם והיו צריכים להתעסק ברפואות] ניגש אלי רבינו יום אחד ואומר לי דהנה כאשר הוא עומד על יד עריסתו של בנו התינוק הוא נהנה מאוד לראותו

ולהשתעשע עמו, והוא שואל את עצמו מי מתיר לו
הנאה זו, דאיזו עבודת ה' הוא עושה בזה...

ואמר הגר"ב השבתי לו שרואים בתשו' רבינו
עקיבא איגר שמבקש מבנו ר' שלמה שיכתוב לו מכתבים
שבזה הוא מרגיש כאילו עומד למולו הרי רואים מזה
שזה מהלך הבריאה הרצוי שהאב יהנה מבנו שע"י
אהבתם זה לזה אח"כ יכול להשפיע עליו באופן הראוי.
ונחה דעתו בזה עכ"ד.

הרבנית שתחיה לאורך ימים לאחר פטירת בנם
הבחור החשוב רפאל יונה ז"ל בקשה שיהיה תמונה של
בנם בסלון ביתם ואמר לה רבינו שמוכן לכך אבל בתנאי
שיכתבו על קלף בתחתית התמונה "ואהבת את ה'
אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך" וכך עשו כפי שראו כל
הבאים לבית רבינו זצ"ל.

באחד השיעורים פירש רבינו זצ"ל בשם בעל
הנטע שורק זצ"ל את הפסוק בפרשת וישלח "ויהי לי
שור וחמור" שיעקב אבינו רמז בזה לעשיו שהיה לפניו
כל הזמן את הקל וחומר שהנביא אומר "ידע שור קונו
וחמור אבוס בעליו וגו' עמי לא התבונן" שהשור והחמור
כל הזמן חינכוני להכיר את בוראי בלא היסח הדעת שום
רגע.

לומר הדברים בשם אומרם

כאשר הגיעו בשיעור לגמ' בריש פרק שילוח הקן ורש"י [קל"ח ע"ב ד"ה רבי אבין ורבי מיישא] כותב שם בתחילת הפרק "וצריכין אנו לומר דבר בשם אמרו" אמר רבינו צ"ל שמהמבואר בסוגיין שאפי' במקום שמסופק מי זה שאומר השמועה [והדברים פשוטים] ואעפ"כ הקפידו לומר הדברים בשם אומרם מזה נלמד שלא מספיק לומר רק שאני לא זה שחדשתי את השמועה אלא צריך לברר ולומר בפירוש מיהו זה אותו אדם שחידש את השמועה, ולומדים זאת מאסתר שאע"פ שהיתה זוכה לכבוד כל כך גדול כאשר הייתה מייחסת א"ז לעצמה מכל מקום אמרה כן בשם מרדכי וזה מה שהביא את הישועה לכלל לישראל.

והוסיף מורי ורבי שרואים בחידושיו ותשובותיו של הגאון רבי עקיבא איגר גדול הדורות כמה שהקפיד על כך שאומר בשם החברותא שלו ובשם ידידו ומביא הדברים בשמם אע"פ שלא היו מוכרים לכלל הציבור הרי חזינן שכך צריך לנהוג.

דברים אלו אמר מורנו ורבינו בשיעור וכן ראינוהו נוהג בכתביו הרבים שהשתדל כל הערה וחידוש לומר דברים בשם אומרם ולא הילך בזה אחר המנהג לקנות לעצמו את מה שנראה לו שכבר מעצמו היה אומר כן.

ברכה בכוונה סגולה לעשירות

באחד השיעורים סיפר רבינו זצ"ל [ואמר ששמע זאת מבעל העובדא בעצמו] שיום אחד גילו איזו מחלה נדירה מאד אצל בנו של המספר ואחר התייעצות עם טובי הרופאים הגיעו למסקנה שבשביל הטיפול הראוי והנדרש להצלת חיי הילד צריך להטיסו למדינה רחוקה בחוץ לארץ ששם יש רופא יחיד בעולם שמתמחה בבעיה זו היטב והוא יוכל לעזור לו. אמנם העלות של טיפול זה היתה כרוכה בסכום עתק שלא היה מספיק בקרנות שבארץ לגייס סכום זה והיה צריך לצורך כך להקים לו קרן גם בחו"ל לגייס את הסכום, והתחילו קודם לכן והקימו קרן רק בשביל לממן לאברך את דמי הנסיעה עצמם שגם לזה לא היה לו האפשרות, ובנוסף לכך הוא גם לא ידע אנגלית והצמידו לו אברך נוסף שיסע עמו ויהיה לו למתורגמן ומסייע בכל השלבים שם ויצאו לדרכם.

ואחר נסיעה ארוכה בהגיעם לבית החולים בהיות והרופא ידע שהם עומדים להגיע הוא ירד לקומה הראשונה עם הפמליה שלו לקבל את פניהם ואתו האברך בראותו את הרופא מתקרב אליו ישר כשראהו ברך בכוונה גדולה "בא"ה אמ"ה שנתן מחכמתו לבשר ודם" והרופא שלא הבין בשפת לשון הקודש שאל את המתורגמן מה הוא מלמל ברגעים אלו והשיבו שיש הלכה בתורת היהודים שכאשר רואים אדם שהוא יחיד בעולם בחכמה מסוימת מודים לבורא עולם שהעמיד לנו

אנשים כאלו לסייענו ונתרגש הדוקטור מאד מהדברים והלך משם למשרדו ואמר למזכירה: הטיפול של אדם זה לא יהיה כרוך בתשלום כלל, אעשה לו הכל בחנם. [א. ה. אל תתמה שהרי הבאנו שדעת רבינו שאין לברך בזמננו ברוך שחלק על חכמי ישראל ומאי שנא דיש לחלק דדוקא חכם בחכמת התורה שידעין דדורות הראשונים היו חכמים בתורה טפי, יש לחוש לזה משא"כ בחכמת הרפואה שיתכן שהרופאים דידן יודעים יותר אין לחוש לזה ועוד יש לחלק לפי ביאור הגר"א באמרי נעם שמבאר החילוק בין ברוך שחלק לברוך שנתן ע"ש וקצרתי. ובספר שער העין פי"ח הערה י"ב פקפק דמנין ששייך לברך אפי' כשהרופא חכם רק באבר אחד דילמא בעינן שיהא מומחה ברפואת כל הגוף אמנם רבינו זצ"ל היה סבור דסגי במה שרופא זה מיוחד בריפוי אבר אחד. ושח לי הרב ברטלר שליט"א שרבינו בשמחת שבע ברכות במשפחתם כאשר הביא עובדא זו נסתפק האם גם ברופא ישראל מברכים או שבישראל מברכים רק על חכמת התורה ואמר שחכם אחד בירר דבר זה היטב והסיק דאף בישראל מברכים אך אכתי טעון בירור האם בנוסח של ליראיו או בנוסח של בשר ודם. ועיין בשער העין פי"ח שבהתעוררות תשובה ח"א סי' ק"ב כבר נסתפק בזה והסיק לברך לבשר ודם עיי"ש].

וכאשר סיפר זאת בעל העובדא לרבינו השיב לו זה פסוק מפורש בתורה "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך" הרי שכאשר מזכירים את שמו של הקב"ה בכוונה זה מביא ברכה ועשירות. [א. ה. מקורו של מו"ר הוא מדברי הר"ן בנדרים דף ז' ע"ב שכתב דמפסוק זה אנו למדים שהזכרת ה' לבטלה גורם עניות מדחזינן בהך קרא שהזכרת השם למצוה מביאה עושר וברכה ממילא שמעינן שהזכרת השם לשוא גורמת עניות ע"ש].

לדון לכף זכות גם כאשר צד הזכות רחוק מאד

באחד השיעורים סיפר רבינו זצ"ל שהכיר יהודי שהיה צדיק יסוד עולם בשם הרב משה אויערבאך זצ"ל [שהיה מצאצאי הנחל אשכול] מיוצאי אשכנז והיה קשור עם גדולי הדור ובפרט עם הגרי"ח זוננפלד זצ"ל והוציא כמה ספרי לימוד ויסד תלמוד תורה בפתח תקוה וסיפר רבינו שהיה מבקרו מפעם לפעם והיה נפלא לראות את כל התנהגותו בחכמה ויראת שמים.

ובאחד מהביקורים אצלו סיפר ר' משה סיפור שהיה בת"ת שלו [שיסד בפ"ת כנ"ל] דכידוע בזמן מלחמת העולם הראשונה [תרע"ד-תרע"ח] כשהטורקים שלטו כאן בארץ אנשים סבלו מחרפת רעב והרבה מתו מזה רח"ל. והת"ת קיבל אוכל לחלק לילדים. והנה יום אחד ניגש אלי אחד מהמלמדים ואמר שיש תלמיד שמתנהג לא כהוגן שמבזה את האוכלים שבהפסקה ראהו היאך הוא זורק את האוכל שקיבל לגובה וחוזר ותפסו, וקראתי לו והוכחתי, והנה למחרת שוב חזר הדבר על עצמו ושוב הוכחתי, והתלמיד הבטיח שיותר הוא לא יזרוק אך למחרת שוב נתפס בקלקלתו היאך שזרק האוכל לגובה. ושלחתי אותו לביתו. ולמחרת בא אביו לחיידר והבנתי שרצונו לבקש עבור בנו וחשבתי שבא לומר שבנו מתחרט כדרך העולם. אמנם לא כן היו פני הדברים אלא שאביו ניגש אלי ואמר כבוד המנהל אני חייב לגלות לך נתון שאינך יודע עליו, אנו בביתנו סובלים מחרפת רעב ואין לי מה להאכיל את ילדי, והילד

שלומד אצלכם ומקבל מהחיידר את מנתו רוצה לתת גם לאחיו הקטן שעדיין אינו בחיידר שיהיה לו מה לאכול ולא יגוע ברעב ח"ו, וסיכמו ביניהם שכל יום בזמן ההפסקה הוא יעמוד מאחורי הגדר והוא יזרוק לו את האוכל [כולו או חלקו] ועל כן אחר כל ההבטחות הוא אנוס מלקיימם. ולמדתי מזה עד היכן צריך לדון לכף זכות. [וסיים מו"ר שאינו זוכר ברור מה עשה ר' משה לאותה משפחה שלא תמשיך לסבול, ודבר שלא ברור לו אינו מספרו, על כן די במוסר השכל שיש בתחילת הסיפור עד כאן].

והכלל בזה שכאשר רואים אדם שתמיד מתנהג כשורה, הרי כתב הרמב"ם והובא בחפץ חיים בפתיחה שמצוה לדונו לכף זכות גם כאשר הדבר נוטה לחובה. על כן במקרה שרואים ילד שוקד על תלמודו כהנ"ל ופתאום לא מתנהג בדבר מסוים כשורה, צריך לחפש הסברים למעשיו בכל הכוחות כדי להצדיקו.

צוואת רבינו יהודה החסיד

באחד השיעורים אמר רבינו זצ"ל שבעל דרך אמונה סובר שגם לבני ספרד יש להחמיר בענין הצוואה, כיון שבדברים של רוח הקודש מה ההבדל בין ספרדים לאשכנזים. והוסיף רבינו דכן מצא בשדי חמד שכותב שבא לעיר שלא הקפידו על הצוואה ולא רצה לומר להם כי לא ישמעו ומשמע דבלאו הכי היה אומר להם להקפיד בכך.

[רבינו זצ"ל שאל מהמבואר במנחות כ"ט ע"ב רמי בר תמרי
דהוא חמוה דרמי בר דקולי הרי חזינן דשם החתן כשם חמיו, ודנתי
לפניו דלאחר מיתה יש מקילים ואפשר דהכי הוה וקיבל הדברים].

חידונים לילדים [שפיץ שפיל]

מנהגו בסעודות השבת שהיה עורך עם משפחתו
לעשות חידונים לנכדיו ומי שלא היה יודע היה נותן לו
רמז ולדוגמא היה שואל איזה דבר מכניסים לפה ולא
אוכלים אותו ואעפ"כ מברכים עליו, וכשלא ידעו היה
אומר שזה עושה טו טו טו... [רמז דק עבה כשק].

ושמעתי מהג"ר דב בעריש שניאורסון שליט"א
שבחידה זו השתמש רבינו זצ"ל להושיע ילד יתום, וכך
הוי עובדא, אחד מתלמידי רבינו אברך צעיר לימים נפטר
והשאיר אלמנה ויתומים רכים. ואחד מילדיו שהיה כבן
תשע או עשר היה מופרע ולא ידע כלום מהנלמד בחידר
[כיון שבשנתיים שהיה אביו חולה לא השגיוחו עליו
כראוי] והמשפחה לקחה אותו לפסיכיאטר והוא אמר
עליו רשימה ארוכה שהוא בדכאונות ויש לו טראומות
והוא היפראקטיבי ובעל לחצים ומתחים, ונתן הוראות
שילך לחידר רק לשיעור חומש וישאר עשרים דקות
בהפסקה ולא יותר, וגם שיסדרו לו חונך בבוקר וחונך
אחה"צ. והיות וזה היה כלול בהוצאות של אלף דולר
לחודש הלכו לחפש מי שיכול לעזור בהוצאות, והגיעו
הדברים לאזני רבינו זצ"ל ובקש רבינו אם אפשר שיביאו
את הילד אליו לישיבה. והכניסו רבינו לחדרו בישיבה
והתיישב רבינו לידו על הרצפה ושאלו איזה משחקים

אתה אוהב? אוטו, אירונים? וכך שיחק עמו שעה ארוכה. ואחר שנתחברו זה לזה אמר לו רבינו הרי לך יש חידר ולי יש ישיבה וקשה לנו לשבת כך כל הזמן, על כן יש לי רעיון כל שבוע אני אכתוב לך חידה על דף ואתה תספר אותה לחבריך בכיתה, ובשבוע הבא אתה תגיד לי מי הם הילדים בכיתה שידעו את התשובה ומי לא ידע. וכך הוה והיות והילדים רצו שיזכרו לטובה אצל רבינו היו רצים אחריו עד לפתח הישיבה כאשר היה מגיע באותה פעם בשבוע. ולאחר כמה שבועות ספורות נהפך הילד למציאות אחרת לגמרי ולא הוצרך יותר לשום פסיכולוג וחונכים שיעזרוהו. וסיים הנ"ל שאינו זוכר את החידות שחד לו רבינו מלבד את החידה הראשונה שהיתה השאלה הנ"ל מה מכניסים לפה ומברכים עליו אע"פ שאין אוכלים אותו. [א. ה. כמה פעמים שמעתי מרבינו שיש להתרחק מהפסיכיאטרים כמה שאפשר שהרבה פעמים קלקולם יתר על תיקונם וד"ל].

סיפורי מו"ר על בעל הדרת מרדכי

כאשר הזכיר מו"ר חידוש מספר הדרת מרדכי [בעניני חנוכה] של הגה"צ רבי מרדכי אושמינר זצ"ל מסלונים על ההדרנים בש"ס אמר מו"ר שהרב המחבר היה יהודי קדוש עליון ומפורסם במופתיו כידוע ואמי עליה השלום סיפרה לי שעמידה אצלו בתור לקבל ברכה והיתה אשה צעירה לפניו שבקשה ברכה להצליח במבחנים ואמר לה שמברך אותה בתנאי שלא תכתוב בשבת ואמרה לו בסדר שמקבלת.

והוסיף מו"ר ששמע מהרבנית יגל ע"ה שהיא היתה בת בית אצלו שראתה שבאה אליו אשה עם ילד סומא [עוור] וברך אותה שישבור את הראש. וכשירדה במדרגות נפל הילד ושבר את הראש, וכשבאה לבית החולים אמרה לרופא הראש כבר שבור תבדוק כבר גם את העיניים, ובדק הרופא וראה שזז משהו במושב העין ומיד סידר את זה ונתרפא מאור עיניו ובזה הובררה עוצמת הברכה.

סגולות בדוקות לישועות גדולות

ובאחד מלילות השבת הרחיב בענין מו"ר ואמר שכל הבריאה השמים והארץ והעצים הכל הבל הבלים והכל בשביל עבודת ה' בלחוד שזהו תכלית כל היקום. וסיפר מו"ר שאדם אחד בא אליו ותינה בפניו את צערו על שכל היום הוא טרוד בהרהורים זרים וטרדות. ונתן לו מו"ר עצה זו שלא ירד לקרקע העולם הזה מן המיטה עד שיקדש את ידיו קודם לכן וראה בזה אותו האדם ישועות גדולות. ואמר מו"ר שאע"פ ששורש ענין זה הוא על פי קבלה כמובא במשנ"ב, מכל מקום יש לזה יסוד גדול בנגלה לחשוב כן בתחילת היום שכל עניני הגשמיות הם לצורך הרוחניות וזה מסייע לאדם כל היום כולו.

והוסיף מו"ר שזה רמוז בקרא "ראשית עריסותיכם תרימו תרומה לה" דעריסותיכם הוא מלשון עריסה והיינו שבראשית הקימה מהעריסה תהיה מחשבתו של האדם להרים תרומה לה' בכל מעשיו. וסיים מו"ר שזה

בדוק ומנוסה שבאופן זה מתלזה המחשבה עם האדם כל היום כולו. [א. ה. ואשרי מי שנאה דורש ונאה מקיים וראינו מקצת סודו].

ויסוד לסגולה זו הראני הגרב"צ סוקולובסקי שליט"א שכן הוא בכתר ראש [שנדפס בסידור הגר"א באות ע"א] וז"ל: אמר רבינו דבר מנוסה, כשישכים האדם בבוקר ויקבל עליו ביום ההוא עול תורה באמת ובלב תמים היינו שיגמור בלבו שלא ישמע לשום דבר ולא יבטלנו שום טרדא, אז יסורו ממנו הבטולים ובוודאי יצליח ביום ההוא בתורה וכפי תוקף קבלת עול התורה בבוקר וכפי חיזוק ההסכמה כן יעזרהו השם בו ביום וכן יסורו הטרדות ממנו. עכ"ל.

עוד היה מייעץ רבינו זצ"ל לסגולה גדולה להאריך בעניית הברכה במוצאי שבת [א. ה. מנהג זה מבואר ברמ"א סי' רצ"ד סעי' ג' וז"ל: ונוהגים לומר והוא רחום וברכו באריכות נעם כדי להוסיף מחול על הקודש עכ"ל. ובברכי יוסף סימן רצ"ג סעי' ב' כתב וז"ל: קבלה דמנסי [מנוסה] שיש הצלחה כשמושך אדם ומאריך באורך ברוך ה' המבורך באפוקי שבתא עכ"ל. וכבר נמצא כן בסידור רב עמרם גאון סדר מוצאי שבת וכתב שם שזה סגולה להנצל מהיזקות של אותו השבוע עיי"ש].

עוד היה מייעץ רבינו לסגולה לכוון באמירת אדון עולם בתפילת שחרית. [א. ה. ומקור סגולה זו היא ג"כ בגאונים עיין במטה משה סי' א' ס"ק ל"א שכתב וז"ל: מצאתי כתוב כל מי שמכוון בעת התחלת אדון עולם כתב רבי יודא החסיד ורב האי גאון ורב שרירא גאון ערב אני בדבר שתפלתו נשמעת ואין שטן מקטרג על תפלתו ואין לו שטן ופגע רע בראש השנה וביום הכפורים בתפלתו

ואויביו נופלים לפניו ויש אומרים אף יצר הרע משלים אתו ועליו אמר שלמה המלך ע"ה ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. עכ"ל].

להקדים את ההולך עם ספר בידו

מו"ר זצ"ל הקפיד באופן מיוחד כאשר הולך עם אדם ויש לו ספר בידו שיכנס לפניו וגם כאשר היה הלה הולך עם שקית וחשש שיש שם ספרים היה תמיד מקדימו. ואפי' לתלמידיו לא נתן לכבדו באופן שהיה בידם שקית וחשש שיש שם ספרים ובמקרים שהתעקשו היה לוקח את השקית מידם ונכנס ראשון.

בספר מעשה איש [ח"ב עמוד ס"ב] הובא משמו של מורי ורבי שסיפר: אחד הלך ברחובה של בני ברק לצדו של רבינו [החזו"א] וספר חזון איש בידו כשהגיעו על יד פתח ביתו של רבינו שאל הלה עתה שספר חזון איש בידי מי יכנס ראשון אני עם הספר או החזו"א. רבינו חייך ואמר לו שאלה כזו מתאים לה להימצא בירושלמי עכ"ד.

עצתו לזקן המדוכא ביסורים

יהודי זקן וגלמוד ללא אשה וילדים שגר בשכירות כאן בבני ברק באחרית ימיו היה מר נפש עד מאד, וכיון שגם לקרוא היה קשה לו ולשמוע שיעורים כבר ג"כ לא היה לו חשק היה יושב ובטל שעות רבות וכאשר באתי לבקרו מידי שבת היה מתאונן בפני למה לי חיים למה לי חיים וביקש ממני תיגש לאדם חכם כאן בעירנו ותתייעץ עבורי במה אוכל להעביר את השעות שלא אשב בטל כל

היום. והתייעצתי עם מו"ר הכ"מ ומיד אמר שצריך לדאוג לדבר עם כמה מוסדות חסד שהוא יהיה הכתובת שיתקשרו אליו לבקש ממנו ברכות ודבר זה ישיב את רוחו שמעודד אנשים אחרים. [וכנראה שסבר מו"ר שאין כאן מקח טעות כיון שיהודי במצב כזה שמברך ומבקש הברכה הרי מחייהו בבקשה זו זה לבד כבר סיבה שהברכה תתקיים. עוד יתכן שסבור היה מו"ר שבאמת אותו אדם היה בדרגה מיוחדת שברכותיו יפעלו כיון שהיה בעל יסורים גדול].

כל החיים זה עשה דוחה ל"ת

מורי ורבי אמר באחד משיעוריו בסוגיית עשה דוחה לא תעשה "כל החיים זה עשה דוחה לא תעשה" ופירש דבריו לדוגמא באמצע הלימוד מבקשים ממנו להצטרף למנין והמבקש הוא שכנו וכתוב המקרב את שכניו [א.ה. עיין יבמות ס"ב ע"ב האוהב את שכניו והמקרב את קרוביו] עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה. מה צריך לעשות האם לדחות את הלימוד או לא ונלמד מעדל"ת שבאפשר לקיים שניהם מקיימים על כן מה צריך לעשות לומר לשכנו אל תדאג אני אדאג לך לאדם שיבוא ואם לא מוצא שילך לשכור לו בכסף מי שיבוא עכשיו להתפלל עמו והוא עצמו יחזור לתלמודו. [א.ה. כמה חידוש יש בדוגמא זו להמתבונן. ובגוף הדין כאשר השכן מבקש טובה להתפלל עם זקן בבית האם לוותר על מקום קבוע וכן על ביהכ"נ וברוב עם, מצאנו בספר דעת נוטה ח"ב תשו' פ"ו שמצות החסד עדיפא מהנך מעלות וכדחזינן בניחום אבלים שמתפללים בבית האבל עיי"ש].

ולראות כמה מו"ר חי את הדברים הנ"ל סיפר שכנו הגר"ש בן שלמה שליט"א שבתו [בת השנתיים וחצי]

היתה צריכה נעלי לק לבנות במידה מסוימת לצורך התחפושת שלה. וכיון שאצל מו"ר הרגישו כולם שהם כשכנים מן המנין [גם לבקש בצלים וכדו', וגם הקטנים שחזרו מהגן להראות להם עבודתם, וכן היה עולה עם רעייתו לכל השכנים לבושים בבגדי שבת בערב יוה"כ לאחל גוט יאר לכל השכנים] על כן כשדברה רעייתי עם הרבנית היא סיפרה לה שכעת היא צריכה נעליים אלו לתחפושת. והנה מו"ר שמע בקשתה מן החדר הצדדי ומיד התחיל לעשות מסע בירורים עד שהגיע שאפשר להשיג זאת אצל משפחת גרוכובסקי שגרים בבנין הסמוך דכל מה שיכל לסייע עשה מיד ועל אף שרצו להניאו מזה [שהשכנה ביקשה שלא יטרח עבורה] אבל ללא הועיל. ובכל המקרים האלו והדומה להם הרגישו עקשנות יתירה שהיה נחשב כמו לקחת מאדם אחר את צרור כספו שלא בקלות מסכים האדם לכך כמובן.

והמליץ על זה מו"ר את המקרא במשלי שנוהגים לזמרו בליל שבת "דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה" דעל ידי שדרשה מצמר ופשתים את ההלכה של עשה דוחה ל"ת [כמבואר ביבמות דף ד' ע"א דדין עדל"ת נלמד מהסמיכות של איסור כלאים למצות ציצית] ממילא ותעש בחפץ כפיה כל מעשיה יעשו ביושר ובשמחה. [א. ה. ועיין בטעמא דקרא שג"כ פי' שזה רומז לעדל"ת והסיום ותעש בחפץ כפיה מפרש שרומז להמבואר בכתובות דף מ' דאי אמרה לא בעינא ליתא לעשה כלל והיינו שכאשר אינה חפצה אין את ההלכה של עדל"ת].

מורי ורבי אמר שהלובש כלאים בציצית צריך להזהר שלא יניח את הטלית על ראשו בלחוד, דכיון שלא נקרא עיטוף נמצא שעובר באיסור כלאים בלא קיום עשה שידחהו אלא יקפיד לכסות גם את גופו [ואף לשיטת ר"ת בחולין ק"י דהוה הותרה, הרי כבר כתבו התוס' שם בסו"ד דרק דרך לבישה מותר וכדחזינן שבגדי כהונה מנגד ראשיהם אסור] ודין מו"ר היאך הכה"ג לבש את האבנט הרי בתחילת לבישתו במקצת קמא ליכא קיום.

שמא יטה בחשמל

כנודע מו"ר נהג בהלכה כשיטת מרן החזו"א זצ"ל ועל כן היה חושש לשמא יטה גם בחשמל [דס"ל דהלא פלוג שייך גם בחשמל דידון] ועל כן לא היה קורא בספר בליל שבת כאשר לא היה שומר. וכמה פעמים ביקשני מו"ר שאשב לצידו בקבלת שבת, והיה מניח את שולי חליפתו שהיה לבוש בה על הספסל כדי שאשב ע"ז ובזה הריני שומר שלא יטה ויכל להסתכל בסידור [שאע"פ שהנני עסוק בתפילה מכל מקום כאשר יקום יוכרח את רשותי והרי זה כמו שקשר את עצמו והפקיד ביד חברו המפתח] [וכאשר הגיע לבמה מדליקין אמר שאי"צ יותר כמפורש בהלכה (א. ה. אע"פ שמבואר בסי' ער"ה סעי' ט' שבדברים השגורים לא בעין שומר ואפי' הגדה שרי וי"ל דחשש רבינו דקבלת שבת אינה שגורה ושאינה הגדה שאין ע"ה שלא תהא שגורה בפיו קצת משא"כ הפרקים של קבלת שבת)] וכמו כן היה מבקש מהגבאי שיהיה שומר עליו כאשר מסתכל על שעון הקיר לידע השעה.

וכאשר שכח למנות רבינו שומר קודם השיעור והוצרך באמצע לעיין בספר מסוים היה עוצר באמצע השיעור ומסמן באצבעו לאחד מתלמידיו ומסמן לו כלפי המנורות שיהיה שומר עליו שלא יטה.

פרטים במלאכת בורר

באחד מלילות השבת שבא לביהכ"נ למסור שיעור ורצה סידור לומר קבלת שבת הלכתי לארון הספרים והבאתי לו, והנה בטעות כאשר הנחתיו לפניו ראיתי שאין זה הנוסח המתאים ובקשתי להחליפו, והתעקש מו"ר שאשאר הסידור הזה בדווקא ובאותו הרגע לא הבנתי סיבת התעקשותו, ושוב נתברר לי טעמו דמו"ר החמיר שבשבת כאשר הוציא ספר מהארון וראה שאין זה הספר המתאים שהיה מעיין בו, וטעמו מחשש מלאכת בורר של פסולת מתוך אוכל וכיון שלא רצה להכשילני אפי' בחומרא זו על כן לא נתנני ללכת להביא סידור אחר. [והראוני שכן מפורש בארחות רבינו ח"א אות קצ"ו וז"ל: מו"ר כשחפש בשבת ספר מסוים בין הספרים שבארון והוציא בטעות ספר אחר קרא בו קצת לפני שהחזירו למקומו משום דחשש לבורר וכן הורה לאחרים עכ"ל].

עוד אמר מו"ר שיש ליזהר מלהוריד את המדבקה שעל החלות בשבת אפי' כאשר מוריד את זה עם קצת חלה. והטעם דכמו שכתב החזו"א שלקחת את הזבוב עם קצת מהמרק זה לא מהני להציל מאיסור הברירה כיון שהמרק שבצלחת נברר מהזבוב כמו כן כאן שאר החלה נבררת מהמדבקה ודברי החזו"א שדבר צף לא

שייך בו תערובת לא שייכים כאן [עכ"פ כלפי אותה הפרוסה שצריך להיזהר שלא לנגוס את החלה עם המדבקה והבן] ממילא ראוי להחמיר להוציא רק את החלה מהמדבקה ולא להיפך.

דברי תורה פרין ורבין

מרגלא בפומי' של מו"ר שהתועלת במסירת דברי תורה לאחרים אינו דווקא כדי שהשומעים יקבלו דבריו אלא דגם כאשר יאמרו להיפך מדבריו גם זו תועלת מרובה וכתב זאת מו"ר גם בהקדמת ספרו "בר אלמוגים" [שי"ל אי"ה בקרוב] וז"ל: וצלחה בידם העתקה זו לשמחת לבבי שמא יביאו הדברים תועלת ואף אם יתברר להלומד הפכם גם זו רבת התועלת. עכ"ל. [והנתיבות המשפט בהקדמתו כבר כתב דמה לו לומר זה גם דבר גדול שמקרב האדם לאמת הצרופה].

ובאחת הפעמים המליץ על זה מו"ר את דברי חז"ל במסכת חגיגה [דף ג' ע"ב] דברי חכמים כדרבנות וכמסמרות נטועים מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פרין ורבין ואמר מו"ר כאשר אדם אומר דברי תורה ומסופק האם הם נכונים או לא יש סימן לדבר שיבדוק האם הם פרין ורבין שאם זה מעורר לדון בזה עוד כהנה וכהנה סימן שזה דברי תורה אבל כאשר זה עומד לעצמו ואינו פרה ורבה זה טעון בדיקה.

דברים שבכתב אי אתה רשאי...

הקפיד מו"ר זצ"ל באופן מיוחד שלא לומר איזה פסוק מהמקרא או בנ"ך בעל פה, משום "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ", והיה כהרף עין משנה את הפסוק. והרבה פעמים היו מתקנים אותו שסבורים שהתבלבל, ומו"ר כאילו לא שם לבו לזה כלל.

וראוי להדגיש שאצל מו"ר היה הדבר כהרף עין ולא גרם לביטול תורה כלל מצד השומעים, ואין מזה הכרח שכל אחד יכול ללמוד ממנו חומרא זו. [ועיין במשנ"ב סי' מ"ט סק"ג שכתב דמפני כבוד הציבור אפשר שיש להקל, אך מו"ר לא רצה לסמוך על קולא זו. ועיין בהקדמת הבית הלוי (לשו"ת בתחילת ההקדמה) שמה"ט יש הרבה פסוקים בגמ' בשינוי מהמקרא כיון שהחכם הדורש היה משנה הפסוק כדי שלא לומר בע"פ. ועיין במעילה י"ז ע"א מעקימת שפתיך ניכר שת"ח אתה וביוסף דעת שם פירש משום שלא אמר ג' מילים בפסוק אחד בע"פ דומיא דשרטוט. ועיין בכף החיים סי' מ"ט סק"א שדן דמשום ביטול תורה יש להקל ועיין בפסקי תשובות שהרחיב בענין זה].

תיקון חצות

מו"ר הקפיד לומר בלילות תיקון חצות [כמבואר במשנ"ב סי' א' ס"ק ט'] והיה עושה כן בישיבה על שרפרף ואפי' בימי חוליו הקפיד על כך מו"ר אע"פ שהיה כרוך הדבר בקושי רב.

וראוי להדגיש שאע"פ שלמדנו עם מו"ר שנים רבות והרבה פעמים גם לאחר חצות הלילה מכל מקום בחייו לא ידענו כלל שנהג כן כיון שמו"ר הסתיר בגאונותו

כל דבר שיכול להביא קצת יוהרא, ורק לאחר פטירתו העידו לי על כך ב' עדים נאמנים שבאחד מן הימים זה נודע להם באופן שלא הצליח להסתיר זאת מהם.

הוכחה בדרך כבוד ובחכמה

מו"ר זצ"ל סיפר על חכמתו של החזו"א כאשר רצה להוכיח מאן דהוא היה עושה זאת בחכמה יתירה. וכך מובאים הדברים בספר מעשה איש [ח"ב עמוד קע"א] יהודי מנהל ישיבה היה הולך לבוש בכובע קש הדבר לא מצא חן בעיני רבינו שמנהל ישיבה יילך כך, ולא רצה להעיר לו ישירות על צורת לבושו אך העיר לו בדרך כבוד ברמיזה בדברים הבאים: יש לי חקירה. הדין הוא ששן ברשות הרבים פטורה מתשלומי ניזקין ואילו קרן ברה"ר משלמת חצי נזק. מה יהיה הדין באחד ההולך ברה"ר עם כובע קש כמו זו שלך ועז תאכל את הכובע מצד אחד זה אורחיה שדרכו של עז לאכול קש, אך מאידך גיסא זה משונה שאדם כמוך יילך לבוש בכובע קש האם יהיה חייב ברשות הרבים חצי נזק בכך רמז לו שמשונה ללכת כך! [וכאשר ראה זאת בעל דרך אמונה שליט"א במעשה איש מאד נהנה ממעשה זה].

שאלתי את מו"ר זצ"ל כאשר הנני לומד עם חברותא והוא חוכך בשערו האם הנני מחויב להוכיחו על כך. והשיב שחייבים להעיר לו אבל בדרך כבוד. (ואינני זוכר הלשון שאמר לי באותה העת).

וסיפרו על מו"ר שראה לאחד מתלמידיו שנגע
במנעליו באמצע הלימוד, והעיר לו בזה"ל: כשאני הייתי
צעיר גם נגעתו במנעלי ואמר לי מו"ר אתה צריך ליטול
ידיים וכשיהיו לך תלמידים תגיד להם ג"כ ליטול ידיים
כשיגעו במנעליהם, וגם לך הנני אומר שכאשר יהיו לך
תלמידים תאמר להם ג"כ שיטלו ידיים כאשר יגעו
במנעליהם ושיאמר להם את זה ג"כ בדרך כבוד כנ"ל.

וסיפר מקורבו הג"ר ארי' לייב בן יעקב שליט"א.
כאשר היה רואה מו"ר שני ילדים שמכים זה את זה [בין
כשראה ילדים ברחוב, ובין אצל נכדיו שיחיו] היה ניגש
אליהם ואמר בזה הלשון "אתם יכולים להרביץ ובכל
הכח בלי רחם אבל כל אחד לעצמו ולא לחבירו".
וכששמע זאת הגר"ד לנדו שליט"א כשבא לנחם אמר
שודאי שקדמה מחשבה מרובה לעשייה זו האם הוא
באמת מחויב במצות תוכחה לילדים אלו ורק לאחר
שהוכרע אצלו שכדאי לעשות כן והחליט באיזו צורה
לעשות כן.

עוד סיפרו על מקרה שהוכיח מו"ר לאדם בדרך
כבוד שכאשר נסע עמו במונית והנהג מונית דרש
בתחילת הדרך שרוצה שלושים ₪ ומו"ר ידע שהנסיעה
לא שווה יותר מעשרים ₪. כאשר נתן לו מו"ר בסיום
הנסיעה את התשלום אמר לו בזה הלשון "דע לך
שנסיעה כזו אצל נהג מונית אחר שווה עשרים אבל נהג
מיוחד כמוך מגיע לו שלושים".

תלמידו הוטיק הגר"י מנת שליט"א סיפר שיום אחד דיבר עם מו"ר אחרי שיעור בימי החנוכה ומו"ר היה מוכרח להזדרז לנסיעה והיה מוכרח לסיים ואמר לו מו"ר בזה"ל: תתפלל עלי שאני אגיע בזמן להדלקת נרות בבני ברק. עכ"ל. ומתוך זה הבין שהרב ממהר מאד לביתו אבל לומר זאת מפורש מאן דכר שמיה שהרי זה יגרום אי נעימות להמדבר עמו.

עוד סיפר תלמידו הנ"ל שהפעם היחידה שזוכר את רבינו מוכיחו היא כאשר ראהו מו"ר מחזיק את הקלסר בתפילת עלינו לשבח ניגש אליו מו"ר לקח ממנו את הקלסר והניחו על השולחן. שהיה סבור שגם בעלינו לא ראוי להחזיק דברים בידו אבל להוכיח באופן שיגרום אי נעימות לא היה אצלו בנמצא כלל וכלל.

אחד מקרוביו של מו"ר ברך על הציצית ואמר בְּצִיצִית בְּנִיקוּד פֶּתַח בְּמִקוּם בְּצִיצִית בְּנִיקוּד שׁוּא ורצה מו"ר ללמדו שבמג"א ומשנ"ב [סי' ח' ס"ק י'] כתוב לומר בשווא ואמר לו בזה"ל גם אני הרבה שנים הייתי מברך כמוך עד שנגלה לעיני דברי המג"א שיש לנקד בשווא.

ילד אחד ברוב חוצפתו אמר למו"ר "אתה חצוף" מו"ר חשב לרגע ואח"כ אמר לו אולי אתה צודק...

הנהגות במצות תפילין

שאלתי את מו"ר זצ"ל שיש לי חששות בהנחת תפילין של יד שאיני מניח על המקום הראוי שקשה לכוין, ואמר לי מו"ר שהוא עצמו גם יש לו חששות בזה

ועל כן נוהג שקודם שמסיר התפילין של יד מידו מזיזם על היד עצמה לכל הכיוונים ובזה נמצא שברגע אחד ודאי קיים המצוה כהלכתה.

עוד סיפר מקורבו הגר"ש אלטמן שליט"א שהקפיד בצבע לתפילין שלא יהיה תחת המיטה או מקום שישנים בו, מחשש שאי"ז מן המותר בפוך, ואף שמעיקר הדין שרי וכדהתיר השבות יעקב באתרוג שתחת המטה, לעצמו החמיר.

רקידה בקידוש לבנה

באחד ממוצאי השבת לפני כמה שנים למדנו בביתו של מקורבו ואהובו הג"ר משה פכטהלט שליט"א ובאמצע אמר מו"ר שצריך לעשות קידוש לבנה ויצאנו למרפסת וקידש הלבנה, אח"כ אמר שצריך לרקוד [כמפורש ברמ"א] ונתן לנו יד ועשינו מעגל והסתובב מו"ר כמה סיבובים בלא ניגון ובלא שירה וראיתי חידוש שגם זה נחשב לרקידה.

במוצאי יוה"כ האחרון לחייו שמעתי שרצה לעשות קידוש לבנה וכבר לא היה יכול מו"ר אפי' לרדת מהמטה לכסא גלגלים וקרבוהו לחלון ואחר חיפוש רב מצאו את הלבנה באיזה חלון קטן שהיה בחדר וקידש מו"ר הלבנה ואח"כ אמר שרוצה לרקוד ושאלוהו מדוע ואמר הרי קידשתי את הלבנה וכתוב שצריך לרקוד ונתנו לו יד ורקדו והיה מו"ר בשמחה רבה ועצומה באותה העת. [וכבר הביאו מספר המנהגות להר"א מלוניל שהזכיר את ענין

הריקודים בקידוש לבנה, וכן הרבינו בחיי פ' וישב כתב שיש בריקודים אלו סוד גדול על דרך הקבלה. ועיין בשלה"ק שער האותיות אות ק' שמנהג יפה הוא מה שמזמרין אחר קידוש לבנה, ובארחות רבינו הובא שהחזו"א היה נכנס לביתו בעת הריקודים].

בסוד שיח שרפי קדש

הגר"ד אפשטיין שליט"א אמר לי שרבינו זצ"ל פגשו בדרך ואמר לו הייתי אצל חמ"ך בעל הדרך אמונה שליט"א ושאלני מה הפירוש במה שאומרים בקדושה "נעריצך ונקדישך כסוד שיח וכו'" מהו הסוד ולאחר זמן שבאתי אליו שוב אמר שמצא תשובה לדבר על פי התוס' בחגיגה [דף י"ג ע"ב] שהמלאכים לא יודעים הסוד שצריך להקדיש קדושה יחדיו ואלו שמקדימים נשרפים ומהאי טעמא הקב"ה יוצר משרתים אחרים שיאמר וזהו הכפלות יוצר משרתים ואשר משרתיו.

שו"ר דכבר מובא כן בטעמא דקרא בסופו על תפילה וז"ל: נעריצך ונקדישך כסוד שיח שרפי קדש צ"ע מהו הסוד, ויל"פ עפ"ד התוס' חגיגה [דף י"ג ב'] בשם מדרש שיש אות במלאכים הקבועים שממתינין זה לזה לומר שירה והחדשים שאינם יודעים הדת ממהרים לשורר ונתחייבו כלי' ע"ש וזהו הסוד שאנחנו מקדישין כולן כא' כמו המלאכים עכ"ל. [ואמו"ר שליט"א הראה שבתהילים (פ"ט - ח') עה"פ "אל נערץ בסוד קדושים" המצודות פי' שהוא ענין חבורה ואסיפה וכן הרד"ק שם פי' ענין חבורה וכן המלבי"ם שם פי' בועד הגדול, וציינו עוד לדברי רש"י עה"פ "בסודם אל תבוא נפשי" ע"ש, והאלשיך בתורת משה שמות י"א כתב שהך קרא אזיל על אמירת קדוש קדוש].

ושח לי עוד חכם מובהק [החפץ בעילום שמו] שגם שמע דברים אלו ממורי ורבי ושאל לרבינו זצ"ל היאך יתכן דבר זה שנענשים כל כך הרי הם באים בכזה חשק ודבקות לקדש שמו יתברך ומדוע נענשים כל כך ואמר לו רבינו שגם הוא התקשה בזה ומבקש ממנו לשאול א"ז את הגר"ח שליט"א והלך החכם ושאל זאת את הגר"ח והשיבו שכאשר באים למקום חדש צריך לברר מהו המנהג של אותו מקום וכאשר אין מבררים את מנהג המקום נכשלים [א. ה. וסיים החכם שהנסיון מוכיח דבר זה].

יהלומים על הדף

אחד שהתחיל בלימוד הגמ' ונתקשה בלימודו זכה בתקופה זו להצטרף ללימוד המשותף אצל מו"ר זצ"ל ושאלו היאך יוכל לקבל יותר טעם בלימוד והשיב לו מו"ר שבכל דף גמ' יש יהלומים והם הנקודות של רע"א שהם דומים לצורת יהלום ובכל פעם שרואה יהלום כזה שיעיין בהערה או בספר שהגרע"א מציין אליו ודבר זה יוסיף לו טעם בלימוד ואמר אותו אדם שכיום הוא ת"ח מובהק שמקרב רחוקים שעד היום כשרואה את היהלומים הוא נזכר במו"ר ומעיין ברע"א וזה לו למשיב נפש.

סגולה להנצל מהיצר הרע

בשל"ה הקדוש [שער האותיות אות ל' לב טוב אות י"ד] כתב בשם הרמ"ק דמי שמתגבר יצרו עליו שיאמר את הפסוק "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה"

וכתב שם שפשוט לו שקיבל זאת הסגולה מאליהו הנביא ובענוותנותו לא גילה לנו זאת. וז"ל השל"ה: ומצאתי כתב יד של האלהי מורנו הרב משה קורדוורא ז"ל שכתב וזה לשונו לימדנו זקן אחד לבטל המחשבה יאמר פסוק זה הרבה פעמים "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" [ויקרא ו' ו'] ובעיני פשוט שזה הזקן היה אליהו הנביא, ולרוב ענוותנותו של הרב לא רצה לגלות. על כן יהא נזהר בזה במי שנפל בלבו מחשבת און או מחשבת הבל שיאמר הפסוק הנזכר לעיל הרבה פעמים. ונראה בעיני שיאמר גם כן הפסוק [תהלים קי"ט קי"ג] סעפים שנאתי ותורתך אהבתי ויאמר אותו בהתעוררות גדול ויהיה גבור כארי. עכ"ל.

וכאשר הביא מו"ר זצ"ל בשיעור סגולה זו אמר שענין זה מרומז בקרא "וכי יזיד איש על רעהו (דאיש היינו יצר הרע) להורגו בערמה (להחטיאו שזה מיתת הנפש) מעם מזבחי (מתוך אש המזבח) תקחנו למות (את היצה"ר). [ושוב העירני תלמידו הגאון אברהם ברוך ברונושטיין שליט"א ר"מ בישיבת סלונים שרבינו אמר לו יום אחד דברים אלו בהקדימו שרוצה ליתן לו מתנה ואמר לו הווארט הנ"ל ואמר לו זאת בשם המגיד מקאזניץ והוא בספרו עבודת ישראל שם, והנ"ל הוא מצאצאיו].

[ובמשנ"ב סי' צ"ח סק"ב הביא סגולה אחרת שיאמר הפסוק לב טהור וכו' בהעברת היד על מצחו ע"ש]. [באחד השיעורים הביא רבינו את דברי הרמב"ן עה"ת שמפרש דמה שכתוב בפסוק פעמיים לא תכבה ללמדנו שלא רק שלא יכבה בידיים אלא דגם כשרואה שעומד לכבות צריך לדאוג שלא יכבה, ובחלקת יואב תמה על זה שא"כ מה שייך היתר של דבר שאין מתכוין

בזילוף יין ע"ג המזבח הא סו"ס לא גרע מנעשה מאליו. ותי' רבינו שלהדין השני של הרמב"ן שאפי' ממילא צריך לדאוג שלא תכבה לזה סגי באש מועטת שנשארה על המזבח כיון שזה מדין "אש תמיד", משא"כ כשמכבה בידיים אסור אפי' כאשר נשאר עדיין אש אחרת, ובזילוף יין אינו מכבה לגמרי ומיושב שפיר].

כי בשמחה תצאון

בהרבה מהמקרים כאשר נקלע מו"ר למצב של מתח בין אנשים היה ממציא בדיחה משמחת שגרמה להשרות אוירה נעימה ובזה נרגעו הלבבות. והמליץ על זה את הפסוק "כי בשמחה תצאון".

ובהזדמנות סיפר בהתפעלות על בעל דרך אמונה, שהרבה פעמים כשנותן תשובה לשואל קשה לקבלה הרי הוא אומר לו את הדברים בצורה מבדחת כדי להקל מעליו לקבל את ההוראה. ודוגמא לדבר הביא על בחור שרצה לעשות רשיון לרכב כדי שיוכל לנהוג כי טען שזה יביא לו לפורקן מתחים והלך מו"ר יחד עם הבחור ואביו להגר"ח ושאלוהו, והשיב הגר"ח שמבין את הצורך בענין להנהיג ברכב אבל הוא מייעץ לו שבמקום לקנות רכב יקנה חמור וירכב עליו וינהיגו וגם בזה יהיה פורקן למתחיו. וכאשר ירדו מבית הגר"ח אמר הבחור שהגר"ח נתכוין לאשר לו את הענין אלא שבבדיחותא קרא לרכב חמור, ואמר לו מו"ר שיתכן כדבריו אך בכדי להיות בטוחים הבה נחזור לשואלו, וחזרו להגר"ח ואמר להם בצורה ברורה שהתכוון לחמור בדווקא ולא לרכב והוסיף שגם לאברהם אבינו היה חמור...

דרך חינוך הבנים הראויה בזמננו

כאשר ביקרנו אצל מורי ורבי בביה"ח שערי צדק בט"ו אלול ביקש מו"ר את המחברת וכתב על הנושא האם הזכרת שם ומלכות זה דאורייתא בהרחבה ובעיון, באמצע הגיעה האחות ושאל מו"ר מה אני יכול לעזור לך ואמרה לו שצריכה להכניס לו דרך עירוני תרופה שיש לה השפעות טובות והשפעות לא כל כך טובות שזה יכניס מצב רוח לא טוב. ואמר לה מו"ר שההשפעות הטובות יכנסו לגוף והלא טובות ילכו על העצים והאבנים [א. ה. ולא הזכיר מו"ר בעלי חיים מכיון שרחמיו על כל מעשיו]. וכשהאחות הגישה לו כוס עם תרופות נזהר שלא ליגע באצבעותיה, כמו כן הקפיד תמיד גם לא לקבל מיד ליד רק היה מניח כסא כגון כאשר שכנה הביאה לו דבר מה. כשסיים מו"ר לכתוב אמר: "אדם קרוב אצל עצמו" ובשבילי היה כדאי הדרך הרחוקה שעשיתם עבור אותם השורות שרשמתי.

אח"כ אמר לו אחד מהמבקרים שהוא ת"ח ובן עליה מופלג שיש לו שאלה במילי דעלמא. ושאל את מו"ר שילדיו רוצים לשמוע שירים מדיסקים חדשים והאשה שתחי' רוצה את הניגונים הישנים. [א. ה. כמובן לא שירים של זמרים פורקי עול אלא של זמרים חרדים אבל בהלחנות החדשות] בתחילה אמר לו מו"ר שיגיד לה שבעצם השירים החדשים האלה הם ישנים כי הפסוק של חנוך לנער על פי דרכו זה פסוק ישן [וא"כ כאשר נותנים להם זאת מצד חינוך זה נחשב מעשה עתיק]. אך כשאמר לו

שזה לא יעזור אמר שיגיד לה שעיקר תפקיד האם בחינוך ילדיה הוא שהילדים ירגישו שאמם זו החברה הגדולה ביותר שיש להם בעולם ואם תתעקש הרי לקחה את הטפל והניחה את העיקר. [א. ה. שרק באופן זה יכולים הילדים לפרוק להוריהם את כל אשר בליבם ויכולים ההורים להדריכם מתוך אהבה בדרך הטובה לעזור להם לעבור את כל הנחשולים שנערמים בדרכם], וסיים רבינו זצ"ל שצריך לנהוג בחכמה, והוסיף לו שיכול לשאול זאת גם לבעל אילת השחר. [שידע מו"ר שאותו בן עליה מקורב גם לבעל אילת השחר].

כאשר נשאל מו"ר מה לעשות כאשר הילד לא רוצה לבוא לבית הכנסת. השיב לתת לו סוכריה ואם בכל אופן לא רוצה לבוא יש להניחו לנפשו דחנוך לנער על פי דרכו ולא לפי הדרך של המחנך. [א. ה. כמובן שתלוי במהות הילד בגילו ובסיבת סירובו וד"ל].

והנה המשנ"ב [סי' ק"ו ס"ק ה'] כותב שמצוה לחנך קטנים לשמונה עשרה ערבית ושחרית, ושאל חכ"א למו"ר האם מוכרחים לחנך גם לתפילה בזמנה, והשיב דצריך לחנך אבל לפי הענין כיון שחנוך לנער על פי דרכו כתיב **דרכו דווקא**.

עוד שאל אותו הבן עליה שבניו רוצים לשחק איתו בחול המועד שח מט וחושש לביטול תורה. ושאל מדוע דווקא איתך ואמר כיון שאני יודע את המשחק. והשיב מו"ר שישחק אתם ותוך כדי יחשוב בלימוד, וכמו כן לתת להם לנצח. [באחד השיעורים אמר רבינו זצ"ל שתאות הניצוח

להישאר בסוף נוצח זה רוח שטות ששייכת ליצר הרע] ובהזדמנות
אמר שההערות שמתחדשים תוך כדי עשיית חסד הם
אלימי.

ואמר שבדידיה הוה עובדא. שתוך כדי טיפול
בילדיו נתעוררה לו קושיא אלימתא בפסחים [דף ט']
שכתוב שהכהן הלך לבדוק אם יש נפל בבור וטיהרוהו
דמסתמא עכבר וחולדה גררוהו, ותוס' כותבים שאיירי
כשרגלי הכהן עמדו ברה"ר והבור היה רה"י שאל"כ
עדיין היה לו להיות טמא בספק. ומו"ר שאל הרי בזה
שמתכופף הוי חציו ברה"ר וחציו ברה"י וכמו קרש ארוך
שחציו כאן וחציו כאן מסתמא יהיה טמא ולא טהור.
[כתבתי בקיצור, ועיין בהסכמת מו"ר לספר שפת שלמה בעניני טהרות
להגר"ש גרדנר שליט"א מקרית ספר שהרחיב רבינו זצ"ל בקושיא זו].
ושאל זאת לפני גדולי הדור ולא מצאו מענה. הרי
שקושיות שמתחדשים בזמני טירדה הם נעלים ביותר.

הוראותיו לשליח ציבור

מו"ר היה מבקש ומייעץ בהיותי שליח ציבור
בתפילת מנחה [לאחר השיעור ביום שישי] בביהמ"ד
צאנז כמה בקשות.

א לכוין קודם חזרת הש"ץ שאם לא יעלה לחובה
שיעלה לנדבה [ועיין במשנ"ב [סי' קכ"ד ס"ק י"ט] שהביא כן
מהשלחן שלמה, וע"ש הנוסח ומו"ר העדיף בנוסח הנ"ל שכולל יותר.
ואמר לי מו"ר דאפי' בשבת כדאי לנהוג כן להתנות קודם חזרת הש"ץ
כיון שיש סוברים שיש תפילת נדבה גם בשבת, ועיין אשי ישראל פ'
כ"ד הערה ס"ד].

ב] אע"פ שהנני מתפלל נוסח ספרד שאומר בקדושה "לעומתם ברוך יאמרו" כמנהג צאנז, וכן שאומר במקום אתה קדוש "לדור ודור".

ג] שאכוון להוציאו בקדושה מנקדישך ואילך ולא רק בקדוש וברוך וימלוך בלבד והיה זה מחמת שמו"ר האריך בתפילת לחש.

[והעירני אאמו"ר שליט"א ששם לב שמו"ר זצ"ל בהיותו שומע כעונה אע"פ שהיה באמצע תפילת לחש היה קופץ ברגליו באמירת קדוש וברוך כשאר הציבור, (וכהנהגת מו"ר מבואר במקור חיים להחות יאיר סי' ק"ד ס"ז וכן בשאלת רב דף כ"ה, אמנם בבן איש חי תרומה אות ו' ובחסד לאלפים ק"ד ז' ובכפופ"ת סוכה ל"ח ע"ב לא ס"ל הכי. הערת הגר"מ אטיאס שליט"א). שוב העירני הג"ר דב מלר שליט"א שגם שם לבו להנהגה זו של מו"ר בעמדו לצידו בעת התפילה, ושאל את מו"ר לאחר מכן האם כך ראוי לנהוג, והשיבו שכן ראוי לנהוג וכמבואר בגליון רע"א ריש סי' ק"ט [נוז"ל הגרע"א: וכשהגיע ש"ץ לקדושה אפשר דיכול להגביה רגליו לקפוץ עם הציבור להראות נפשו כאילו אומר עמהם קדושה עכ"ל]. והוסיף דאף שהמשנ"ב לא הביאו מכל מקום כן ראוי לעשות ואפי' במקום שאין שומע כעונה וכגון שאינו שומע את הש"ץ מכל מקום שיעשה כן בזמן שהציבור אומרים קדושה כיון שהענין הוא שבזה הוא מוכיח שהוא משתתף עמהם וכדמשמע בלשון הגרע"א. (מנהגו של רבינו זצ"ל היה גם בזמן ברכת כהנים באמצע תפילת י"ח לסובב את ראשו להקשיב לברכה עד סיומה)].

ד] מו"ר כשהיה ש"צ שם בביהמ"ד היה לובש גארטל כמנהג המקום.

מו"ר יעץ לתלמידו הגר"ש אלטמן שליט"א שכאשר חושש שאין תשעה עונים בחזרת הש"ץ ויש חשש אמן לבטלה שיאמר אחר שאומר הש"צ בא"י במקום ברוך הוא וברוך שמו "ברוך ה' לעולם" ובזמן אמירת האמן שיאמר את המשך הפסוק: "אמן ואמן" ואז גם על הצד שאינו מחויב נמצא שרק אמר פסוק בדברי הימים.

שלא לעבור ברמזור אדום

מורי ורבי הקפיד מאד שלא לעבור ברמזור אדום אפי' בשעת לילה מאוחרת שאף אחד לא נמצא ברחוב, מחשש שמא מהחלון יראה איזה ילד וילמד מזה, וטעם נוסף כדי שהאדם יתחנך שלא לעבור גבולות ודברים קבועים.

והמליץ על זה מו"ר את הפסוק בפרשת חוקת "וימאן אדום נתון את ישראל עבור בגבולו".

וידוע שהגריש"א זיע"א ראה פעם אדם עובר באדום, ואמר לו: רשע. והוא נבהל מאד, ושאל מדוע מכנהו כך, ואמר לו כי יש בזה שפיכות דמים, שילדים יראוהו וילמדו ממנו [ממקורבו הגר"י ברונפמן שליט"א].

זירז והמליץ למי שיכול להתחזק בתפילת ותיקין

רבינו זצ"ל הקפיד כל ימיו להתפלל ותיקין בנץ החמה (וכשנשאל האם להקפיד על נץ המישור או הנראה השיב ששניהם טובים וכך הוא עצמו היה נוהג שביום חול היה מתפלל בזמן המישור ובשבת בזמן הנץ הנראה ובימי חול שהיה בירושלים היה מתפלל שם את הזמן שבלוח א"י שהוא ביניהם) והיה מעודד ומייעץ זאת גם כסגולה להצלחה בהרבה ענינים, וכמה פעמים כאשר בקשתי לכתוב לי מכתב לספר חדש שעמדתי להוציא לאור אע"פ שישבנו במוצאי שבת בביתו כמה שעות בקשני שאבוא למחר לאחר ותיקין לקבל ממנו המכתב כיון שרצה לזרזני כמה שאפשר להתחזק בזה. [הגאון רבי יחזקאל מאיר שליט"א כתב ששמע מרבינו בענין נץ הנראה שהג"ר נתן שולמן שליט"א אמר לו בשם החזו"א דאפי' להני דסברי דבתר הנץ הנראה אזלינן, ולפי דבריהם יש חילוק לכאו"א לפי מקום עמידתו אם בשפילה או בהר אימתי תחילת היום לגבי ראית החמה, מכל מקום כל זה דוקא כשעומד ע"ג דבר טבעי כגון ע"ג הר אבל בבנין גבוה (כמו מגדל השלום בת"א) שהעומד בראשו יראה החמה בהפרש כמה דק' קודם ודאי לא אזלינן בתר ראיתו אלא לפי הראיה מן הקרקע. עוד אמר רבינו בשמו ששמע ממרן החזו"א זצ"ל דבהר תלול כו"ע מודו דלא אזלינן בתרי' אלא רק בהר שהולך בשיפוע שייך לדון דבתר ראייה ממרום ההר אזלינן].

שח לי הג"ר יצחק כהן שליט"א שהיה רגיל להתפלל ותיקין ונחלש אצלו הדבר קצת, וכשדיבר על כך עם רבינו זצ"ל זרזו לזה באמור לו אתמול הייתי בחתונה וראיתי חוט של חסד משוך על פני החתן ושאלתיו האם הוא התפלל ותיקין וענה לי בחיוב א"כ כדאי הוא הדבר להתחזק בו.

הוראותיו בעניני כתובה וסידור קידושין

שאלתי את מו"ר זצ"ל על מה ששמעתי פסק מרב מובהק ששם שלא משתמשים בו כגון חנה "יענטע" שאם בשם השני אין משתמשים כלל הרי זה כדין שם שנשתקע ומגרע הכתובה. ומכיון שנוגע לי פסק זה במקרה דומה שאלתי האם יש מקום לחוש ולכתוב כתובה שניה. והשיב מו"ר בפשיטות שאין צריך לחוש כלל וכיון שנקראה כן בזמן לידתה זהו שמה לכל דבר.

הייתי עד קיום בקידושין, ובכתובה שכחתי לכתוב בחתימה את שם משפחתי וכבר רשמתי מילת עד, והראתי טעותי למסדר הקידושין ואמר שבדיעבד שפיר דמי. אח"כ נזדמן לחתונה מו"ר זצ"ל וספרתי לו הדבר והגיב בזה"ל "לא כותבים שם משפחה בכתובה" ושמח לבי.

סיפרתי למו"ר שהייתי נוכח בכתובה שהיתה בזמן השקיעה ממש ולא היה שום קבלת קנין על הכתובה קודם לכן. ואמר לי מו"ר שאני יאמר לחתן [בהצנע באופן שלא יעשו כולם עסק מדבר זה] שיכתוב בעצמו עוד כתובה אחרת בכתב ידו ויהדקנה לכתובה הקיימת ובזה"ל: אני פלוני בן פלוני מתחייב לאשתי פלונית בת פלונית סך מאתיים זוז בשביל כתובה. ויש לה עוד כתובה אחרת וידה על העליונה לגבות באיזה שתרצה, וחתמתי שמי היום שמונה ועשרים לחודש אב שנת חמשת אלפים ושבע מאות ושמונים לבריאת העולם פה עיר [מקום הכתיבה הנוכחית] והכל שריר וקיים נאום ... [והוסיף

מו"ר שאין להחמיר בשורות ריקות דהנו"ב כתב שאין חסרון של יכול להזדייף בכתב יד]. [א. ה. יש לעיין מדוע לא סמך על המבואר בגיטין י"ח ע"א שבעסוקין באותו ענין נכתב ביום ונחתם בלילה כשר, וי"ל דבחו"מ סי' מ"ג סעי' י"ז כתב המחבר די שמי שאומר שעסוקין באותו ענין כשר רק בשטרי הלואה ולא בשטרי התחייבות שמתחייב האדם בקנין ובש"ך ס"ק ל"ו כתב שברמב"ם וש"פ לא חילקו בזה ואכתי טעון בירור, הלכתי עם אחד לשאול על כתובה של אביו שהיה כתוב בו משה בן רוני ושמו האמיתי וכן בפי רוב העם היה רנה וכתב מו"ר במקום כתובה חדשה ואמר לו שיקח זאת לאביו שיחתום בו והוסיף שזה רק לפי שעה (ככדור אקמול) אבל צריך לכתוב מחדש כנוסח הרגיל].

היה נוהג מו"ר שכאשר עורך כתובה להוסיף בצד העדים גם נוסח של כתובה בכתב ידו בזה"ל: גם אני החתן מודה על כל הנ"ל ביום הנ"ל ובמקום הנ"ל עכ"ל.

באופן שלא נעשו פסים בכתובה אע"פ שיכול להזדייף, כיון שהבעל חתום בדיעבד כשר, דכן כתב הנו"ב שבמקום חתימת בעל לא חיישינן ליכול להזדייף.

כאשר לא היה כתוב "מדאורייתא" לא חשש לזה מו"ר כל כך.

באופן של היה כתוב "וקיים" עם שתי יודין אמר מו"ר שאין זה לעיכובא.

באחד מהמוצש"ק שלמדתי עם מו"ר הגיע חתן בערב חתונתו כדי שמו"ר יערוך לו את הכתובה וראה מו"ר שהחתן אינו יודע כלל מה שהולך להתרחש למחרת בסידור קידושיו ואמר לו מו"ר שהוא יכתוב לו את סדר הדברים שהולכים לעשות מחר תחת חופתו

ויראה שאי"ז מסובך כלל ולקח מו"ר דף חלק ורשם י"ט כללים ונתנם לחתן. וצילמתי לעצמי ג"כ את אותו הדף והנני להעתיקם כאן שמא יביאו הדברים תועלת. ואלו הם.

א. שהחתן לפני הקידושין יאמר לעדים שרק הם עדים.

ב. שהעדים לא יהיו קרובים ולא נוגעים (לא שדכן ולא קייטרנג וכיו"ב). [א.ה. וקרובים היינו לא רק לחתן ולכלה אלא גם כשקרובים זה לזה, ועיין ספר הנישואין כהלכתם פ"ח סעי' נ' מש"כ לחלק בין קיבל השכר מקודם או לאו ע"ש].

ג. שהעדים לפני חתימתם יקראו את הכתובה.

ד. לפני החתימה של העדים צריך לעשות קנין. [א. ה. ושמעתי שהקפיד רבינו זצ"ל שהעדים יחתמו סמוך למילה נאום].

ה. החתן יקרא את הכתובה. הקנין ע"י מטפחת ששייכת לאחד העדים או שיקנו לו, [א. ה. פי' שיקנו אחרים סודר להעד לעשות בו הקנין] והחתן צריך להגביה המטפחת שלשה טפחים (30 ס"מ מהשולחן). [א. ה. שח לי תלמידו הגרמ"ו שליט"א שבסידור קידושיו לא ראה מו"ר שהגביה את הכתובה ג' טפחים ועל כן בקשו אח"כ בעת הריקודים שיכתוב עוד כתובה בכת"י כהנוסח הנ"ל ויהדקנה לכתובה הקיימת וזה אינו צריך קנין (ואח"כ ראו בתמונות שאכן עשה קנין כדת אבל רואים את מו"ר שמסתכל באותה שעה לכיוון אחר וכיון שלא ראה זאת בעיניו חשש מו"ר, ועל כן בקש שיעשה כנ"ל להיות בטוח שלא יצא מכשול מתח"י), ובעיקר הדין עיין בסדר הגט למהר"ם ר' יוזפש שנדפ' באה"ע סוס"י קנ"ד אות רכג שהחמיר בזה ובפתחי תשובה שם ס"ק ב' הביא מגט מקושר שהוכיח מהרמ"א סי' קל"ט שהיקל בזה].

ו. אפר על ראש החתן לפני החופה.

ז. החתן והכלה שיצאו בברכות ושהמסדר קידושין יכווין להוציאם. [א. ה. והוסיף מו"ר בע"פ שהחתן לא יאמר כן למסדר מחשש שיפגע אלא יכווין בעצמו ודי].

ח. לפני הקידושין לכסות הכלה בהינומא ושהעדים יראו. [א. ה. שמעתי שרבינו זצ"ל אע"פ שהקפיד כל דבר לראות בעיניו שנעשה כהוגן מכל מקום בכיסוי ההינומא אמר לעדים לעשות כן ולא הלך יחד עם העדים לראות שעושים כן].

ט. שהחתן יקנה את הטבעת בקנין. [א. ה. יש מקפידים שיקנו בשבילו בכסף דקנין כסף דאו'].]

י. הכלה מימין החתן. בעת שהכלה מתקרבת לחופה פוסע החתן לקראתה.

י"א. שבע סיבובים, [א. ה. לכיוון ימין הכלה] ולשיר מי אדיר.

י"ב. שהעדים יקחו הטבעת לפני הקידושין ויאמרו שהיא שוה פרוטה, ושהכלה תשמע זאת.

י"ג. שהעדים יראו נתינת הטבעת, וגם ישמעו הרי את מקודשת לי וכו' ושהצלם לא יצלם אז.

י"ד. הטבעת מיד ימין ליד ימין של הכלה באצבע הסמוכה לאגודל.

ט"ו. כדת משה וישראל – לגמור הל' לפני נתינת הטבעת ומיד תוך כדי דיבור לגמר לשים על אצבעה

שתכין מקודם. [א. ה. שח לי תלמידו הגרמ"ו שליט"א שמו"ר סידר לו קידושיו ובהיותו בחדר היחוד נכנס מו"ר יחד עם העדים ואמר להם שיש מנהג (הוסיף כן כדי שלא להפחידם) בחדר יחוד לקדש שוב בטבעת ועל כן שהאשה תקנה לו את הטבעת ויקדש שוב והדגיש לו מו"ר שיקפיד ליתן לה את זה תוך כדי דיבור לגמר האמירה וחזינן דס"ל למו"ר שהוא לעיכובא אך יתכן שהיה שם עוד חשש מסיבה אחרת שמחמתה אמר מו"ר לקדש שוב כגון שאחד העדים חשש שלא ראה הנתינה וכדו'].

ט"ז. אחרי שנתן הטבעת שובר את הכוס.

י"ז. מסירת הכתובה מהחתן לכלה שהעדים יראו.

י"ח. היחוד בחדר סגור, שהעדים יבדקו, לסגור בפנים במפתח, ושהעדים יעמדו בחוץ מהסגירה שמונה דקות.

י"ט. בברכת נישואין קודם בפה"ג, ואח"כ שהכל ברא לכבודו, ובדיעבד הסדר אינו מעכב.

כ. [א. ה. שמעתי שהיה אומר לחתן שישכור מבעל האולם או שלוחו את מקום ההינומא מקום החופה והחדר יחוד. ושיתן החתן מעות לבעל האולם עבור הקנין.

ל"א. [א. ה. עוד שמעתי שהקפיד רבינו להביא לכוס יין גביע כסף ואם לא היה בדיעבד היה לוקח גביע זכוכית. (ואולי טעמו להעדיף את כוס הכסף שלו שידע בבירור שיש בו שיעור חזו"א)

והיה מעשר את היין קודם הסידור קידושין. וכן היה שותה רבינו מהיין רוב רביעית.

סנדק סגולה לעשירות

סיפר תלמידו אהובו הג"ר יחיאל בויס שליט"א שהיה נוכח כאשר דברו על הרמ"א שסנדק זה סגולה לעשירות והזכירו את הגר"א בביאורו שכתב שלא ראה מימיו סנדק שהתעשר ואמר מו"ר שמכל סנדקאות שהיה לו הרויח, פעם אחת הרויח חמישים אלף ש"ח, ופ"א סכום אחר, ובעל הקהלות יעקב אמר שאצלו הברכה חלה בספרים.

פסק נפלא של בעל האבן ישראל

יום למחרת הלוייתו של בעל אבן ישראל ראב"ד ירושלים הגרי"י פישר זצ"ל אמר לנו רבינו שהלך אתמול להלויה ויאמר איזה פסק נפלא ששמע בשמו. שאחד קנה חלקת קבר וכאשר הלך לראות בעיניו את חלקת קבורתו הוא רואה שמקום זה הוא בין שתי נשים ומנהג העולם להחמיר בזה אפי' אצל בני משפחה וא"כ זה מקח טעות. והציע טענתו לפני הגרי"י ואמר לו שאין כאן מקח טעות כלל כיון שהחברה קדישא כאשר יבוא זמנו לאחר אריכות ימים יצטרכו להעמיק באדמה ולחפור בור עמוק יותר מהרגיל ובזה יגרם שלא ישכב בין שתי נשים כיון שהוא יהיה עמוק יותר מהם וזה לא דאגה שלו רק של הח"ק שתטפל בו. עכ"ד. [ודנתי לפני מו"ר שמהמנהג

להחמיר בקבורה יש ללמוד דמיצוע הוא לא רק כשעובר ביניהם אלא גם כשעומד או יושב ביניהם כמו שמצוי כשיושבים בני משפחה ע"י שולחן דבאופן שיש בנות מב' הצדדים יש שדנו שאי"ז מיצוע כיון שאינו עובר אך מהמנהג להחמיר בקבורה ל"מ כן. והסכים מו"ר לדברים].

ואמר רבינו זצ"ל שהמוסר השכל ללמוד מכאן שהרבה פעמים אדם נמצא בין הפטיש לסדן והוא בסערת רוחות העצה לזה היא להנמיך את עצמו ולהתכופף עוד יותר לתוך האדמה ובזה יפטרו בעיותיו.

והוסיף רבינו זצ"ל שפסק זה מזכיר את מה שסיפר לו הגאון הרב אונגר זצ"ל אב"ד חוג חתם סופר בני ברק. שכידוע לחתם סופר היה תלמיד גדול רבי הלל קאלאמייר זצ"ל שהיה דרכו לצאת כל יום בשעה מסוימת מביתו לשמוע את שיעורו של החת"ס. ויום אחד נתנכלו ללעוג לו שתי נערות שכל אחת מהם נעמדה בצד אחד של הדרך וידעו שלא ימצע ביניהם וימצא בבעיה, וכאשר ראה זאת רבי הלל מה עשה קפץ קפיצה לגובה ועבר מלמעלה שבזה נמצא שלא מיצע ביניהם. וסוף הסיפור שם היה שהנערות איבדו את הכרתם ובאו משפחתם להתחנן לחת"ס ובקש מתלמידו שימחל להם ורצון יראיו יעשה ונתרפאו.

מהיכן דנתוני

סיפר רבינו זצ"ל ששאלו את בעל חזון יחזקאל רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל שאלה בהלכות ריבית ופסק להם, ואח"כ שאלוהו מהיכן למדת לפסוק כן.

והשיב דכידוע יש הבדל בין הוראה בחושן משפט להוראה ביורה דעה. שבחשן משפט כאשר שואלים לאחר הפסק דין מהיכן דנתוני חייב הדיין להשיב, משא"כ ביו"ד שאין הרב המורה מחויב בכך. ואילו הלכות ריבית קבע הטור ביורה דעה א"כ דינם כיו"ד שאינו מחויב לומר את נימוקי הפסק שמחמתו דן לפסוק כאחד הצדדים ולחייבו או להפסידו בממונו. [א. ה. ובספר פניני רבינו יחזקאל להגרמ"מ שולזינגר זצ"ל לא הביא מעשה זה אבל הביא עוד חידוש של הגר"י בענין זה והוא שהחויב לומר מהיכן דנתוני בחו"מ הוא רק לאחר שכבר הנידון שילם את הממון שחוייב על פי הדיין וכתב שסיפרו הוראה זו להגר"ח מבריסק זצ"ל וקלסי' והביא שם שמצא כן ג"כ בשו"ת רדב"ז ע"ש].

זהירותו בממון חברו

שח לי אחד ממקורבי רבינו זצ"ל יום אחד כשהלכנו יחדיו הוצרך לפתוח איזה דלת של אולם להניח דבר מה, ואח"כ הלך לביתו. וכאשר הגיענו סמוך לבית אמר מו"ר שחושש שבגלל פתיחת הדלת של האולם הצלחות שהיו שם זזו ושמא אחת מהם נשברה, וחזר מביתו לאולם ובדק צלחת צלחת. וכאשר נשאל הרי החשש רחוק כל כך ומדוע כל כך טורח, השיב שאם אפשר לבדוק מדוע לא לעשות זאת.

כמה נזהר רבינו זצ"ל שלא לעבור בשביל של אנשים פרטיים, אפי' שכולם עוברים שם שנים רבות, ויש כאן קולא של מיצר שהחזיקו בו רבים מכל מקום לא

רצה לסמוך על כך והיה לפעמים עושה עיקוף גדול מסביב כדי שלא לעבור בשבילים אלו.

רבינו זצ"ל אמר ששמע מפי עד ראייה מעשה שהיה אצל מרן החזו"א זצ"ל שנסע לת"א להשתתף בשמחת א' ממקורביו, ולאחר השמחה נאלץ להמתין לרכב שיחזירו לבני ברק. בעת ששהה במדרכה שמחוץ למקום השמחה הוצע לו לישב על כסא עד שיגיע הרכב, וסירב לכך בנימוק שבכך העוברים והשבים במקום יצטרכו לעקוף את המדרכה. [שוב ראיתי הדברים בס' מעשה איש ח"ז עמוד קס"א].

סיפרו שכאשר הוכרח להוציא ספר מהאוצה"ס והגבאי לא היה במקום שיוכל לבקש ממנו רשות, הזיז רבינו את שולחנו מחדרו [שהתחבר עם אוצה"ס] והכניס חלקו לתוך אוצה"ס ואז התיישב בראש השולחן שבתוך אוצה"ס כשהספר בידו והלומדים עמו ישבו מחוץ לדלת של האוצר ובאופן זה למדו. דלהוציא הספר לא היה מוכן דכל זמן שאין רשות לא ראה שום הוראת היתר אפי' לא לצורך אמירת שיעור וכדו'.

בכמה הזדמנויות ראינו שרבינו זצ"ל מתקשר ומבקש רשות מאנשים להשתמש בספר שלהם, וכאשר החברותא גם רצה לעיין היה מתקשר שוב להבעלים לבקש עבורו רשות, וכן היה חוזר ומבקש שיתן רשות לשניים ושלושה להשתמש יחדיו.

רבינו זצ"ל סיפר ששאלו את גדולי הדור על סוחר בקנדה "דרייער" גדול שנמצא בבית הסוהר האם

מחויבים לתת עליו ערבות ועי"ז ישחררוהו או שיש לחשוש שימשיך לרמות אחרי שיוציאוהו, ופסקו הגדולים שב ואל תעשה עדיף. [בהזדמנות שאלתי את רבינו האם אפשר לתת מתנות לאביונים למי שיש לו ממה לחיות אבל יש לו חובות גדולים שכאשר יפרעם לא ישארו לו מאתיים זוז לצורכי חייו האם נחשב לאביון. והשיבני שאם הוא "דרייער" אין לו דין אביון ואם הוא אדם ישר יש לו דין אביון].

תלמידו של רבינו זצ"ל האדמו"ר מזוועל ארה"ב [חתנו הגדול של בעל הדברי יציב] כאשר ראה את הקונט' אגן הסהר [מהדורה שניה] אמר דעו לכם שכל הדברים הכתובים כאן היה אפשר לראותם גם בזמן שלמדתי אצלו לפני ארבעים שנה. והוסיף וסיפר דפעם אחת הלכו בגשם שוטף והוצרכו למכסה מפני הגשמים ונכנסו לאיזה בנין של דיירים ואחד מהנכנסים רצה להדליק החשמל בחדר המדרגות ומנעו רבינו מלעשות כן ונימק טעמו שלהכנס מותר דזה נהנה וזה לא חסר אבל להדליק את האור הרי זה כבר חסר שגורם שישלמו יותר בחשבון החשמל.

בכמה הזדמנויות הזכיר רבינו זצ"ל את קושיתו של המכתב לדוד מדוע רבי ישמעאל בשבת [דף י"ב ע"ב] אמר לאחר שקרא והיטה דכאשר יבנה ביהמ"ק יביא חטאת שמינה הרי יש לו פטור של טעה בדבר מצוה ועשה מצוה שפטור מחטאת, והכא נמי הרי עסק במצות תלמוד תורה ותוך כדי כך אירע טעותו. והרחיב רבינו בכמה דרכים בזה. ובאחת הפעמים כשהזכיר את הקושיא בשמו אמר שהמכתב לדוד היה יהודי גביר

יהלומן שהצליח מאד בעסקיו בגלל עוצם ישרותו והישרות שזכה לה היא משום שעיקר עיסוקו היה בתורה וכאשר התורה עיקר והמלאכה טפל אפשר להישאר בישרות.

אחד מתלמידיו של רבינו זצ"ל רצה להיטיב עמו וכאשר הוצרך לסידור הגיש לפניו את סידורו של השליח ציבור [בזמן שהש"צ לא היה זקוק להשתמש בו] ומיד מיאן רבינו להשתמש בסידור ולקח לעצמו סידור רגיל וכאשר שאלו התלמיד לאחר מכן מדוע סירב השיב שהביהכ"נ קנה סידור זה בדמים יקרים יותר מסידור רגיל כדי שישמש את השליח ציבור ולא כדי שישמש את היחידים בביהכ"נ. [וכן מבואר בפמ"ג סי' תרצ"ד א"א ס"ק ה' שדבר שנקנה מכסף הקהל אין בזה את הכלל דניחא לי' לאיניש דליעביד מצוה בממונו הערת הג"ר עימנואל ברגר שליט"א].

באחד השיעורים אמר רבינו שמי שזכה במצוה ובא חברו וחטף לו את קיומה יש כאן איסור דאו' של גזל כיון שגזל זכויותיו של חברו.

אברך צעיר לימים סיפר לרבינו זצ"ל לפי תומו ששאל לאיזה מוכר על חפץ מסוים כמה כסף זה עולה כדי לברר בכמה הוא נמכר [והיה לו צורך בבירור זה לצורך עסקיו], מיד אמר לו רבינו שיש כאן איסור אונאת דברים לשאול מחיר כאשר אין לאדם שום צד לקנותו [עין בב"מ נ"ח ע"ב לא יתלה עיניו על המקח כשאין לו דמים] ואמר לו רבינו שיכול לתקן האיסור שאם ידאג לאותו מוכר שימצא קונה לחפץ זה בפעולה זו יתקן האיסור למפרע

דבזה יוברר שהרויח המוכר משאלתו, וטרר רבינו רבות לעזור לאותו אברך למצוא לקוח לאותו חפץ שבירר עליו כדי להצילו מן החטא.

תלמידו מקורבו הגאון רבי מתיתיהו דייטש שליט"א סיפר בשם בנו הבה"ח דוד הי"ו תלמיד בישיבת טשעבין שיום אחד בקש ממנו רבינו פיסת נייר ריק כדי לרשום איזה דבר הלכה שנתחדש לו, ולקח הבחור דף ריק שהיה מונח על השולחן במשרד הישיבה והגישו לרבינו, מיד אמר לו הרב שבדף זה אינו יכול להשתמש כיון שזה רכוש הישיבה, וכאשר נשתומם הבחור ותמה הרי כל הזמן הישיבה מחלקת דפים לבחורים לצורך חידושי תורתם אם כן מאי שנא, ביאר לו רבינו זצ"ל במתק לשונו כל פעם שאני משתמש בדף של הישיבה אני מבקש רשות מהמנהל אבל עכשיו הוא אינו נוכח כאן וא"כ מבקש אני ממך אולי יש לך דף אחר...

הקפיד מאד שלא לצאת לדרך אחר זמן תפילת

מעריב אפי' לדבר מצוה

מו"ר הקפיד מאד שלא לצאת לדרך לאחר שהגיע זמן תפילת מעריב קודם שהתפלל [עיין שו"ע או"ח סי' פ"ט ובמ"ב ס"ק י"ט]. ופעמים שהיו מזמינים אותו מחוץ לעיר למסור שיעור או לשמחה, והיה מתנה זאת שרק כאשר כבר ישב ברכב קודם זמן מעריב יוכל לנסוע שאם יאחרו הוא יהיה מוכרח להתפלל קודם לכן.

וכבר הזכיר הגאון רבי שמואל דויטש שליט"א בהספדו ששמע מעד ראייה שנתלזה למו"ר בעת נסיעתו לברזיל, שגם כאשר היו צריכים לעלות למטוס והיה חשש גדול שיפסידו את הטיסה הוא לא הסכים לעלות עד שיתפלל, ועמד להתפלל במשך עשרים דקות. והמציאות היתה שהמטוס חיכה לו אבל ראו אז דוגמא עד היכן לא היה אצלו שום הוראת היתר.

ואף בימי חולשתו סיפרו שראוהו יום אחד נשען על הגדר ברחוב עזרת תורה שחזר מלומר שיעור בישיבה והיה גופו חלש מאד. ושאל אותו אחד מן השכנים האם זקוק לעזרה, והשיב שבאים לקחתו בהסעה לביתו, אבל כדי שיהא נחשב שיצא לדרך קודם הזמן הוא יצא קודם לכן לחכות להסעה.

ובאחד מהשיעורים בימי חוליו הקדימו את השיעור בעשר דקות כדי שיוכל לסיים עשר דקות קודם לכן ולצאת לדרכו ואח"כ כיון שהוכרח להתעכב הלך כבר להתפלל במקומו הקבוע בביהכ"נ בית ישראל.

שח לי הג"ר דוב בעריש שניאורסון שליט"א [בנו של ראש הישיבה] שכאשר הוצרך רבינו זצ"ל לצאת לדרך היו הרבה פעמים עושים לו מנין לתפילה קודם צאתו, ובדרך כלל היו בחורים בישיבה שהיו מתפללים עמו. אבל באחת הפעמים שהוכרח לבקש מאנשים מבחוץ שיצטרפו להתפלל במנין יצאתי החוצה לבקש מאנשים שיצטרפו וקראתי לאנשים מנחה מנחה בקול רם כדרך העולם ובקש ממני רבינו שהוא עצמו רוצה

לקרוא להם וניגש אליהם בנוסח בקשה מיוחד וכך היה אומר בזה"ל: האם יש לכם קצת זמן, וכשנענה בחיוב פנה אליהם ואמר להם: יש כאן אנשים שאם יהיה להם מנין הם מעונינים להתפלל עכשיו מנחה ורציתי לדעת האם אתם גם מעונינים בתוכנית הזאת עכ"ל. ואחר כמה פעמים שראיתיו אומר כן באריכות לכל אדם שעבר שם וראה שאני תמה על מעשיו הבנתי מדבריו שטעמו הוא משום שאינו רוצה לגרום לאדם להיות בכלל זה שנמנו חבריו לדבר מצוה והוא לא נמנה עמהם, שמבואר בגמ' [ברכות כ"ו ע"ב וחגיגה ט' ע"ב] שהרי הוא בכלל מעוות לא יוכל לתקון [וע"ש בפ"י רש"י דזה רק כשאומרים לו בא עמנו והוא מסרב].

מבקשים רחמים פעמיים

מו"ר זצ"ל אמר ששאל לבעל הלהורות נתן הגאון רבי נתן געשטטנר זצ"ל מדוע בברכת המזון בברכת הטוב והמטיב מבקשים פעמיים בקשת רחמים. והשיבו ע"ד צחות דכיון שמבקשים באמצע ורווח כאשר יש פרנסה ברווח צריך שוב לבקש רחמים. [א. ה. כעין זה מיישבים בדרך צחות מדוע בתפילת רב בשבת מברכים מבקשים פעמיים יראת שמיים דכיון שמבקשים באמצע עושר וכבוד צריך שוב להתפלל על יראת שמים].

סיפר אחד ממקורביו שיום אחד עשה אצלו קידוש ואכל פת כסנין וראהו לאחר ברכת מעין ג' שהוא ממלמל ושאלו מה הוא אומר שם והשיבו רבינו דאומר ברכת

האורח דלהך גיסא דפת כסנין הרי זו פת גמורה הכא נמי דמחויב בברכת האורח על כן הוא אומרה מספק.

להתפך לבן ארץ ישראל באמצע יו"ט שני

כבר נתפרסם המעשה דלהלן ואעפ"כ הנני להביאו כפי שרשמתי לעצמי לאחר ששמעתי בחוה"מ סוכות תשס"ג. מורי ורבי זצ"ל סיפר שהוריו התגוררו בבלגיה ובאו לביקור בא"י וביום טוב שני הוריו טיילו באיזה גינה והנה עני לפניהם שמבקש צדקה והוציאה אמו ע"ה כסף מכיסה ונתנתו לעני ותמה אביו זצ"ל על מעשי' שהרי יו"ט שני היום ואמרה לו החלטתי להישאר בא"י.

ורבינו זצ"ל דן רבות במעשה זה [שצריך לאחר ההחלטה לעשות הבדלה, וכן לומר אתה חוננתנו. אמנם בביאור הלכה כתב שאתה חוננתנו תקנו רק במעריב ואם חשב כן באמצע תפילת מוסף של יו"ט צריך להפסיק מיד אפי' אם הוא שליח ציבור ובשחרית יעבור מיד לאתה חונן. וכן שמסתבר שתוך כדי דיבור יכול לחזור בו מהחלטה זו וכן שאם החליטה על תנאי שבעלה יסכים שיהני בזה התנאי ומספק אסורה במלאכה דהוי דבר שיש לו מתירים].

ובאחת הפעמים אמר רבינו שמחמת שתי סיבות הוא מאריך לספר עובדא זו. האחת דבגלל אותו מעשה הוא עומד כאן היום ליד הסטנדר ומוסר את השיעור, והשני כיון שיש בזה עילוי נשמה להוריו.

ובעצם הדבר ששייך באמצע היו"ט לשנות את הדינים, אמר רבינו שהדבר חידוש כיון שיש מקום לומר שהכל נקבע בכניסת היו"ט, אמנם ברבות הימים אמר הג"ר שמריהו גרינימן זצ"ל למו"ר שאדם שאל שאלה זו

למרן החזו"א זצ"ל ואמר שצריך להתיישב בדבר עם הגאון רבי חיים עוזר כי זו שאלה נכבדה.

ולאחר הרבה שנים סיפר מו"ר ששמע מבנו של בעל הלהורות נתן זצ"ל שאביו הגר"נ געשטטנר זצ"ל שאל זאת את החזו"א והכריע לו שנהפך לבן א"י. ושו"מ שכבר נדפס כן בשו"ת להורות נתן [חי"ב סי' כ"ז]. [ועל עצם הדבר שאשה יכולה להחליט בלא בעלה דבר זה אמר מו"ר מיוסד על המשנה בסוף כתובות הכל מעלין לא"י. והוסיף שאי"ז נחשב שמשנה ממנהגי בעלה דכיו"ב הכריע בשו"ת שבט הלוי שחתן שבא לישא אשה מא"י ודעתו לקחתה לחו"ל כל זמן שהם בא"י החתן חייב ביו"ט שני והיא נוהגת בו חול דכלפיו הוי דעתו לחזור וכלפיה הוי דעתה לנסוע. ודן מו"ר האם יכולה להוציאו בהדלקת נרות של יו"ט דאפשר דחשיבא כלאו בת חיובא].

התאמצות בחדס יכולה להציל מבאר שחת

כתב לי הגר"צ קריזר שליט"א, בחדש ניסן תשס"ז שמעתי ממורנו ורבינו זצ"ל מעשה נורא ואמר שמצוה לפרסמו מחמת כמה מוסרי השכל עצומים שנלמדים ממנו.

וזה היה דבר המעשה. נסעתי לרכסים למסירת שיעור עם נהג מונית חרדי, וסיפר הנהג שלפני כשנה נסע ברכבו עם עוד כמה אנשים להתפלל במירון בקבר רשב"י. וכשגמרו להתפלל היתה כבר השעה שתיים בלילה ובחוץ ירד גשם שוטף והיה קור גדול אולם ברכב היה מיזוג חמים ונעים ויצאנו לדרך. והנה בתחילת הנסיעה אנו רואים על אם הדרך מכונית שנתקעה ובעל

הרכב שאינו שומר תורה ומצוות מנסה לאתר את התקלה ומתקשה בדבר, ובהיות והנני מבין במכונאות התחלתי להרהר בקול האם כדאי לי לנסות לסייע בידו ויושבי המונית אמרו לי בכזה גשם וקור אתה רוצה לרדת לעזור לו לא כדאי לך, אבל לבסוף החלטתי שלא לשמוע לדבריהם וירדתי מהרכב ואכן תוך עשרים דקות הצלחתי לאתר את התקלה ותיקנתי לו את רכבו. בעל הרכב כמובן לא ידע איך להודות לי והציע לתת לי מאה דולר אולם סירבתי מלקבלו ולא נשאר לו אלא לברכני בכל טוב ונפרדנו.

והנה לא עוברים רק כמה חודשים, והנני נוסע בסביבות תל אביב בשעה שלש לפנות בוקר וג"כ היה לילה גשום. ולפתע הרגשתי שיש תקר בגלגל והוצרכתי לחנות בצד ולהחליף לגלגל הרזרבי שיש לי. אמנם כאשר הגבהתי את הרכב עם הברזל [ג'ק] היות והקרקע הייתה בוצית הכל שקע בבוע, וגם הגלגל השני כבר לא היה במיטבו. ונאלצתי לעמוד בצד ולעצור איזה רכב שיוכל לעזור לי. והנה מיהו זה שעוצר לי, לא יאומן כי יסופר אותו הנהג שסייעתי לו בחזור ממירון ללא תשלום נזדמן לכאן ועצר לי לסייע בעדי, ההתרגשות שאחזה בשנינו הרקיעה שחקים ולקח כמה דקות עד שהתעשתנו, ואז התחיל להגיש עזרה ושמח עד מאוד על שיכל להשיב לי כגמולי הטוב עמו. ומאז נתהדק הקשר בינינו והזמנתי אותו לשבות בשבת קדש בביתי ולאט לאט הוא חזר ליהדות ונעשה בעל תשובה גמור וילדיו כבר לומדים בת"ת. וגם אחותו בתהליך של חזרה

בתשובה בעקבות כן. וכל זה מחמת אותו רגע שהחלטתי לסייע בידו בדרך חזרה ממירון.

לא נעשה עמו דבר

מו"ר זצ"ל באחד מימי הפורים שאל היאך יתכן שלא נעשה עם מרדכי שום דבר כל כך הרבה שנים הרי הוא הציל את חיי המלך. והשיב בדרך צחות שהטובה הגדולה ביותר שאפשר לעשות למרדכי זה לא לתת לו שום דבר שיוכל להמשיך לשקוד על תורתו ועבודתו.

בהזדמנות סיפר מו"ר שבא אליו בחור בבקשה שיבחון אותו על מסכת ב"ב עם כל התוס' ואמר מו"ר שהבחור ידע את כל התוס' בכל המסכת בצורה נפלאה (והוסיף דאע"פ שהוא חייכן וגישמאקר זה לא היה אצלו סתירה ללימוד). ואמר שדן עם הראש ישיבה מה לעשות בבחור זה והחליטו שעם הבחור לא צריך לעשות כלום כיון שאוצרו בקרבו, אך להוריו יש לשלוח מכתב שירו ממנו רוב נחת.

"עת לשמור ועת להשליך" [לחייב נכרי בהיזק של

גרמא]

מו"ר באחד השיעורים הביא את המעשה המובא בשו"ת ריב"ש [סי' תמ"ב] בשם מדרש חזית [והוא בקהלת רבה פ' ג' אות ו'] על אדם שנסע בספינה למדינת הים לצורך פרנסתו ובחזרתו היה קשה לו להרדם ועלה לסיפון והנה הוא שומע את רב החובל

אומר לחבריו הבה נהרגהו וניטול את ארגז כספו ונתחלק בו, והתפלל לקב"ה שיתן לו עצה להינצל מידו עד שעלה רעיון במוחו, וכך עשה התחיל לריב עם משרתו על הארגז איזה כסף הוא שלו ואיזה של חברו ומתוך רוגז לקח הארגז והשליכו לים לעיני כולם וכשהגיעו ליבשה אמר שהולך להביא את דמי הנסיעה ושימתינו לו והביא שוטרים ותפסו את רב החובל והעידו בהם והוצרכו למכור ביתם לשלם לו על הארגז שהפסיד בגללם. וכאשר שאלוהו השופטים מהיכן עלה לך הרעיון להינצל כך, השיב מדברי שלמה בספר קהלת שאמר "עת לשמור ועת להשליך".

ואמר מו"ר שמכאן מוסר השכל שמכל צרה הבאה לו לאדם יכול למצוא עצה להחליץ ממנה רק שיתפלל לקב"ה ויעמיק במחשבתו למצוא את הדרך הנכונה. והוסיף עוד לפרש דמה שחייבוהו השופטים את רב החובל יש לומר דהרי הוא כדין המבואר בשו"ת אחיעזר [ח"ג סי' ל"ז סוס"ק ד'] שגוי מחויב גם כאשר מזיק את חברו בגרמא. [ע"ש שמוכיח כן מסוגיא דמצמצם]. [ובספר תולדות אדם להגר"ז מוולוז'ין זצ"ל הביא ג"כ מדרש זה וסיים שם בזה"ל: וישמח הצדיק [פי' הצדיק רבי זלמלה' מוולוז'ין זצ"ל] מאד על דרוש הנפלא הלזה הנובע מעומק פשוטו של מקרא ויאמר אליהם ראו אחי הטוב הצפון במליצת כתבי הקדש, כי מלבד שהם מאשרים את הנפש לחיי עולם גם מכשירים אותה להצלחת קנינים הזמנים ונותנים לאדם דעה והשכל בכל מנהגיו].

קידוש על הכוס שלא במקום סעודה

שח לי נכדו של רבינו הג"ר ברוך שליט"א שכאשר זכה לשמש בבית"ח שערי צדק את סבו רבינו זצ"ל בליל שמחת תורה [יומיים קודם פטירתו] כאשר נכנס לחדרו לאחר שכבר הוא עצמו התפלל וסעד, בקש ממנו רבינו שיעשה בשבילו קידוש של יו"ט על הכוס, ושאל את הסבא שהרי אי"ז קידוש במקום סעודה (שהרי לא היה באפשרותו לאכול מוצק כלל כבר מליל יו"ט ראשון והילך) והשיבו שאעפ"כ יקדש לו על הכוס עכ"ד.

[ויש לבאר הנהגה זו דס"ל לרבינו זצ"ל לעיקר כמו שהוכיח בתשו' משכנות יעקב [או"ח סי' ק"ו עמו' צ"ה ד"ה וראיתי] שהביא ב' הוכחות שאע"פ שקידוש במקום סעודה הוא לעיכובא מכל מקום גם מי שאין לו אפשרות לסעוד מחויב לברך על הכוס דשני ענינים חלוקים הם חדא קידוש על הכוס ועוד קידוש במקום סעודה [וראיתיו עצמות חדא מברכות דף ל"ג ע"ב דרבינא אמר לרבא דהמבדיל בתפילה צריך להבדיל על הכוס דומיא דקידוש שאע"פ שקדש בתפילה חוזר ומקדש על הכוס וצ"ב דהתם מחויב כן משום קידוש במקום סעודה ועל כרחך שיש בזה גם ענין בפני עצמו. ועוד הוכיח מתענית כ"ד ע"א שמבואר דהיו עניים שאילפא הוציא אותם על הכוס ומשבחים מעשיו אע"פ שלא היה במקום סעודה] והגר"מ וקנין שליט"א בספרו מר דרור הביא משו"ת אמרי יושר סי' ר"ב דפליג על המשכנ"י אמנם מדברי תשובות הגאונים שנדפס בס' שערי תשובה סי' קי"ד וכן מדברי הרוקח והעתים בהל' קידוש הביא דמוכח מדבריהם כהמשכנ"י ומה שהוכיח המר דרור שם מדברי הביאור הלכה (סי' רע"ג ד"ה לאלתר) שכתב דמי שקדש במקום אחד שיזהר שלא יסעד במקום אחר דאז יוברר ששתייתו הראשונה היתה שלא כהוגן דאין קידוש אלא במקום סעודה ומוכח כהאמרי יושר ולענ"ד יש לדון דמי שבאפשרותו לסעוד אסורה לו השתיה קודם שקיים הדין של קידוש במקום סעודה אבל מי שבל"ה אינו יכול לסעוד שפיר מותרת לו השתיה (ולכאו' מוכח כדברינו מדלא כתב המשנ"ב שברכת הקידוש תהא לבטלה אך יש לדחות דדמיה להריטב"א לענין נט"י וממילא רק שתייתו נפסלת ואכמ"ל) ונתבארה

היטב שיטת רבינו זצ"ל. (ועיין בסדר קידוש והבדלה להגרש"א שטרן שליט"א בשביבי אש סי' ה' אות ז' שהרחיב בזה) ובארחות רבינו [ח"א עמוד קי"ב] הובא מהחזו"א דמי שכל אכילתו ומזונו היא ירקות היינו הסעודה דידיה ויכול לקדש דנחשב מחמת כן לקידוש במקום סעודה, (והעירוני דכן מבואר בהגהות היעב"ץ לפ' ערבי פסחים) ובס' האיש משה ח"א עמוד קנ"ג נמי הביא כן מהחזו"א וע"ש בהערות בעל דרך אמונה שהוכיח מזה שתיקן משה ברכת הזן על המן אף שאינו פת, ודן שם לפי"ז דגם כשחשבו לטעום במן טעם של פרי ג"כ ברכו ברכת הזן. ואפשר שרבינו היה סבור דהנוזלים ששתה הם הוו במקום סעודה דידי' וצ"ע].

ברוחניות צריך לשאוף למקסימום

באחד מהשיעורים על דיני בסיס אמר רבינו זצ"ל בסיום דבריו שהלכות בסיס משתקפים היטב בחיי האדם דכמו שחפץ שמשמש לדבר הוא נטפל אליו ונעשה כמוהו, כמו כן האדם שמשרת את הקב"ה נעשה דבוק להקב"ה וזוכה לסייעתא דשמיא לאין שיעור בכל מעשיו, אבל כל זה בתנאי שייחד את עצמו רק לעבודת ה' אבל כאשר מייחד את עצמו גם לעונג ותענוגות העולם [וכלשון מו"ר שנעשה בסיס גם לגלידות ופיצה וכדו'] בטל ממנו דין הטפילות ומתנהגים עמו בהנהגה אחרת לגמרי.

בהזדמנות הביא רבינו זצ"ל ששמע מרבו בעל החזון יחזקאל זצ"ל שברוחניות צריך האדם לשאוף להגיע למקסימום, למאה אחוז שהיכולת בידו לעלות, כיון שאם ישאף רק לחמישים אחוז מיכולתו ויסתפק בזה, לא יתקדם כלל וכלל. [א. ה. עיין בברכות דף נ' ע"א שבבקשה על רוחניות צריך לבקש בלי שיעור הכל בכל מכל כל ויליף

לה מקרא דהרחב פיך ואמלאהו משא"כ בבקשה על גשמיות יש שיעור לבקשה].

באחד השיעורים שהביא רבינו חידוש מספר בדי השולחן על יו"ד אמר רבינו שזה ספר נפלא ובטוח שלא פסק פומי' מגירסא וזכה לסייעתא דשמיא שבלא סייעתא מלעילא אין אפשרות כלל לזכות לחיבור זה.

הנהגות במלוא מלכה

ראיתי שמו"ר זצ"ל הקפיד מאד לאכול סעודה רביעית [מלוא מלכה] קודם חצות, וברוב הפעמים היה מסמיך זאת לאחר הבדלה, והקפיד לאכול סעודה ממש בנטילת ידים, וכן לאכול בה תבשיל ולשתות בה חמין, [עיין שבת קי"ט ע"ב חמין במוצ"ש מלוגמא], ובאמצע הסעודה היה נוהג רבנו זצ"ל לומר את תפילת הירושלמי והיה אומר במתינות ובכוונה את כל השערים המוזכרים בתפילה שם.

והיה גם ממליץ רבינו זצ"ל לאנשים אחרים לומר את זה כסגולה להצלחה [ואחד מחשובי התלמידים שאל את רבינו בזמן שהיה רבינו חולה שרוצה להתחזק בדבר מסוים לרפואתו ומה הדבר שרבינו ממליץ לו לקבל, ואמר לו שיקבל על עצמו לומר את תפילת הירושלמי במוש"ק, ואמר החכם לרבינו שכבר רגיל לאומרה, אמר לו שיתחזק בה יותר] [ובאחת הפעמים ראיתי שכאשר הביאו לו במלוא מלכה קומפוט הוא פטר את הברכה באכילת שקד לצאת מידי ספק ברכה].

אמר מו"ר שאינו מבין טעם מדוע שלא לעשות מלוח מלכה במוצאי יום הכיפורים שחל בשבת אלא שאי תניא תניא [עיין בספר שבת שבתון שכתב שאין מצוה ובספר תשית לראשו הביא מהדברי יואל שנקט בפשיטות שיש מצוה].

על מי מותר לומר בשידוכים שאין לו יראת שמים

שמעתי מבעל המעשה: בתקופת בחרותי הייתי מזלזל ל"ע בזמן קריאת שמע והייתי מפסיד הרבה פעמים זמן ק"ש (מתוך שהייתי שקוע בשינה). באותה תקופה הייתי שומע מרבינו זצ"ל שיעורים בישיבתו בימי רביעי (השיעורים על פרשת השבוע), ובאחד השיעורים לפתע אמר רבינו בהחלטיות כדלהלן: בחור שמזלזל בזמן קריאת שמע לדעתי מותר לומר עליו בשידוכים שאין לו יראת שמים, ושוב חזר רבינו על משפט זה. אני ניסיתי להתווכח עמו ולומר לו שיתכן שהבחור אנוס כיון שהוא עייף מאוד, אבל רבינו לא ויתר ואמר בתוקף שעדיין הוא סבור שמותר לומר עליו שאין לו יר"ש על כל המשתמע מכך. ומספר הנ"ל חדרו בי הדברים כארס של עכנאי (וכי רק זה חסר לי שר' אברהם יחשוב עלי שאין לי יר"ש על כל המשתמע מכך), ומאז התחזקתי מאוד בענין השמירה על זמן ק"ש כחוק ולא יעבור.

כמה הדברים מבהילים, כיון שבעיני ראיתי הרבה פעמים שהיו מתייעצים עם מו"ר על שידוכים והיה בגאונותו משיב על בחור פשוט ומדגיש את מעלותיו באופן שהיו חסרונותיו בטלים ברוב ואילו כאן התיר

לומר בפירוש על בחור שאין בו יראת שמים על כל
המשתמע בכך.

כמו כן סיפר הגאון רבי יהודה פרנקל שליט"א
שזוכר לערך בשנת תש"ל ששאלוהו האם להעיר בחור
לזמן ק"ש של מג"א ואמר שודאי שכן הדבר והלך בעצמו
להעירו. [העירוני דבמג"א מבואר דהמפסיד זמן ק"ש אי אפשר
לצרפו לזימון דהוי מעות לא יוכל לתקון].

הדרכותיו לבחור מבוגר בשידוכים

שח לי אברך חשוב [שחיכה הרבה שנים למציאת בת זוג]
כמה הדרכות שקיבל ממו"ר זצ"ל בתקופת השידוכים
שהיה רגיל להתייעץ עמו. ונראה שיש תועלת בפרסומם
על כן הנני מציגם בזה ואלו היו תוכן דבריו: תחילת
הקשר שהיה לי עם רבינו זצ"ל שפגשתיו לפני חמש
עשרה שנים וספרתי לו שהנני מחפש כבר הרבה זמן
שידוך מתאים ומיד לקחני מו"ר לצד הדרך והתחיל
להתעניין בי ובמבוקשי ובתוך הדברים אמר לי בזה"ל:
ומה עם השאלה שלא נעים לי לשאול אותך, וכאשר
לא הבנתי במדויק את כוונתו המשכנו את השיחה ואז
שוב חזר ושאל את השאלה הנ"ל, ואמרתי לו: הרב
מתכוון לשאול את הגיל ומיד אמר כן כן לזה הכוונה.
וראיתי איזה חכמה היתה לו להנעים לשני גם במקרים
שכבר מוכרחים לשאול אותו דבר לא נעים לתועלתו.

עוד שח לי הנ"ל: הרב הציע לי באותה שיחה
בחורה שמבוגרת ממני בשנה והתלבטתי האם לקבל

את ההצעה. ואמר לי רבינו זצ"ל במתק שפתיו: הבט נא הרי אילו כאשר היית בן עשרים היו מציעים לך נערה בת עשרים ואחת האם זה היה סיבה לא לשמוע ? א"כ מדוע כשאתה בן 26 מפריע לך שהיא בת 27.

עוד שח הנ"ל: דיברו בי נכבדות עם איזו בת שחשתי מאד שאין רצונה בבעל שישקיע את כל עיתותיו לתורה. והתייעצתי עם רבינו זצ"ל והשיב לי: תראה אם אתה תרצה ללמוד בכל הלב היא תבטל את רצונה מפני רצונך, אבל אם היא רואה שאתה גם לומד וגם רץ לקרוא עיתון, ואז נקב רבינו את שמות אחד השבועונים הידועים, בזה היא תראה שאין רצונך כל כך ללמוד וממילא כך גם יהיה כל יחסה ללימודך. ואמר הבחור שעשה עצמו כאינו שומע טוב, אבל מו"ר שוב חזר שאם אתה תלך כל פעם לקרוא עיתון פלוני גם היא לא תעריך כל כך את לימודך.

ומוסיף הנ"ל לספר בזה"ל: באותה תקופה היה לי קביעות ללכת כל יום חמישי למכולת שעל יד הישיבה ובעל המכולת היה נותן לי את אותו השבועון שרבינו נקב בשמו והייתי קורא בו, וראיתי איזה סייעתא דשמיא שמלווה את רבינו זצ"ל לומר את המילים המתאימות במקום הנכון. וסיים הבחור שהדברים חדרו ללבו ומאותה שיחה חדל ממנהגו זה.

הרבה פעמים ראינו שמו"ר מחליט בצורה נחרצת בהתלבטויות של הורים בשידוכים, ואע"פ שהיה מיראי

ההוראה, בדבר שידע שאי אפשר לעשותו ע"י אחרים
היה עושה זאת בעצמו.

בספר הנפלא מעשה איש [ח"ה] הובא שמורי ורבי
סיפר על מרן החזו"א זצ"ל וז"ל: הציעו שידוך לת"ח
אחד עבור בתו, והאב התלבט ולא ידע כיצד להחליט, כן
או לא. הוא הגיע להתייעץ עם החזו"א, החזו"א קם
מכסאו דפק על השולחן ואמר: "אני מצוה עליך לעשות
את השידוך!" [החזו"א ראה שאחרת היה נשאר האב
בהתלבטותו, וכדי לחלצו מכך הוצרך היה להשיבו
בצורה נחרצת כזאת].

לחפש בלימוד איזה דבר אשר נוכל לקיימו

הרמב"ן באגרתו הידועה לבנו כותב וז"ל: והוי זהיר
לקרות בתורה תמיד אשר תוכל לקיימה וכאשר תקום מן
הספר תחפש באשר למדת אם יש בו דבר אשר תוכל
לקיימו עכ"ל.

רבינו זצ"ל היה דרך לימודו בכל ענין שלומד מיד
לסכם את הדינים העולים מתוך הנלמד ומסכם למעשה
מה עלה לנו לדינא מתוך הנלמד. ובאחד השיעורים
סיפר שיהודי שאל את אדוננו הגר"א היאך עדיף ללמוד
האם בעל פה לגרוס את המילים או לסכם את הדינים
העולים. והראה לו הגר"א שהיו לו שני תלמידים שאחד
היה משנן המילים והשני מסכם הדינים, ושאלם האם
מותר לכהן להשתמש לצורך רפואה באבר של מת
והמשנן אמר שאסור והמעייין אמר שבשן מותר כיון

שבמשנה באהלות מבואר ששן אינו מטמא והראשון שרק חזר המילים אפי' שהבינם טעה כיון שלא הורגל לסכם לעצמו הדינים למעשה ממילא לא תפס שעל פי המשנה באהלות השתנה הדין. [וכמה פעמים הביא רבינו זצ"ל את פירושו של החת"ס על בשו"ת חת"ס חיו"ד בהקדמת פיתוחי חותם שבראש הספר בסופה שהביא שם בנו המכתב סופר איגרת אשר נמצאה בין אגרותיו של החת"ס ונאמר בה כתיב כחיצים ביד גיבור כן בני הנעורים וגו' דע מה שאחז"ל באבות ואינו נבהל להשיב כוונה הפשוטה שאל ימהר להשיב על דרך דכתיב משיב דבר טרם ישמע אולת היא לו וכלימה אך הרמב"ם ז"ל פירש בהיפוך אל תהי נבהל להשיב שלא יבהל וישתומם כשעה חדא עד שמשיב כי אם השב ישיב חיש להראות למקשה טעותו ושגיונו, ואומר אני כי שני הפרושים אינם סותרים זא"ז, ושניהם נשואים בנושא אחד כי בביתו ובחדרי מדרשו יעיין היטב, ואל ימהר להחליט שום סברא רק יחמיץ כל דין ודין עד שיהיה ברור ונקי כסולת נקיה ואח"כ יניחם בחדרי מוחו ומחשבתו למען יהיו מוכנים לפניו ביום שיבוא אחד לשאול או להקשות אל יבהל ואל ישתומם אך ישיב מיד ולא נקרא בזה משיב דבר טרם ישמע אחרי שכבר עיין בזה בבית מדרשו ולא המציא הדבר עתה הנה אחז"ל בני הנעורים פי' הנעורים בלילה על שקידת התורה ואומר אני כי בני אינם בנים הנולדים לו מאשתו אלא הם סברותיו וחכמותיו אשר הוליד ע"י ניעור הלילה ושקידה רבה וזהו פי' הקרא כחיצים ביד גיבור אשר זאת תפארנו שישלח חיציו מהרה לא יבהל ולא ישתומם רק שיהיה באופן טכסיסי מלחמה שהחיצים מוכנים באשפתו די והותר כן בני הנעורים אותן הלימודים שתוליד ע"י שיגע עליהם גם בלילה אשרי הגבר אשר מלא אשפתו מהם שלימודים ההם מסודרים לו בחדרי מוחו הרבה מאוד אז לא יבושו כי ידברו את האוייבים בשער בשערה של הלכה כי תשובתו תמיד תהיה לו בצידו ובאופן זה לא יבושו עכת"ד].

אל תטוש תורת אמך

מטו משמי' דמרן החזו"א זצ"ל שאין להתיר מנהג טוב שנוהג בו האדם מכח שכן נהגו אבותיו, וכגון אכילת שרויה בפסח שאם ההורים נהגו בזה לחומר א הורה החזו"א שאין להתיר נדר זה.

ושאלתי את מו"ר זצ"ל שאבי מורי שיבדל לחיים טובים שאל מהו באופן שהסבא נהג לחומר ובנו הפסיק המנהג האם הנכד מחויב למנהג סבו או שהיות ואביו הפסיק את המנהג שוב אין כאן משום אל תיטוש.

והשיבני מו"ר ששמע שדעת החזו"א זצ"ל היה שבאופן זה הולכים לפי הסבא ולא דווקא בדור הקודם אלא אפי' הרבה דורות קודם לכן השורש הוא הקובע ונפ"מ לנוסח אשכנז וספרד שהרבה שינו שדעת החזו"א א היתה שכל אחד צריך ללכת לפי שורשו. [ועל נוסחאות אשכנז וספרד אמר מו"ר בכמה הזדמנויות שהם פלוגתת קמאי בשורש מקדם קדמתא].

גם את האמת צריך לדעת מתי לומר

כאשר הגיעו בלימוד השיעור במסכת חולין לגמ' [בדף קל"ט ע"ב] שרב כהנא סיפר שראה שהמלך הורדוס [שהיה עבד שמלך] היו לפניו יוני הרדיסאות והיו עומדות שש עשרה שורות של יונים באורך מיל והיו קוראות קירי קירי כלומר אדוני אדוני, והיתה אחת מהן שלא היתה קוראת כמו האחרות, ואמרה לה חברתה תגידי גם את מה שאנו אומרות, אמרה לה אני אומרת

במקום זה קירי בירי כלומר אדוני עבד [דזה שאתן חברותי היונות קוראות לו אדון הוא באמת עבד] דהיינו הורדוס המלך הוא אינו מלך אלא עבד [כמפורש בב"ב דף ג' שהיה עבד מבית חשמונאי] ומספרת הגמ' שנטלו עבדי הורדוס את אותה היונה ושחטוה. [וע"ש ברש"י שמפרש בסיום המעשה שם שהורדוס עשה כן ע"י כשפים, וברבינו חננאל שם פירש שלא היו אומרים כן בלשון בני אדם אלא בלשון העופות וא"כ היה זה ע"י הרגל ולא ע"י כישוף].

ואמר רבינו זצ"ל שיש לנו ללמוד ממעשה זה מוסר השכל שאדם צריך להכיר מיהו האדון ומיהו העבד אבל צריך להיזהר לדעת מתי לומר את זה ומתי לשתוק, כי גם את האמת לא תמיד טוב לומר אלא הרבה פעמים טוב יותר לשתוק מאשר לומר אותה בפירוש. [ובספר חיי עולם לבעל הקהלות יעקב זצ"ל פרק י' למד מעובדא זו מוסר השכל שאותם מדינות קטנות שכל הזמן הם מכריזים על עצמאותם זה נובע מרגשי נחיתות שיש להם כיון שהם יודעים שהם תלויים באחרים ועל כן כל הזמן הם צריכים לשנן לעצמם שהם עצמאיים להשקיט את רגשי נחיתותם וזה היה טעמו של הורדוס שידע בתוככי ליבו שהוא עבד ולהשקיט מצפונו העמיד יונים שיאמרו לו כל היום שהוא מלך ע"ש].

הריחוק מחבר רע

כמה הזהיר רבינו זצ"ל את תלמידיו ושומעי לקחו להזהר מחבר רע, שכידוע ההתחברות לרשע היא מהסיבות הגורמות ביותר להדרדרות. והיה רגיל לומר שהמחובר לצדיק גם כשאינו בדרגא כ"כ מכל מקום המחובר לטהור טהור.

והביא על כך רבינו את דברי רבינו יונה באבות שהתחברות לרשע יותר חמורה מכל העבירות שבתורה ואמר רבינו שהביאור בזה פשוט כיון שזה יביאנו לידי כל העבירות שבתורה.

ובאחד השיעורים המליץ על זה רבינו את הפסוק בתהילים [כ"ו - ד'] "לא ישבתי עם מתי שוא" שיש לדקדק מדוע לא אמר עם אנשי שוא אלא שרוצה לומר שלא לישב בחבורת רשעים שנקראים מתים דרשעים בחייהם קרויים מתים.

כדאי להשקיע כדי לחיות בשלום עם השכנים

אברך שאין פרנסתו מצויה ברווח שאל לרבינו זצ"ל שמבקשים ממנו השכנים בקומה האחרונה שיתן להם את חלקו בגג הבנין כדי שיוכלו לבנות בו דירות, ואמר לו רבינו שדרך היושר הוא שיחתום ויתן להם ולא יבקש שום תמורה בעד זה שלא כאן דרכי ההשתדלות לפרנסתו. ושאל האברך האם רבינו מייעץ זאת גם כאשר הם בונים להשקעה ולא לצורך מגוריהם. והשיבו רבינו שדרך היושר והמוסר לוותר גם בזה. [והמדובר היה כמו ברוב המקרים שלא היה דעת השכנים האחרים למכור זאת לאיזה קבלן וכל השימוש בו היה שביום שיבואו השכנים למעלה לבנות הם ינצלו א"ז ואם לא יבנו זה יעמוד כמות שהוא עד זיבולא בתרייתא].

וכך היה מייעץ רבינו גם בכמה הזדמנויות שהיו עושים ועד הבית גביית כסף באופן שלדעתו אין בדבר צורך כ"כ שהיה מייעץ להשתתף ולא לחרוג מרצונם של השכנים.

עוד סיפר חכם אחד שאברך אחד לווה מהשכן שלו סכום של אלפיים דולר, והנה מאיזה סיבה הוא הוצרך באופן דחוף לנסוע לחו"ל ונזכר שתאריך הפרעון יהיה בזמן שהותו בחו"ל, על כן נזדרז קודם הנסיעה לפרוע לשכינו את ההלוואה, וכיון שמיהר מאד סמך עליו שהוא כבר יקרע את השטר. אך לדאבונו המלוה שכח ולאחר ששב מחו"ל הגיע לתבוע את חובו, וכאשר אמר לו הלווה הרי כבר פרעתי לך, הכחישו, כיון ששכח מהענין לגמרי. והגיע השכן הלווה להתייעץ עם רבינו כיצד להתנהג במצב זה. לאחר שחקר ודרש רבינו היטב על השכן במי ובמה דברים אמורים, אמר לו רבינו שהוא ממליץ לו לפרוע את חובו פעם נוספת כיון שזו השקעה כדאית כדי לחיות עם שכנו בשלום. ואמר הלווה שאין באפשרותו לעמוד בזה, אמר לו רבינו אני אתן לך את הסכום רק אבקש ממך שלא ידע מזה איש כיון שאם ידעו יהיו כאן רכבות של אנשים ואין רעייתי חפצה בכך...

עדיף להישאר בקושיא

תלמידו של רבינו זצ"ל הגאון אברהם ברוך ברונשטיין שליט"א ר"מ בישיבת סלונים שח לי שרבינו אמר לו שהנתיבות הדריך את תלמידו דכמו שחרב ישרה מניחים בנרתיק ישר וחרב עקומה בנרתיק עקום כמו כן כאשר יש לו קושיא חזקה וישרה שלא יקבל תירוץ שאינו הגון ויישבנה בדוחק, מפני שעדיף להישאר עם הקושיא החזקה מאשר לדחותה בתי' עקום. [א. ה.]

מלבד הטעם שזה מרגיל לחשוב עקום מדמוכרח לקבל סברא זו, יש עוד טעם פשוט שאדם שנשאר בקושיא ממשך לחפש תירוצים משא"כ כאשר מיישב בדוחק כבר מרגיש שלום עלי נפשי ואינו טורח למצוא ישוב הגון יותר].

(א. ה. ומצאנו הדברים באהל יעקב להמגיד מדובנא על בראשית בהקדמת תלמידו הג"ר אברהם בערוש פאלהם זצ"ל וז"ל: וכמליצת רבינו המגיד מדובנא דכמו שאין להכניס חרב עקומה תוך תער ישרה כן אין להכניס חרב ישרה אל תוך תער עקומה כי בהיות החרב ישרה מהצורך לתתה לתוך תער ישרה כן וכן יושר החכמה לא יערב אך לנפש ישרה עכ"ל).

רגלי חסידיו ישמור

באחד השיעורים הביא רבינו זצ"ל את מה שהחתם סופר בתשובה [יו"ד סי' צ"ד] מספר על רבו ההפלאה שנשאל בעוף חי שטס לתוך חבית חלב ומת בתוכה ולא היה שישים ואסר ההפלאה אפי' בהנאה [למוכרה לגוי] וכאשר שאלוהו מדוע הורה כן הרי קיימא לן דבשר עוף בחלב הוא רק מדרבנן ומותר בהנאה השיב שיש כאן בליעות של אבר מן החי קודם מיתת העוף א"כ יש בזה לפני עור למוכרה לגוי.

וכתב שם החתם סופר שבזמן שרבו הורה כן לא חשב על נימוק זה אלא נתעלמה ממנו ההלכה של בשר עוף בחלב אבל רגלי חסידיו ישמור ועל כן העלים הקב"ה ממנו זאת כדי שלא יכשל בהוראה.

ושאל רבינו זצ"ל מנין היה לחת"ס ידיעה שרבו לא ידע מהנימוק הלז מתחילה אטו לא הכיר בגאונתו והשיב

רבינו בשתי דרכים האחת שהיה ברור לו שרבו היה מפרש נימוקו זה מתחילה ומדפסק בסתמא משמע שלא חשב על כך. עוד יישב שהחת"ס ידע כן ברוח הקודש שכבר מעיד הגרע"א בתשו' על חתנו החת"ס שהוא בעל רוח"ק מדהוסיף בסוף איזה תשובה על אשת איש שיש לאסור אא"כ היו העדי קידושין קרובים ומדהעלה אפשרות זו כתב הגרע"א דמוכח שרוח הקדש מלווהו. [ועיין ב"מ דף פ"א ע"ב ודף צ"ז ע"א דרבא ב' פעמים נתעלמה ממנו הלכה כדי שלא יכשל בהוראה, ועיין משברי ים ח"ה עלעניני חזקה סי' כ"א מש"כ בזה].

להחזיר ספר תורה לארון מפני הידור מצוה

באחד השיעורים סיפר רבינו מעשה שהיה באחד שתרם ספר תורה לבית הכנסת ובקש מהגבאי שיקראו בספר התורה שתרם ואמר לו הגבאי שהיות ויש ספר תורה יותר מהודר ממנו אינו יכול להענות לבקשתו, וכאשר ראה המבקש שהגבאי נחרץ בתשובתו קם ועשה מעשה, הלך באמצע הלילה והחליף את המעילים של הספר תורה שתרם עם מעילו של הספר המהודר יותר ולמחרת כמובן שהוציאו את הספר שלו שהיה עטוף במעיל של המהודר, והנה בהגיע ספר התורה לבימה הגבאי שם לב למעשהו הנבזה, והורה להחזיר את הספר לארון הקודש ולהוציא את המהודר, וכך עשו, ולאחר מכן רגזו כולם על הגבאי היאך העביר על המצוות ופגם את הספר שכבר הוציאוהו ורצו לסלקו ממשרתו, והלכו לקבל הסכמה מאחד מגדולי הדור

ואמר שאף שלא נהג כדין אין לסלקו מכיון שהוא נתכוין לשם שמים.

ורבינו זצ"ל אמר שנראה לו שהגבאי נהג כדין במעשהו שהרי במנחות [דף ס"ד ע"א] מבואר כאשר שחטו קרבן כחוש בשבת ולאחר מכן מוצאים קרבן שמן ומהודר יותר שמניחים הראשון ומקריבים את המהודר אם כן רואים אנו שהידור מצוה בכוחו לדחות שבת וקל וחומר שיהיה בכוחו לגרום להחזיר ספר תורה לארון ולדחות דין אין מעבירין על המצוות. [והוסיף רבינו דאף שבהל"ח חנוכה סי' תרפ"ד מבואר שאין מעבירין עדיף על תדיר להרבה שיטות מכל מקום הידור מצוה עדיף על אין מעבירין ומותר להחזיר הספר למקומו א. ה. ופגמו של ראשון אין כאן דאכתי לא עלה העולה וביומא דף ע' ע"א מבואר שרק בחד עולה ושתי ספרים איכא פגם].

כתר שם טוב עולה על גביהן

בסיום הקבורה של חמותו הישישה של רבינו זצ"ל הספידה רבינו ואמר להעומדים שם בזה"ל: מי שיוצא מהעולם הזה ומגיע למעלה בשם טוב זה הדבר שהכי חשוב לו לאדם בעולם האמת כמו שכתוב באבות "כתר שם טוב עולה על גביהן". [כן שמעתי מהג"ר מיכאל קריצ'לר שליט"א שהיה נוכח במעמד].